

UiT

NORGES
ARKTISKE
UNIVERSITET

Institutt for lærerutdanning og pedagogikk

Mobbing i barnehagen

Hvordan barnehagepersonalet oppfatter begrepet mobbing og hvordan mobbing i barnehagen kan forebygges.

Solveig Birkeland

Masteroppgave i spesialpedagogikk ... Mai 2016

Forord

Mobbing er et fenomen vi kjenner godt til, både fra skolen og i arbeidslivet. De senere årene er mobbing blitt et fokus også i barnehagen. Hvilke tanker og erfaringer har barnehagepersonalet i forhold til mobbing i barnehagen? Er det slik at små barn i førskolealder evner å systematisk ekskludere og erte andre barn? Og dersom dette er tilfellet, hva kan vi i så fall gjøre for å forebygge at mobbeatferd oppstår i barnehagen?

Jeg vil gjerne takke mine fem informanter som velvillig stilte opp til intervju for å hjelpe meg samle inn datamateriale for å belyse min problemstilling. Deres bidrag i forhold til erfaringer og tanker rundt tema, er det som har gjort denne oppgaven mulig.

En stor takk rettes også til min veileder, Vivian Doris Nilsen, for konstruktive tilbakemeldinger og gode diskusjoner. Takk for mange nyttige innspill og oppmuntring.

Takk til familie og venner som har oppmuntret meg når veien har syntes lang, lest korrektur og for barnepass.

Mai, 2016

Solveig Birkeland

Sammendrag

Denne studien tar for seg forståelsen av mobbebegrepet i barnehagen og hvordan mobbing i barnehagen kan forebygges. Studien tar sikte på å belyse barnehagepersonalets tanker og erfaringer i forhold til å anvende mobbebegrepet i barnehagen, samt frembringe nyttig informasjon om hvordan mobbing kan forebygges.

I oppgavens teorigrunnlag presenteres aktuell teori og forskning om mobbebegrepet og mobbing i barnehagen. Videre trekkes sosial kompetanse, mobbeforebyggende programmer, voksenrollen og foreldresamarbeid frem som sentrale områder i forhold til arbeidet med å forebygge mobbing i barnehagen.

I denne studien er det blitt benyttet kvalitativ forskningsmetode. Utvalget består av fem pedagoger med barnehagelærerutdanning, som arbeider i ulike barnehager. For innhenting av data er det benyttet semistrukturert intervju. Her ble pedagogene blant annet spurt om hvilke tanker de har om å bruke mobbebegrepet i barnehagen og om de kunne beskrive egne erfaringer knyttet til barnehagens mobbeforebyggende arbeid.

Informantene i denne undersøkelsen er uenige i om vi faktisk kan si at det forekommer mobbing i barnehagen. På den ene siden erfarer en av informantene at mobbebegrepet kan bidra til å vise alvoret i en oppstått situasjon. Bevisstheten rundt mobbebegrepet, kan føre til at personalet arbeider mer effektivt og målrettet for å forhindre at denne atferden fortsetter både i barnehagen og når barna begynner på skolen. Det hevdes dermed at det er viktig at vi erkjenner at mobbing forekommer, også i barnehagen. På den andre siden stiller en annen informant seg spørrende til om begrepet er dekkende for den negative atferden som observeres blant barnehagebarn. Dette fordi det alltid er en grunn for at små barn handler slik som de gjør. Gjennom intervjuene ble det klart at pedagogene benytter seg av flere forebyggende strategier mot mobbing. Sosial kompetanse trekkes frem som et viktig tiltak mot mobbing. Arbeidet med å skape vennskap og gode relasjoner står sentralt. Pedagogene beskriver også viktigheten av å være en tilstedeværende og engasjert rollemodell for barna. Et godt foreldresamarbeid trekkes frem som avgjørende for barns trivsel og læring i barnehagen. Informantene ser imidlertid behovet for en tydeligere definisjon i forhold til hva mobbebegrepet innebærer, når det er snakk om små barn som går i barnehagen. Det etterlyses også mer forskning på området og kompetanseheving blant personalet.

Innholdsfortegnelse

1.0 INNLEDNING	6
1.1 Begrunnelse for valg av problemstilling	6
1.2 Problemformulering	7
1.3 Oppgavens struktur	8
2.0 TEORETISK GRUNNLAG	9
2.1 Definisjon av mobbing.....	9
2.2 Hvilke former for mobbing kommer til uttrykk i barnehagen?	11
2.3 Rammefaktorer og lovverk	13
2.4 Hva vet vi om mobbing i barnehagen?	14
2.5 Forebygging av mobbing i barnehagen.....	17
2.5.1 Sosial kompetanse	18
2.5.1.1 Selvkontroll.....	19
2.5.1.2 Selvheldelse	19
2.5.1.3 Empati	20
2.5.1.4 Prososiale handlinger	20
2.5.1.5 Lek og vennskap	21
2.5.2 Mobbeforebyggende programmer	22
2.5.3 Voksenrollen i barnehagen	22
2.5.4 Foreldresamarbeid.....	23
3.0 METODISK TILNÆRMING	25
3.1 Vitenskapsteoretisk grunnlag.....	25
3.2 Valg av forskningsdesign	26
3.2.1 Det kvalitative forskningsintervju	26
3.3 Datainnsamling.....	27
3.3.1 Utvalg.....	28
3.3.2 Intervjuguide.....	29
3.3.3 Utforming av spørsmål.....	30
3.3.4 Testintervju	30
3.3.5 Gjennomføring av forskningsintervjuene	31
3.4 Gjennomføring av analyse	31
3.4.1 Transkriberingsfasen.....	32
3.4.2 Koding og kategorisering	32
3.5 Kvalitetskriterier	34
3.5.1 Reliabilitet	35
3.5.2 Validitet	36

3.5.3 Etske betraktninger	37
4.0 Resultat og drøftingsdel	39
4.1 Forståelsen av mobbebegrepet.....	39
4.1.1 Forekommer det mobbing i barnehagen?.....	41
4.1.2 Uenighet om mobbing som fenomen i barnehagen.....	42
4.1.2.1 Mobbing, et nytt tema i barnehagen?	44
4.1.2.2 Mobber barn med hensikt?	46
4.1.3 Eksisterer det ulike former for mobbing i barnehagen?	48
4.1.3.1 Uttestenging som mobbing i barnehagen	49
4.1.3.2 Verbal mobbing.....	52
4.1.3.3 Fysisk mobbing	53
4.1.3.4 Miljøbetinget mobbing	54
4.1 Forebygging av mobbing i barnehagen.....	56
4.1.2 Sosial kompetanse og mobbing.....	56
4.1.2.1 Selvkontroll.....	57
4.1.2.2 Selvheldelse	59
4.1.2.3 Empati	61
4.1.2.4 Prososiale handlinger	62
4.1.2.5 Vennskap og fellesskap	63
4.1.2.6 Mobbeforebyggende programmer	66
4.1.3 Det er voksnes ansvar å forebygge mobbing.....	68
4.1.3.1 Voksenrollen	69
4.1.3.2 Foreldresamarbeid.....	72
4.1.4 Planer og andre rammeverk.....	74
5.0 Konklusjon.....	80
5.1 Forslag til videre forskning.....	83
Bibliografi	84
Vedlegg 1	88
Vedlegg 2	90
Vedlegg 3	93

1.0 INNLEDNING

Mobbing i barnehagen er et relativt nytt tema både innenfor forskningen og som begrep i praksisfeltet. Om mobbing er betegnelsen på de negative handlingene som skjer i barnehagen er en pågående diskusjon hos både forskere og barnehageansatte. Særlig diskuteres det om mobbebegrepet er dekkende for den negative atferden som observeres blant barn i barnehagen, samtidig som det er usikkerhet om begrepet har noe å tilføre det pedagogiske arbeidet i barnehagen (Winsvold & Gulbrandsen, 2009).

Midtsand, Monstad og Søbstad (2004) slår fast at mobbing foregår i barnehagen. En konsekvens av å ikke anvende mobbebegrepet relatert til førskolebarn er at det har blitt gjort relativt lite forskning på mobbing i barnehagen (Lund, et al., 2015). Samtidig kan det føre til at vi ikke ser problemet fordi vi ikke vil vedkjenne oss at det eksisterer. Ved å erkjenne at mobbing er et fenomen i barnehagen, hevdes det at personalet kan arbeide mer effektivt og målrettet mot å forebygge mobbing i barnehagen (Barne – og familiedepartementet, 2004).

Denne studien tar for seg forståelsen av mobbebegrepet i barnehagen og hvordan mobbing i barnehagen kan forebygges. Studien tar sikte på å belyse barnehagepersonalets tanker og erfaringer i forhold til å anvende mobbebegrepet i barnehagen, samt frembringe nyttig informasjon om hvordan mobbing kan forebygges. Evnen til å forebygge, til å se det usynlige og å gripe inn, blir styrket av kunnskap (Roland, 2007). Denne studien kan bidra økt kunnskap og bevisstheten omkring et komplekst tema som etter min kjennskap er forsket lite på.

1.1 Begrunnelse for valg av problemstilling

Omtrent 60 000 barn og unge i Norge utsettes for vedvarende mobbing, et antall som ikke ser ut til å ha endret seg på flere år (Roland, 2007). Rørnes (2007) beskriver mobbing som et motstandsdyktig virus. Et virus lar seg ikke utrydde, det ligger der latent og blusser opp når forholdene ligger til rette for det, og er vanskelig og avdekke hvis det ikke er i en aktiv fase. Barnehager og skoler står dermed ovenfor en stor utfordring for at alle barn skal møte en mobbefri skole- og barnehagehverdag.

Bakgrunnen for dette forskningsprosjektet er en interesse for barns utvikling, trygghet og trivsel. Med egen utdanningsbakgrunn som barnehagelærer er barnehagen etter min oppfatning et sted der barn skal gis muligheten til en god og tryggest mulig start på livet. På denne bakgrunnen har det oppstått et engasjement for de barna som møter en hverdag hvor de blir ertet, utestengt fra lek og fysisk plaget. De senere årene har mobbing som tema i barnehagen fått et økt fokus, og var i 2015 et av regjeringens satsningsområder. Barnehagen har en viktig samfunnsoppgave ved å tidlig forebygge problematferd som mobbing (Kunnskapsdepartementet, 2011).

Med dette utgangspunktet oppsto det en interesse for å undersøke hvilke erfaringer og tanker pedagoger har om mobbebegrepet i barnehagen og hvordan de arbeider for å forebygge mobbing. I Norge går store deler av barn i førskolealderen i barnehagen, det kan dermed tenkes at barnehagen vil være en unik arena for tidlig forebygging og innsats mot mobbing. Denne oppgaven kan bidra til et økt fokus på mobbing i barnehagen og gi økt kunnskap og inspirasjon til barnehageansatte, om hvordan de kan arbeide målrettet for å forebygge mobbing i barnehagen. Ved å sette fokus på forebygging av mobbing allerede i barnehagen, vil barn kunne styrke sin sosiale kompetanse gjennom å bli sterkere som enkeltindivider, oppleve fellesskap og knytte vennskap. Dette vil kunne gi barna en god start på livet og samtidig være et godt utgangspunkt for å mestre det nye kapitlet som står for tur, nemlig skolehverdagen.

1.2 Problemformulering

I denne studien rettes det fokus mot barnehagepersonalets forståelse av mobbebegrepet og deres synspunkter og erfaringer på hva det innebærer å forebygge mobbing i barnehagen.

Oppgavens problemstilling er:

Hvordan oppfatter barnehagepersonalet begrepet mobbing og hvordan kan mobbing forebygges i barnehagen?

For å belyse min problemstilling er det utformet tre forskningsspørsmål som ønskes svar på:

- Hvilke oppfatninger har barnehagepersonalet av begrepet mobbing?

- **Hvilke former for mobbing observerer pedagogene hos barn?**
- **Hvilke tiltak iverksettes for å forebygge mobbing i barnehagen?**

1.3 Oppgavens struktur

I oppgavens første del fremstilles oppgavens teorigrunnlag. Hvordan teoretikere og forskere definerer mobbing i barnehagen og skolen vil bli presentert. Videre vil mobbebegrepet bli satt inn i en barnehagekontekst i forhold til aktuell teori og forskning på området. I siste del av kapitlet trekkes sosial kompetanse, mobbeforebyggende programmer, voksenrollen og foreldresamarbeid frem som sentrale områder i forhold til arbeidet med å forebygge mobbing i barnehagen.

I oppgavens andre del beskrives studiens metode. Studiens metodiske tilnærming blir presentert i forhold til studiens vitenskapsteoretiske grunnlag og begrunnelse av forskningsdesign. Videre vil gjennomføringen av forskningsintervjuene bli beskrevet, ut fra hvordan datainnsamlingen ble gjort og hvordan data ble bearbeidet og tolket. Til slutt vil mulige feilkilder og studiens troverdighet bli vurdert.

I del tre vil funnene som er gjort presenteres og drøftes opp mot aktuell teori og forskning knyttet til oppgavens teorigrunnlag.

I oppgavens del fire sammenfattes studiens hovedfunn i lys av oppgavens problemstilling. Tanker om videre forskning på feltet vil også bli presentert.

2.0 TEORETISK GRUNNLAG

I dette kapittelet presenteres studiens teoretiske grunnlag, som har sitt utgangspunkt i studiens problemstilling: «*Hva forstår barnehagepersonalet med begrepet mobbing og hvordan kan mobbing forebygges i barnehagen?*». Mobbebegrepet vil bli presentert i forhold til ulike definisjoner av mobbing, og satt inn i en barnehagekontekst i forhold til aktuell teori og forskning på området. Videre blir fokuset rettet mot forebygging av mobbing i barnehagen. Sosial kompetanse, mobbeforebyggende programmer, voksenrollen og foreldresamarbeid trekkes frem som sentrale områder i forhold til arbeidet med å forebygge mobbing i barnehagen.

2.1 Definisjon av mobbing

Begrepet mobbing kommer fra det engelske uttrykket «*mob*», som viser til en stor og anonym gruppe mennesker som er knyttet sammen i en felles aktivitet. I de fleste tilfeller er mobbing en handling der en gruppe personer er involvert, men det hender også at plagingen utføres av enkeltpersoner (Olweus, 1992). Mobbing har sannsynligvis eksistert til alle tider, men det var først på 1970-tallet at fenomenet ble systematisk undersøkt (Pettersen, 1997). I 1969 skrev Heinemann en artikkel i tidsskriftet «*Liberal Debatt*», der han brukte begrepet «*mobbing*». Han brukte ordet mobbing for å beskrive at barn kunne utsette andre barn for vold og trakassering uten at noen grep inn (Roland, 2007). Disse observasjonene ga behov for å begynne å forstå hva begrepet mobbing dreier seg om. I en forskningsmessig studie vil det være nødvendig å bruke en tydelig og avgrensende definisjon av begrepet mobbing.

Olweus definerer mobbing på følgende måte:

”En person er mobbet eller plaget når han eller hun, gjentatte ganger over en viss tid, blir utsatt for negative handlinger fra en eller flere andre personer(...). Det er en negativ handling når noen med hensikt påfører eller prøver å påføre, en annen person skade eller ubehag. Den som blir utsatt for de negative handlingene, har vanligvis ikke så lett for å forsvare seg(...).
(Olweus, 1992, s. 17-18).

Olweus definerer mobbing eller plaging som en eller flere personers utøvelse av gjentatte negative handlinger overfor en annen person som ikke kan forsvare seg. De negative

handlingene blir bevisst påført en annen, og fører til skade eller ubehag. Roland bruker en lignende definisjon:

«Mobbing er fysiske eller sosiale negative handlinger, som utføres gjentatte ganger over tid av en person eller flere sammen, og som rettes mot en som ikke kan forsvare seg i den aktuelle situasjonen» (Roland, 2007, s. 25).

Roland definerer mobbing som negative handlinger, utført over tid av en eller flere personer, rettet mot en som er svakere. Olweus inkluderer plaging i sin definisjon, mens Roland anvender kun begrepet mobbing. Roland presiserer i sin definisjon at negative handlinger kan både være av fysisk og sosial art. Definisjonene viser til flere fellesnevner, handlingene er negative og gjentas over en tidsperiode. Det må også være en ubalanse i styrkeforholdet. Dette presiserer Olweus ved å si at *«vi kaller det ikke mobbing når to fysisk eller psykisk omtrent like sterke personer er i konflikt, krangler eller slåss»* (Olweus, 1992:18). Olweus (1992) og Roland (2007) sin definisjon av mobbing er hovedsakelig rettet mot skolen. Videre vil det dermed bli presentert to definisjoner som tar sikte på å tilpasse definisjonen slik at den også rettes mot barnehagebarn.

Barne- og familiedepartementet anvender i heftet *«Mobbing i barnehagen. Et hefte for deg som arbeider i barnehagen»* en definisjon som rettes spesifikt til barnehagen. Her blir mobbing blant barnehagebarn definert som følger:

«Mobbing i barnehagen dreier seg om at noen barn plages og fornedres systematisk. Midlene som brukes kan være slag og språk, ignorering, utestenging og erting. Men disse maktmidlene benyttes ikke tilfeldig og de rammer ikke tilfeldig. De brukes systematisk over tid og rammer gjerne et enkelt barn på avdelingen» (Barne- og familiedepartementet, 2004 s. 5).

Det presiseres videre at det ikke er mobbing dersom det er snakk om vilkårlig erting, konflikter eller enkelttilfeller av utestenging. Barn kan krangle og bli uenige, det er en naturlig del av det å vokse opp. Dersom handlingene blir utført systematisk og over tid rettet mot et enkelt barn, vil handlingene derimot kunne defineres som mobbing. Vi ser at definisjonen har de samme elementene som Olweus (1992) og Roland (2007) sine definisjoner. Forskningsprosjektet *«Hele barnet – hele løpet»* viser derimot til følgende definisjon av mobbing, der begrepet «gjentatt» og «over tid» utelates:

«Mobbing av barn i barnehagen er handlinger fra voksne og/eller andre barn som krenker barnets opplevelse av å høre til og være en betydningsfull person for fellesskapet (Lund, et al., s.45.)»

Definisjonen vektlegger barnets opplevelse av krenkelse knyttet til ekskludering fra fellesskapet og de voksnes rolle i barnehagen i forhold til inkludering av alle barn. Definisjonen utelater begrepet “gjentatt” og “over tid” som anvendes i flere etablerte definisjoner av begrepet. Dette fordi tidsaspektet hevdes å være problematisk i forhold til enkeltepisoder som kan være utslagsgivende hvis den sees i sammenheng med andre opplevelser i barnehagehverdagen. Videre hevdes det at mobbing handler om å krenke små barns opplevelse av det grunnleggende behov barn har for tilhørighet (Lund, et al., 2015). Dette synet støttes av Schott (2009) som hevder at mobbing handler i stor grad om gruppas toleranse for det å være annerledes. Redselen for å utestenges fra et fellesskap kan være drivkraft til å mobbe andre eller støtte mobberen. Mobbing har ikke nødvendigvis til hensikt å såre en annen, men er en utført handling ut fra et ønske om å hevde seg selv som en del av en gruppe. Dette står i kontrast til Olweus sin definisjon som påpeker at mobberen «med hensikt påfører eller prøver å påføre, en annen person skade eller ubehag» (Olweus, 1992, s. 18). Om små barn i barnehagealder er i stand til å utføre handlinger med den hensikt å såre en annen, er en pågående diskusjon hos både forskere og barnehageansatte, som vil bli drøftet nærmere senere i dette kapittelet. Ut i fra en forståelse av at små barn ikke er kognitivt nok utviklet til å utføre handlinger med den hensikt til å såre en annen, kan en hevde at Lund, et al., (2015) sin definisjon av mobbing, passer bedre i en barnehagekontekst. Denne definisjonen er derimot ikke ment for å skulle erstatte etablerte definisjoner, men representerer et ønske om å bidra til å utvide forståelsen for barns utfordrende sosiale prosesser som eksisterer i barnehagen. Dermed vil forståelsen av mobbebegrepet videre ta utgangspunkt i at mobbing i barnehagen er gjentatte negative handlinger, utført av en eller flere personer, rettet mot ett barn som ikke har så lett for å forsvare seg.

2.2 Hvilke former for mobbing kommer til uttrykk i barnehagen?

Operasjonaliseringen av ulike former for mobbing kan fungere som et hjelpemiddel for å avdekke og forebygge mobbeatferd. De ulike formene for mobbing deles inn noe forskjellig. Olweus (1992) skiller mellom direkte mobbing og indirekte mobbing. Direkte mobbing er

forholdsvis åpne angrep mot offeret. Det kan være å slå, sparke eller holde noen fast mot deres vilje. Indirekte mobbing kan skje ved at et barn utestenges fra gruppen, mottar trusler, eller ignoreres. Dette er en mindre synlig form for mobbing, vanskeligere å avdekke og desto viktigere å være oppmerksom på. Inndelingen er basert på hvilke former for mobbing som blir observert i skolen. Om vi kan si at disse formene for mobbing også gjelder i barnehagen, sier Pettersen (1997) noe om. Han viser til en undersøkelse gjennomført i Bern i 1996 av Jarmann og Slovak. Undersøkelsen viser at det eksisterer både direkte og indirekte mobbing i barnehagen. Funnene er basert på observasjoner og erfaringer fra 20 informanter som er utdannet barnehagelærere.

Jarmann & Slovak (1996) deler direkte mobbing inn i tre ulike kategorier. Den første kategorien er fysisk mobbing. Fysisk mobbing er den mest synlige formen for mobbing, og dermed også lettere å identifisere. Dette kan være å dytte, slå, sparke eller kaste gjenstander på en annen. Fysisk mobbing er handlinger som kan oppleves som vondt og krenkende for den som blir utsatt for den aktuelle handlingen. Et av eksemplene som trekkes frem er en hendelse hvor noen barn kaster stein på mobbeofferet. Verbal mobbing er den andre kategorien. Eksempler på verbal mobbing er latterliggjøring og systematisk kritikk av andre. Dette kan være blant annet ved at noen kritiserer en annens utseende høylytt fremfor resten av barnegruppen. Negative kallenavn, bemerkninger om at noen tegner stygt eller har feile klær, vil trolig oppleves sårende og vil også kunne være stigmatiserende. Den tredje kategorien beskrives som handlinger som ødelegger for offeret. Dette kan være aggresjon mot gjenstander som tilhører offeret eller at gjenstander gjemmes, slik at den utsatte må lete etter det. Utpressing og trusler er også eksempler handlinger som tilhører denne kategorien. Det kan være trusler om utestengelse eller fysiske angrep, for eksempel å true om at hvis ikke barnet gjør som den andre sier, så får ikke vedkommende lov til å komme i bursdagsselskap.

Indirekte mobbing forstås som utestenging av et annet barn eller avvising. Utestenging kan forstås som å fryse ut og utelukke andre barn fra lek og annen samhandling. Vi kan kalle det utestenging når et barn gjentatte ganger forsøker å få innpass i andres lek, men blir holdt utenfor eller får tildelt en passiv rolle i leken (Pettersen, 1997). Et eksempel på dette er et barn som får tildelt en passiv rolle i leken, som har ingen betydning i forhold til hvordan leken utspiller seg. Indirekte mobbing kan også være ignorering. Ignorering kan forstås som å overse eller overhøre en som forsøker å oppnå kontakt. Samvær mellom barn preges til tider av avvising og likegyldighet (sst.45).

Mye av mobbing som beskrives i undersøkelsen foregikk som skjult mobbing. Det vil si at voksne ikke er tilstede når handlingen blir utført eller at handlingen kan være vanskelig å tolke. Utpressing og tvang er eksempler på mobbing som ofte foregikk i det skjulte. Verbale former for ekskludering foregikk derimot mer åpent (Pettersen, 1997). Perren (2000) hevder at de eldste barnehagebarna i større grad anvender verbale former for ekskludering enn de yngste. Dette begrunnes med at verbal mobbing krever høyere verbale ferdigheter, og vil dermed bli observert oftere blant eldre barn.

Roland (2007) trekker i tillegg frem digital mobbing som en egen form for mobbing. De senere årene ser vi at digital mobbing er blitt et økende problem, både i omfang og alvorlighetsgrad. De mest aktuelle formene for digital mobbing beskriver Roland (2007) som mobiltelefonmobbing og mobbing over internett. Mobiltelefonmobbing kan foregå via telefonsamtaler, SMS og MMS. På internett ser sosiale medier ut til å være den største utfordringen. Denne formen for mobbing ser ut til å være økende fordi mobbingen ikke nødvendigvis trenger å foregå ansikt til ansikt. I barnehagesammenheng vil denne formen for mobbing ikke være aktuell, da det er svært få barnehagebarn som har tilgang på mobil eller internett uten oppsyn. Digital mobbing er likevel et aktuelt tema, da denne studien handler om forebygging av mobbing. Fokus på foreldrenes bruk av sosiale media, samt å lære barn rett bruk av digitale redskaper vil dermed være aktuelt i et forebyggende perspektiv.

2.3 Rammefaktorer og lovverk

I Norge er barnehagebarn juridisk beskyttet av Barnehageloven. Barnehageloven presiserer at barnehagen skal møte barna med tillit og respekt, bidra til trivsel og være et trygt sted for fellesskap og vennskap. Barnehagen skal fremme demokrati og likestilling og motarbeide alle former for diskriminering (Barnehageloven, 2013). Rammeplanen (2011), barnehagelovens forskrift, følger opp dette og poengterer at barnehagen har en viktig samfunnsoppgave ved å tidlig forebygge problematferd som mobbing. Dette skal barnehagen gjøre ved å fremme positive handlinger som motvirker mobbing og legge til rette for at barn kan danne vennskap. Dette må gjenspeiles i det daglige arbeidet, der det ikke skal være rom for noen former for diskriminering eller krenkende ord og handlinger i barnehagens virksomhet. Rammeplanen påpeker at barn som ikke deltar i lek, holdes utenfor eller ødelegger andres lek må gis særskilt oppfølging.

Manifest mot mobbing (2011-2014) er et overordnet dokument som regjeringen og flere brukerorganisasjoner har undertegnet. Det første manifestet ble signert i 2002. I mars 2003 sluttet Barne- og familiedepartementet seg til manifestarbeidet, noe som førte til at også barnehagen sluttet seg til manifestet. Alle som står bak manifestet, skal arbeide for å forebygge og stoppe mobbing. Tanken bak er at innsatsen må settes inn der barn og unge oppholder seg. En samlet innsats på ulike arenaer, og på tvers av nivåer, er det som gir resultater. Manifestet knytter mobbing opp imot barns rettigheter. “*Alle barn og unge har rett til et oppvekst- og læringsmiljø uten mobbing. FNs Barne- konvensjon slår fast at barn og unge har rett til utvikling, medvirkning, ikke-diskriminering, omsorg, beskyttelse og selvrealisering. Mobbing svekker disse rettighetene*” (Manifest mot mobbing, 2011-2014 s. 3).

I forbindelse med manifest mot mobbing ble heftet, *Mobbing i barnehagen- et hefte for deg som arbeider i barnehagen* utgitt av Barne- og familiedepartementet i 2004. Brosjyren retter seg mot ansatte i barnehagene og foreldre, for å inspirere til økt fokus og aktiv innsats mot mobbing. Heftet beskriver hvordan voksne kan bidra til å forebygge og stanse mobbing, blant annet ved å være oppmerksomme og aktive i barnas hverdag (Barne- og familiedepartementet, 2012). Veilederen «*Barns Trivsel – voksnes ansvar: Forebyggende arbeid mot mobbing starter i barnehagen*” er utgitt av utdanningsdirektoratet. Veilederen handler om arbeidet med å skape et godt psykososialt miljø, hvor barna kan utvikle seg i trygge omgivelser. Hovedfokus er på hvordan de som arbeider i barnehagen kan forebygge mobbing gjennom konkrete handlinger som å være en støttende og anerkjennende voksen, inneha kunnskap om barns samspill og egen deltakelse for å bidra positivt i barns samvær (Utdanningsdirektoratet, 2012).

Barnehagen er i henhold til barnehageloven lovmessig pålagt å arbeide aktivt med å forebygge mobbing i barnehagen. Barne- og familiedepartementets underskrift på manifest mot mobbing fremhever forpliktelsen til å forebygge mobbing, og til å følge opp med målrettede tiltak for de barna som er utsatt. Heftet om mobbing i barnehagen og veilederen «barns trivsel – voksnes ansvar» legger sterke føringer på hvordan dette arbeidet skal utføres.

2.4 Hva vet vi om mobbing i barnehagen?

Mobbing i barnehagen er et relativt nytt tema både innenfor forskningen og som begrep i praksisfeltet. I 1997 kom Pettersen og Alsaker med påstanden om at ikke bare skolelever

mobber, men også barnehagebarn. For første gang i Norge ble det hevdet at mobbeatferden vi observerer i skolen også eksisterer i barnehagen (Pettersen, 1997).

Om mobbing er betegnelsen på de negative handlingene som skjer i barnehagen er en pågående diskusjon hos både forskere og barnehageansatte. Det stilles spørsmål om, og eventuelt hvordan begrepet mobbing kan overføres til en barnehagekontekst. Særlig diskuteres det om mobbebegrepet har noe å tilføre det pedagogiske arbeidet i barnehagen (Winsvold & Gulbrandsen, 2009). Barnehagen som organisasjon er fundert på helt andre pedagogiske prinsipper enn skolen når det kommer til omsorg, lek og læring. Pålerud (2004) er enig i at barn utestenges over tid av andre barn i barnehagen, men er redd for at anvendelsen av mobbebegrepet kan bli et blindspor i utviklingen av barnehagens innhold. Ruud (2010) har valgt å erstatte mobbebegrepet med begreper som avvising og ignorering, selv om den atferden hun beskriver samsvarer med kriteriene på mobbing. Dette begrunner hun med at begrepene vurderes som mer presise og dekkende for den atferden som observeres blant barnehagebarn. Kristensen (2008) hevder at barnehagepersonalet vegrer seg for å kalle vedvarende konflikter for mobbing. Blant annet uttrykker barnehagepersonalet ubehag ovenfor begrepet og føler det fremmed, og oppfatter at det å håndtere konflikter inngår i den sosiale treningen. Pettersen (1997) tenker derimot at det viktigste er å ta problemet på alvor og ikke venter med å gripe inn til situasjonene blir «virkelig farlig». Han hevder at det som betyr noe, er at vi erkjenner at mobbing forekommer i barnehagen og at dette bekjempes.

En annen grunn til at det foreligger uenighet om vi kan si at det forekommer mobbing i barnehagen eller ikke, ser ut til å ligge i spørsmålet om barn intensjonelt mobber, med den hensikt å såre en annen. Olweus (1992) definisjon av mobbing, utdyper som tidligere nevnt at mobbing er intensjonelt fra utøverens side. Pålerud (2004) kjenner seg derimot ikke igjen i beskrivelsen av barnehagen som en arena hvor barn med hensikt mobber hverandre. Midtsand, Monstad og Søbstad (2004) støtter Påleruds syn, og hevder at hensikt ikke kan inkluderes i en definisjon av mobbing. De hevder at all mobbing ikke har en klar hensikt fra mobberens side, og at mobbing kan være styrt av både bevisste og ubevisste krefter. Alsaker (1997) mener at hensikten trenger bare å handle om at små barn har lært at det lønner seg å handle slik som de gjør overfor andre barn. Et eksempel på dette kan være at handlingen blir utført med den hensikt å hevde seg selv og ikke nødvendigvis for å såre en annen. Høiby og Trolle (2009) understreker at små barn kognitivt ikke er modne nok til å utføre mobbing med hensikt, men mener likevel at noen negative handlinger kan kalles mobbing, for eksempel når

et barn blir holdt utenfor og gjentagende avvises. Det kognitive aspektet handler om små barn evner å sette seg inn i og forstå hvilke konsekvenser handlingen deres har for den personen som blir utsatt. Pettersen (1997) hevder at mobbing ikke behøver å dreie seg om verken ondskap eller systematisk utestenging. Det er tilstrekkelig at det er en ubalanse i maktforholdet, det vil si at den som plages ikke så lett kan forsvare seg. Videre vil ikke det systematiske aspektet nødvendigvis påpeke annet enn at plagingen gjentar seg over en tidsperiode.

Forskning på mobbing i skolen viser at tallet på mobbeoffer øker jo yngre barna er. En undersøkelse av Olweus (1994) viser at hele 17 prosent av guttene og 16 prosent av jentene ble mobbet i 2. klasse. Antall mobbeofre var redusert til 6 og 3 prosent i 9. klasse. Undersøkelsen viser til en tendens hvor også barnehagen antas å måtte være aktiv i forhold til mobbeproblematikken. Heftet «*mobbing i barnehagen*» (2004) utfordrer barnehagens deltakelse i forhold til mobbeproblematikken med følgende utsagn: «*vi vet at mobbing finnes blant mennesker i alle aldersgrupper. Det ville vært underlig om mobbing var noe som plutselig oppstod når barn begynte på skolen*». Midtsand, Monstad og Søbstad (2004) slår fast at mobbing foregår i barnehagen. Forskningsprosjektet «*Hele barnet hele løpet*» viser til resultater hvor 67 % av barnehageansatte i studien mener at mobbing eksisterer blant barna i deres barnehage. Mobbing relateres oftest til å utestenge noen fra leken og offerets opplevelse av mobbing (Lund, et al., 2015). Winsvold & Gulbrandsen (2009) har også forsket på forekomsten av mobbing i norske barnehager. Resultatene viser at to tredjedeler av fagledere som ble spurt, svarer at mobbing forekommer i deres barnehage. Forskerne finner også en sammenheng mellom rapportert forekomst av mobbing og bruken av mobbeforebyggende programmer, som «Du og jeg og vi to» og «Steg for steg». Det vil si at barnehagenes bruk av programmene er blitt motivert av at man har registrert mobbing i barnehagen. En annen mulig tolkning er at bruk av slike programmer henger sammen med høyere bevissthet rundt mobbing i barnehagen, og bekrefter at personalet tar oppgaven ved å forebygge mobbing på alvor. Forskningen viser på den andre siden at en tredjedel av faglederne rapporterer at det aldri forekommer mobbing i deres barnehage (Winsvold & Gulbrandsen, 2009). Her er det viktig å være bevisst på at resultatene ikke nødvendigvis viser at det ikke forekommer mobbing i disse barnehagene, men kan være uttrykk for en praksis der man ikke registrerer at mobbingen foregår. En konsekvens av å ikke anvende mobbebegrepet relatert til førskolebarn er at det har blitt gjort relativt lite forskning på mobbing i barnehagen. Samtidig kan det føre til at vi ikke ser problemet fordi vi ikke vil vedkjenne oss at det eksisterer (Lund, et al., 2015).

2.5 Forebygging av mobbing i barnehagen

Barnehagen har en samfunnsoppgave i tidlig forebygging av diskriminering og mobbing. Dette må gjenspeiles i det daglige arbeidet, ved at barnehagen fremmer positive handlinger og legger til rette for at barn kan danne vennskap (Kunnskapsdepartementet, 2011).

Barnehager med et godt pedagogisk tilbud kan i seg selv være et forebyggende tiltak. Barnehagen er, utenom barnets hjem, en av de første arenaene et barn skal forholde seg til, og vil dermed være en viktig del av barnets sosialiseringssprosess. Barnehagen vil kunne virke forebyggende mot mobbing fordi barnehagebarn lærer å forholde seg til flere ulike mennesker, både jevnaldrende og voksne. I følge Kvello (2012) skjer mye av barns utvikling i relasjon med andre. I relasjon med andre utvikler barn kunnskap om seg selv og sine omgivelser, samtidig som barna blir utfordret til samspill og å vise omsorg for hverandre.

Forebygging av mobbing krever at barnehagepersonalet evner å se de små mobbesituasjonene i en større helhet ved å arbeide systematisk og målrettet mot å begrense en uheldig utvikling av barns atferd, før situasjonen går så langt at barnehagen må utføre «brannslukking» for å forhindre uønsket atferd (Høiby & Trolle, 2009). I heftet «*mobbing i barnehagen*» hevdes det at for å oppnå null-toleranse mot mobbing, skal vi primært forebygge og sekundært gripe inn så tidlig som mulig. I det forebyggende arbeidet fremstilles arbeidet med sosial kompetanse som sentralt: «*Like viktig som å sørge for å stoppe mobbing når det har oppstått, blir det å bygge opp sosial kompetanse for å være føre var*» (Barne – og familiedepartementet, 2004). I følge Rammeplanen (2011) skal barnehagen styrke barns sosiale kompetanse ved å kontinuerlig støtte og fremme enkeltbarns og barnegruppens sosiale ferdigheter.

Kognitivt atferds rettede tiltak, slik som sosial kompetanseutvikling bygger gjerne på sosial læringsteori (Evenshaug & Hallen, 2003). Sosial læringsteori fokuserer på læring som skjer innenfor et sosialt miljø, som for eksempel mellom barnehagepersonalet og barn. Teorien forklarer atferd som et resultat av ytre påvirkninger for eksempel gjennom observasjon og imitasjon av rollemodeller, samt ytre forsterkninger som belønning og straffesystemer (sst. 269). Barnehagepersonalet er rollemodeller og bidrar gjennom egen væremåte til barns læring av sosiale ferdigheter. På dette grunnlaget vil arbeidet med sosial kompetanse, mobbeforebyggende program, voksenrollen og foreldresamarbeid løftes frem som aktuelle tiltak for å forebygge mobbing i barnehagen.

2.5.1 Sosial kompetanse

Fokuset på sosial kompetanse for å forebygge mobbing synes å være den rådende diskurs i barnehagen (Helgesen, 2014). Sosial kompetanse handler om å lykkes i å mestre samspill med andre, og har stor betydning for barns muligheter til å mestre hverdagen i barnehagen, på skolen og blant venner (Lamer, 2014). Rammeplanen, barnehagelovens forskrift, følger opp dette og poengterer at sosial kompetanse er vesentlig for å motvirke utvikling av problematferd som diskriminering og mobbing. Sosial kompetanse utvikles kontinuerlig gjennom omsorg, lek og læring (Kunnskapsdepartementet, 2011). Sosial kompetanse handler om barnets evne til å tilpasse seg krav fra miljøet rundt seg, og til å fremme egne behov og ønsker på en effektiv og sosialt akseptabel måte (Ogden, 2001).

Ogden (2001) definerer sosial kompetanse slik:

Sosial kompetanse er relativt stabile kjennetegn i form av kunnskap, ferdigheter og holdninger som gjør det mulig å etablere og vedlikeholde sosiale relasjoner. Den fører til en realistisk oppfatning av egen kompetanse, er en forutsetning for sosial mestring, og for å oppnå sosial akseptering eller etablerer nære og personlige vennskap (Ogden, 2001, s.207).

Definisjonen understreker at sosial kompetanse omhandler både kunnskaper, ferdigheter og holdninger hos barna. Barna trenger kunnskap for å kunne forstå sosiale situasjoner, løse problemer og vurdere konsekvenser av egne valg. Mestring av sosial kompetanse innebærer også ferdigheter i å kunne regulere både tenkning, følelser og atferd for der igjennom å kunne nå sosiale mål, som å skaffe seg venner eller få innpass i barnegruppen. Gode holdninger og motivasjon er avgjørende for å gjøre et godt inntrykk, samt kunne regulere egne følelser i samhandling med andre. Sosial kompetanse kommer til uttrykk som vennskap og sosial aksept blant jevnaldrende og som positive relasjoner til voksne (Ogden, 2001). Lamer (1997) operasjonaliserer sosial kompetanse gjennom å vise til fem ulike ferdighetsområder. Områdene er selvkontroll, selvhevdelse, empati, prososiale handlinger og lek, humor og glede. I det følgende vil disse komponentene utdypes og knyttes opp mot hvordan barnehagepersonalet kan arbeide for å forebygge mobbing gjennom bevissthet på betydningen av sosial kompetanse.

2.5.1.1 Selvkontroll

Selvkontroll handler om å kunne kontrollere følelsene sine på en slik måte at de ikke går utover andre (Brodin & Hylander, 2004). Det handler om å ha såpass kontroll på følelsene sine at den måten en uttrykker dem på, ikke gjør andre vondt, ved at en for eksempel slår, sparker eller sier noe som sårer (Barsøe, 2010). Dersom et barn har lært gjennom erfaring at sinne og utagering er en god problemløser for å oppnå egen vilje, vil barnet fortsette å utagere for å kontrollere miljøet rundt seg (Midtsand, Monstad, & Søbstad, 2004). Å greie å vente på at den andre er ferdig med å leke med den leken som er den eneste en ønsker seg akkurat nå, er et eksempel på et barn som mestrer å kontrollere egne følelser. Å mestre dette fullt ut er noe alle førskolebarn strever med, da yngre barn i stor grad er styrt av det de vil akkurat nå.

Webster-Stratton (1999) beskriver konfliktløsning som en prosess. Barn må lære å definere problemet og de følelsene som er involvert. Deretter må barna lære å komme opp med mange løsningsforslag, vurdere konsekvensene av dem og til slutt velge det beste alternativet. Lamer (1997) hevder at den beste måten å lære barn selvkontroll på er å snakke og reflektere sammen med barna. Med å ta utgangspunkt i ulike situasjoner som barna kan kjenne seg igjen i, kan den voksne reflektere sammen med barna og komme frem til ulike løsningsalternativ, lære barna å gjenkjenne og sette ord på egne følelser, samt øve seg på å se saken fra den andres perspektiv. Å lære barn å sette ord på, gjenkjenne og respondere på egne følelser vil samlet kunne bedre deres evne til god affektregulering. Hvis man i tillegg kan tilegne dem ulike strategier for å kunne løse eventuelle konflikter, vil dette kunne bidra til å forebygge at mobbing forekommer.

2.5.1.2 Selvhevdelse

Selvhevdelse handler om å kunne protestere når noen gjøre noe mot en som en ikke vil. Det innebærer også å kunne spørre om å få bli med på leken, å stå fast ved egne meninger og i det hele tatt ta sin plass i fellesskapet (Lamar, 1997). Barnets selvhevdelse har mye å si for barnets posisjon i barnegruppen. Alsaker (1997) viser til en sammenheng mellom barn som er engstelige og usikre og barn som blir mobbet ofte. Et barn som for eksempel bare føyer seg i lek og som aldri har egne forslag, vil dermed kunne være ekstra utsatt for å bli mobbet. Samtidig ser vi at en av grunnene til at barn mobber, er nettopp for å heve egen status i en gruppe (Schott, 2009). Her vil det være en god balanse som gjelder, balansen mellom det å ta hensyn til andre og å ta vare på egne interesser. Brodin og Hylanders (2004) hevder at selvhevdelse i høy grad formes av de følelsesmessige svarene som barnet får på seg selv og

sine følelsesuttrykk. For å styrke barns selvhevdelse kan den voksne blant annet bekrefte barnets positive initiativ, legge til rette for å skape mestringsfølelse og anerkjenne barna for den de er. Samtidig er det viktig å gjøre barna oppmerksomme på konsekvenser av egne handlinger, og lære dem positive strategier for å hevde seg selv i en gruppe på en måte som ikke devaluerer andre i barnegruppa.

2.5.1.3 Empati

Empati betyr å forstå en annen persons følelser, ikke vurdere eller evaluere den, og la denne forståelsen veilede en i kontakten med den andre (Kinge, 2010). Empati betyr med andre ord å kunne leve seg inn i hvordan et annet menneske opplever en situasjon, men det betyr ikke at en føler som den andre. Noen barn kan ha problemer med å tolke andres følelsesuttrykk (Brodin & Hylander, 2004). Ved å sette ord på barnets følelser, og beskrive andre barns følelsesuttrykk, vil den voksne kunne hjelpe barn å forstå andres følelser. Kinge (2010) hevder videre at forståelsen motiverer til handling for å gjøre noe som bedrer den andres situasjon. I barnehagen kan dette handle om at barna kjenner at det gjør noe med dem, når de ser at en annen er lei seg, eller når de opplever at noen blir såret. Barnet kan for eksempel sette seg inn i situasjonen til et barn som blir plaget eller mobbet, og bestemme seg for å hjelpe, det kan være ved å si ifra til en voksen eller invitere til lek. Når barn blir møtt med empati, vil de i større grad kunne møte andre på samme måte (Brodin & Hylander, 2004). Et godt omsorgsmiljø, der barna blir møtt med anerkjennelse og respekt vil dermed være avgjørende. Barn som evner å sette seg inn hvordan andre opplever en situasjon, vil også kunne evne å forstå at mobbeatferd fører til krenkelse av den som blir utsatt. Å lære barn å forstå egne og andre følelser vil gi barna et godt utgangspunkt for å etablere vennskap basert på omsorg og forståelse. For at empati skal bli en virksom del av det å forebygge mobbing fordres det at barnehagen er bevisst og synlig i utøvelsen av likeverd som bærende prinsipp i all samhandling. Dette bør også være tema i foreldresamarbeidet, der hjemmet oppfordres til å omtale alle barn og voksne med respekt. Det er ikke tilstrekkelig for forebygging av mobbing at barna kan identifisere følelser hos andre barn hvis de ikke samtidig også respekterer det andre barnet.

2.5.1.4 Prososiale handlinger

Med prososial atferd menes gjerne positiv atferd som å hjelpe, dele og samarbeide med andre (Evenshaug & Hallen, 2003). Prososiale handlinger er frivillige og utvikles når barn selv opplever å bli møtt slik (Utdanningsdirektoratet, 2012). I barnehagesammenheng handler det

om at barn har evne til å dele leker, men også opplevelser. Være hjelpsom og stille opp for hverandre. Å kunne gi trøst til den som er lei seg eller å inkludere barn som blir utestengt fra lek. Det handler også om å inneha evnen til å gjøre godt igjen, når en har gjort noe en kanskje ikke burde ha gjort. For å oppmuntre barn til å utføre prososiale handlinger, kan en ifølge Pape (2000) legge til rette for aktiviteter der barna kan være til nytte og hjelp for andre. Dette kan for eksempel være å oppmuntre de eldste barna til å hjelpe de små i en påkledningssituasjon. Videre kan den voksne forsterke positiv atferd, ved å sette ord på hva det betyr for den andre, og rose barna når de gjør noe bra. Prososiale handlinger kan sies å være det motsatte av negative handlinger slik som mobbing. Å oppmuntre til prososiale handlinger der hovedfokus er å gjøre andre godt vil dermed virke forebyggende mot mobbing.

2.5.1.5 Lek og vennskap

Resultater fra forskningsprosjektet «*Hele barnet – hele løpet*» viser at barns opplevelse av vennskap og det å bli inkludert i lek er avgjørende for deres trivsel i barnehagen. Det barn frykter mest er å ikke ha noen å leke sammen med og å bli utestengt fra lek. Det enkelte barns lekekompetanse trekkes også frem som avgjørende for inkludering i barnegruppen (Lund, et al., 2015). Dette stemmer overens med Rammeplanen (2011) som understreker at å få delta i lek og få venner er grunnlaget for barns trivsel og meningsskaping i barnehagen, leken skal dermed ha en framtreddende plass i barns liv i barnehagen.

Oloffson (1993) hevder at ingen sysselsetting gir barn sosial kompetanse i samme grad som leken. Gjennom å legge til rette for lek og vennskap, får barn mulighet til å tilegne seg en rekke grunnleggende ferdigheter. Barn får blant annet mulighet til å leve seg inn i andres roller og perspektiver, de lærer hvordan de skal forholde til andre, og ta vare på hverandre og de får trening i å samarbeide. For å kunne leke, må barna evne å forstå andres lekesignaler og selv kunne kommunisere lek gjennom signaler til andre (Oloffson, 1993). Et barn som har problemer med å tilpasse seg de gjeldene lekekodene, vil være ekstra utsatt for å bli utestengt. På denne måten kan god lekekompetanse og vennskap fungere som beskyttelse mot mobbing. Barn blir ofte venner fordi de hører til samme gruppe, slik som barnehagen eller en fritidsaktivitet. Ingen kan likevel garantere at alle får en venn i barnehagen (Øksnes & Greve, 2015). For å lære barn å samhandle med andre på en god måte, må barnehagepersonalet legge til rette for aktiviteter og anledninger slik at barn får anledning til å samhandle (Ruud, 2010). Observasjon og aktiv deltakelse kan gi barnehagelæreren mulighet til å oppdage utvikling av

uheldige samspillsmønstre, veilede barn i lek, samt gi nye impulser for å videreutvikle leken. Dette betyr at vennskap og lek er helt sentralt for å forstå mobbing i barnehagen, noe som igjen har avgjørende betydning for de tiltak som iverksettes for å forebygge mobbing i barnehagen.

2.5.2 Mobbeforebyggende programmer

Systematisk arbeid med sosial kompetanse viser seg å redusere problematferd i barnehagen. Dette sammenlignet med barn i barnehager som arbeider med sosial kompetanse slik de «alltid har gjort det» (Lamer, 2014). Stortingsmelding 41 –kvalitet i barnehagen (2008-2009) viser til ulike programmer for å styrke sosial kompetanse og motvirke mobbing i barnehagen. De mest brukte verktøyene er *Du og jeg og vi to*, *Steg for steg* og egenutviklede programmer. *Du og jeg og vi to* er et program utviklet for å fremme barns sosiale kompetanse, samtidig som det har fokus på kompetanseutvikling for personalet. *Steg for steg* er et program for utvikling av sosiale ferdigheter og tar for seg tre hovedområder: empati, problemløsning og mestring av sinne. Målsettingen er å øke barnas sosiale kompetanse gjennom positiv sosial ferdighetstrening. Programmene Olweus, Zero og MOD ble i svært liten grad benyttet, noe som kan forklares med at dette er programmer som i utgangspunktet er utviklet for skolesektoren (Gulbrandsen & Eliassen, 2012). Det er verdt å merke seg at alle disse programmene ikke handler spesifikt om mobbing, men fokuserer på å redusere problematferd i barnehagen ved å styrke barns sosiale ferdigheter. Gulbrandsen og Eliassen (2012) viser til en sammenheng mellom bruk av mobbeforebyggende programmer og rapportering av mobbing. Resultatene tolkes dit hen at barnehagenes bruk av programmene har blitt motivert nettopp av at man har registrert mobbing. En annen mulig tolkning er at bruk av slike programmer henger sammen med høyere bevissthet om mobbeproblematikk i barnehagen. Dersom barnehagepersonalet arbeider systematisk med forebygging av mobbing, vil det være nærliggende å tenke at barnehagepersonalet er mer disponert for å oppfatte forekomst av mobbing. I tillegg vil systematiske programmer bidra til å synliggjøre at barnehagen har en nulltoleranse mot mobbing og gi oppskrift for hvordan reagere når det avdekkes mobbing i stedet for at det er tilfeldig.

2.5.3 Voksenrollen i barnehagen

Personalet skaper i stor grad kvaliteten i en barnehage, og er en sentral ressurs ved at de bruker seg selv som redskap i arbeidet med barna (Kunnskapsdepartementet, 2011).

Barnehagepersonalet må ha kunnskap og evne til forstå de sosiale prosessene og behov i barnegruppen, samtidig som hvert enkelt barn blir møtt utfra egne forutsetninger (Midtsand, Monstad, & Søbstad, 2004). Personalet har mulighet til å sørge for at alle barna, uavhengig av bakgrunn, opplever å bli sett og anerkjent gjennom å være en bevisst voksen som legger til rette for at barna skal kunne knytte vennskap og gode relasjoner. Dersom personalet er passive i samhandling med barna, vil dette kunne bidra til et upersonlig og ekskluderende barnehagemiljø (Barne – og familiedepartementet, 2004).

Ansatte i barnehagen er rollemodeller i barnas liv og bidrar gjennom egen væremåte til barns læring av sosiale ferdigheter. En god rollemodell i barnehagen er en voksen som engasjerer seg og lever seg inn i barnas opplevelser og følelser (Utdanningsdirektoratet, 2012). En god rollemodell er en varm, tydelig og tilstedeværende voksen, som ser og handler når små barn blir utsatt for gjentatte negative handlinger (Lund, et al., 2015). Det betyr at det trengs voksne som har et bevisst forhold til egne holdninger og kompetanse når konflikter mellom barn oppstår eller når noen blir utestengt fra lek. Barn er helt avhengig av at vi ser dem og tør å ta tak i deres situasjon. Det barnet som blir utsatt for erting eller plaging, har ikke ansvaret for det som skjer. Det er den voksne i barnehagen sitt ansvar å håndtere og forebygge mobbing (Barne- og familiedepartementet, 2004). Det er også de ansattes ansvar å ivareta det barnet som har utført en negativ handling, inkludere det og hjelpe det inn i fellesskapet (Utdanningsdirektoratet, 2012). Forskningsrapporten «*Hele barnet – hele løpet*» viser at mobbing er et problem i barnehagen og at barnehagepersonalet ikke gjør nok for å hjelpe de utsatte barna. Personalet mangler blant annet kunnskap og erfaring i forhold til iverksetting av tiltak som er gode nok for å forhindre at mobbing forekommer i barnehagen (Lund, et al., 2015).

2.5.4 Foreldresamarbeid

Olweus (1992) har påvist at når foreldre og skolen samarbeider gjennom å dele informasjon med hverandre og samtidig unngå å fordele skyld, så kan man komme langt med å redusere mobbing. Grunnlaget for et godt samarbeid med foreldrene legges i fredstid gjennom at man blir positivt kjent med foreldrene. Dette kan tenkes er også gjeldene for barnehagen.

Barnehageloven (2013) § 1 Formål, 1. ledd poengterer at: «*Barnehagen skal i samarbeid og forståelse med hjemmet ivareta barnas behov for omsorg og lek, og fremme læring og*

danning som grunnlag for allsidig utvikling». Rammepplanen (2011), barnehagelovens forskrift, følger opp dette og poengterer at samarbeid med barnets hjem skal ligge til grunn for alt barnehagen gjør. Foresatte og barnehagens personale har et felles ansvar for å oppnå et inkluderende og godt psykososialt miljø som forebygger diskriminering og mobbing. Foreldresamarbeidets primære hensikt er å fremme helhet rundt barnets ulike livsarenaer (Drugli & Lichtwarck, 2009). Foresatte og personalet i barnehagen møter barnet på hver sin arena, og innehar dermed ulik kunnskap om barnet. Foresatte kan fange opp signaler om livet i barnehagen og deretter komme med innspill som kan ha betydning for kvaliteten på miljøet. Et samlet blikk og felles refleksjon kan bidra til en mer helhetlig og nyansert bilde av barnets trivsel og utvikling.

Forebyggingsperspektivet på mobbing handler om å bygge tilliten. Dette kan pedagogen i barnehagen gjøre ved å gi foreldrene små episodiske glimt av barnets hverdag med vekt på det barnet mestrer, for å gjøre foreldrene trygge på at barnets deres blir sett og ivaretatt på en god måte. Tillit er selve fundamentet og utgangspunktet for å kunne gå i dialog når temaet er at barnets atferd ikke er god i forhold til andre barn (Rørnes, 2007). Det er vanskelig for de foreldrene som opplever at deres barn iblant eller stadig blir ertet, plaget eller stenges ute av andre. Personalet må da beskrive hvordan de selv opptrer i hverdagen. Sentrale momenter vil være deres nærhet til barna, observasjon, ingen aksept for atferd som går ut over andre og voksne som støttespillere i barnas samhandling (Drugli & Lichtwarck, 2009). Om barnet selv gir uttrykk for at det ikke trives, eller når foreldrene eller personalet er bekymret for et barn, må partene snakke sammen og samarbeide mot å finne frem til en best mulig løsning for barnets situasjon. Det er barnehagens ansvar å inkludere foreldrene i dette arbeidet, foreldrene bør oppmuntres til å følge opp arbeidet også hjemme og holde barnehagen informert (Utdanningsdirektoratet, 2012).

3.0 METODISK TILNÆRMING

I dette kapittelet vil det bli gjort rede for valg- og gjennomføring av metode. Denne studien har en kvalitativ tilnærming, hvor fem pedagoger, ansatt i ulike barnehager er intervjuet. Målet for denne undersøkelsen er å få frem pedagogenes egne perspektiver på mobbing, og deres synspunkter på hva det innebærer å forebygge mobbing i barnehagen. Kapittelet innledes med presentasjon av denne studiens vitenskapsteoretiske grunnlag, som inneholder både en fenomenologisk og hermeneutisk tilnærming. Videre beskrives gjennomføring av datainnsamling og analyse. Avslutningsvis vurderes studiens kvalitetskriterier og etiske betraktninger.

3.1 Vitenskapsteoretisk grunnlag

For å få frem pedagogenes tanker og erfaringer omkring mobbebegrepet og forebygging av mobbing i barnehagen, er det brukt både en fenomenologisk og en hermeneutisk tilnæringsmåte.

I kvalitativ forskning er fenomenologi et begrep som handler om å forstå sosiale fenomener og tar utgangspunkt i den subjektive opplevelsen (Kvale & Brinkmann, 2015). Målet er å forstå og forklare fenomener ut ifra informantenes perspektiv, ved å beskrive omverdenen slik som den erfares av dem (Thaagard, 2009). Forskning ut fra et fenomenologisk ståsted, kan bidra til at kunnskap som er basert på pedagogenes erfaringer, blir mer synlig og uttrykkelig (Thaagard, 2009). Individet står i fokus, og det handler om å forsøke å oppnå en forståelse av den dypere meningen i enkeltpersoners erfaringer, samt prøve å få tak i flere enkeltindividers opplevelse av det samme fenomenet (Postholm, 2010). I denne studien er målet å få frem pedagogenes egne perspektiver på mobbing, og deres subjektive opplevelse av hva det innebærer å forebygge mobbing i barnehagen. En fenomenologisk tilnærming er dermed naturlig.

Mens fenomenologer typisk er interessert i å illustrere hvordan mennesker opplever fenomener i sin livsverden, er hermeneutikere opptatt av fortolkning av mening (Kvale & Brinkmann, 2015). Hermeneutikken er sentral innenfor kvalitativ forskning i den betydning at datamaterialet ikke bare skal beskrives, men også ses i sammenheng og tolkes. Hermeneutikk betyr «læren om tolkning», og legger vekt på å fortolke et datamateriale ved å ha fokus på et fylligere meningsinnhold enn det som umiddelbart kommer frem. Hermeneutikken bygger på

prinsippet om at du ikke kan forstå delene eller fenomenene uten at du har en forståelse for helheten (Thaagard, 2009). For å få tak i hvordan mobbing forebygges, må pedagogenes holdninger omkring fenomenet ses som en del av en kontekst og i sammenheng med hverandre. Det er viktig å være åpen for informantenes erfaringer og forsøke å sette seg inn i deres situasjon gjennom hele prosessen, fra datainnsamling til analyse og tolkning av dataene.

Et viktig moment i hermeneutikken er at kunnskap bare er forståelig i den sammenhengen, og/ eller i den konteksten den befinner seg i (Thaagard, 2009). Min utdanning som barnehagelærer vil ha betydning for hvordan datamaterialet fortolkes. Kjennskap til yrket og hva hverdagen i barnehagen består av, vil prege min fortolkning av teksten og analysen. Samtidig forskes det i ukjent terreng da barnehagene som er inkludert i denne studien er ukjent for meg.

3.2 Valg av forskningsdesign

Tema og problemstilling er utgangspunktet for valg av forskningsmetode. Problemstillingen for denne oppgaven har fokus på hvordan barnehagepersonalet forstår mobbebegrepet og hvordan mobbing kan forebygges.

I samfunnsvitenskapelig forskning, skilles det mellom kvalitativ og kvantitativ forskningsmetode. Kvalitet handler om å få frem egenskapene hos noe eller noen, mens kvantitet er mengden av disse egenskapene (Kvale & Brinkmann, 2015). Hvilken metode en velger å benytte avhenger av undersøkelsens formål. Metodevalg innebærer også en vurdering av hva det er mulig å gjennomføre innenfor de fastsatte tidsrammene (Johannessen, Tufte, & Christoffersen, 2010). Da mengde i dette prosjektet i utgangspunktet ikke er interessant, er det naturlig å velge en kvalitativ tilnærming. Dette fordi jeg gjennom samtaler med informanter ønsker å gå i dybden, for å få tak i deres oppfatning av og bevissthet omkring tema for oppgaven.

3.2.1 Det kvalitative forskningsintervju

Ifølge Kvale & Brinkmann (2015) er formålet med kvalitativ forskning å få frem betydningen av menneskers erfaringer og å avdekke deres opplevelse av verden. Å benytte seg av kvalitativ metode er særlig hensiktsmessig dersom man skal undersøke fenomener som vi ikke kjenner særlig godt, som er forsket lite på, eller når man ønsker å forstå fenomener mer

grundig (Johannessen, Tufte, & Christoffersen, 2010). Denne undersøkelsen har som mål å forstå hvordan pedagoger oppfatter mobbebegrepet og hvilke tiltak de tenker er relevant for å forebygge mobbing.

Ved innhenting av data, kan ulike kvalitative fremgangsmåter benyttes. For eksempel deltakende eller ikke-deltakende observasjon, intervju eller analyse av data som allerede foreligger i form av tekster eller dokumenter (Thaagard, 2009). I denne studien er det valgt forskningsintervju som fremgangsmåte. Nilssen (2014) hevder at kvalitative forskningsintervjuer er et gode for å få tak i informantens egne tanker, erfaringer og følelser. I et forskningsintervju er data basert på hva informantene sier i en samtale med forskeren. Målet er å få frem informantens erfaringer og å forstå verden ut fra den som blir intervjuet (sst. 20). Med utgangspunkt i min problemstilling vil det i denne undersøkelsen være hensiktsmessig å intervju pedagoger som arbeider i barnehage. Oppgaven har et voksenperspektiv, ut fra en forståelse at det er den voksnes ansvar å forebygge mobbing i barnehagen.

3.3 Datainnsamling

Før datainnsamlingen startet, ble det hentet inn tillatelse fra Norsk Samfunnsvitenskapelige Datatjeneste AS. Søknaden ble sendt sammen med intervjuguide og informasjonsskriv. Tilbakemeldingen var at prosjektet var meldepliktig og godkjent (Se vedlegg 1).

For at et samtykke til deltakelse i forskning skal være gyldig, må det være frivillig, uttrykkelig og informert (NSD, 2015). Dette innebærer at informanten må forstå hva samtykket gjelder og hvilke konsekvenser det kan få å delta i forskningsprosjektet. Det ble dermed utarbeidet et informasjonsskriv, slik at informantene fikk et innblikk i hva studien handlet om (Se vedlegg 2). Informasjonsskrivet ble utarbeidet med utgangspunkt i NSD sin veiledende mal. Skrivet inneholder en samtykkeerklæring, og gir i tillegg informasjon til informanten om prosjektets tema og formål. Det kommer tydelig frem at det er frivillig å delta i prosjektet og at alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Informasjonsskrivet ble tilsendt informantene med engang utvalget var klart. Intervjuguiden ble ikke delt ut i forkant av intervjuene. Thagaard (2010) sier at informanten ikke skal påvirkes til å svare på spørsmålene ut ifra hvilke svar de tror forskeren ønsker. Det er dermed ønskelig med spontane og praksisnære svar, hvor informantene ikke er preget av spørsmålene på forhånd.

3.3.1 Utvalg

Kvalitative metoder kjennetegnes ved at det samles inn mye data fra et begrenset antall informanter. Det kan være vanskelig å vite hvor mange informanter som må til, størrelsen på utvalget avhenger blant annet av problemstillingen og måten data samles inn på (Johannessen, Tufte, & Christoffersen, 2010). Kvale og Brinkmann (2015) hevder at en skal intervju så mange man trenger for å få svar på det man lurer på. Videre kan en retningslinje for utvalgsstørrelse være at en ikke bør ha mer informanter enn det er mulig å håndtere i forhold til analyseprosessen (Thaagard, 2009). I denne studien består utvalget av fem pedagoger som arbeider i ulike barnehager. Størrelsen på utvalget er i denne oppgaven vurdert som tilstrekkelig for å få belyst problemstillingen, samtidig som antallet informanter muliggjør dyptgående analyser innenfor oppgavens rammer.

Det ble foretatt et strategisk utvalg bestående av fem informanter. Et strategisk utvalg vil si at informanter velges ut fra egenskaper eller kvalifikasjoner som er strategiske i forhold til å belyse problemstillingen og undersøkelsens teoretiske perspektiver (Thaagard, 2009). Kriteriene for å delta i denne studien var at informantene hadde barnehagelærerutdanning, og var ansatt som førskolelærer eller pedagogisk leder i barnehage.

For å finne forskningsdeltakere som oppfylte disse kriteriene, ble det sendt en forespørsel per mail til fagledere ansatt i barnehager i to bykommuner i Troms og Nordland fylke. Ut fra en oppfatning om at størrelse og struktur spiller inn på relasjoner, ble forespørselen sendt til barnehager med ulik driftsform. Forespørselen inneholdt informasjon om prosjektet, samt en forespørsel om det var noen pedagogiske ledere eller førskolelærere som kunne tenke seg å stille til intervju. Etter kun to positive svar, ble det ringt rundt til barnehager i de to bykommunene. Dette viste seg å være en effektiv strategi hvor samtlige fagledere var positive til prosjektet. Noen barnehager gav imidlertid ikke tilbakemelding om deltakelse og nye barnehager ble kontaktet.

Da utvalget var klart, ble det sendt informasjonsskriv og samtykkeerklæring til de aktuelle informantene. Det kan være flere grunner til at noen barnehager ikke gav tilbakemelding. Barnehagehverdagen er hektisk med mange arbeidsoppgaver og rutiner. Vi vet også at mobbing som fenomen i barnehagen er et omstridt og diskutert tema, som kan være utfordrende å prate om.

Utvalget består av fem barnehagelærere ansatt i ulike barnehager. Informantene er kvinner i ulike aldre fra både private og kommunale barnehager. Alle deltakerne er utdannet førskolelærere. To av pedagogene arbeider i basebarnehage, to i avdelingsbarnehage og en pedagog er ansatt i en familiebarnehage. Førskolelærerne arbeider på avdelinger og baser med ulike aldersinndelinger. Tre informanter arbeider i en bykommune i Troms fylke og to er ansatt i en bykommune i Nordland fylke. Det vil være aktuelt i analysen å sammenligne de ulike bykommunene.

3.3.2 Intervjuguide

I forkant av intervjuene ble det utarbeidet en semistrukturert intervjuguide (Se vedlegg. 3). Det at et intervju er semistrukturert, vil si at det verken er en åpen samtale eller et lukket spørreskjema (Kvale & Brinkmann, 2015). Intervjuguiden består av bestemte temaer som ramme for intervjuet og forslag til aktuelle spørsmål. Fordelen ved å bruke en semistrukturert intervjuguide er at du opparbeider deg en ramme for samtalen, samtidig som du kan være åpen for informantens spontane initiativ og innspill (sst. 44) Forskeren kan altså følge informantens fortelling, men likevel sørge for å få informasjon om de temaene som er formulert, med utgangspunkt i problemstillingen.

Fleksibilitet er også viktig for å knytte spørsmålene til den enkelte informantens forutsetning (Thaagard, 2009). Dette kom tydelig frem i intervjuene. Noen informanter gav lite utfyllende svar, og hadde behov for at det ble stilt flere oppfølgingsspørsmål. Andre ønsket å fortelle mye, og kom ofte inn på spørsmål som var formulert senere i intervjuguiden. Det ble da viktig å være fleksibel på rekkefølgen av spørsmålene, la informanten fortelle og ikke avbryte når han eller hun var inne på et bestemt tema. Dette krevde full oppmerksomhet fra min side, både for å forsikre meg om at alle spørsmålene ble besvart, og samtidig sørge for at det ikke skulle føre til unødvendige pauser.

Intervjuguiden ble strukturert etter syv tema som tar utgangspunkt i å belyse problemstillingen og forskningsspørsmålene. Intervjuene starter med en kort introduksjon, med informasjon om meg selv, prosjektets formål, intervjuets gang og informantens rettigheter. Etter introduksjonen kommer innledende spørsmål som omhandler informantens yrkeserfaring og informasjon om barnehagen. Disse spørsmålene er forholdsvis enkle å svare på, slik at samtalen kan komme skikkelig i gang før en kommer inn på tema som krever

dypere refleksjon og gjerne oppleves som mer personlig. Videre vinkles intervju spørsmålene mot forståelsen av begrepet mobbing, ulike former for mobbing og forebyggingsarbeid, med fokus på miljø, voksenrollen, rammefaktorer og foreldresamarbeid. Intervjurunden avrundes med avsluttende spørsmål som oppsummerer intervjuet. Informanten fikk også mulighet til å utdype eller tilføye noe, og gi tilbakemelding på hvordan det hadde vært å delta på intervjuet. Denne tilbakemeldingen gav meg mulighet til å kunne endre på intervjuguiden eller utførelse til neste intervju.

3.3.3 Utforming av spørsmål

En viktig målsetting med kvalitative intervjuer er som nevnt tidligere, å gå i dybden på de temaer som det er ønskelig å få informasjon om. Intervjuguiden viste seg å være et viktig verktøy, da det var viktig å stille spørsmål på en måte som inviterte informanten til å gi utfyllende svar. Spørsmål som «kan du si mer om ...» eller «fortell om ...», er åpne spørsmål som oppfordrer informanten til å fortelle det han eller hun vet om tema (Thaagard, 2009).

Som intervjuer må man tilpasse seg ulike forhold, oppfølgingsspørsmål ble dermed hyppig brukt for å sikre informasjon. Postholm (2010) beskriver oppfølgingsspørsmål som spørsmål man stiller til det som nettopp er sagt. Det kan være et «nikk» et «mm» eller en pause som indikerer at intervjupersonen bare kan fortsette å fortelle. En annen type oppfølgingsspørsmål som oppfordrer til mer nyanserte svar, er å stille spørsmål som «hvordan opplevde du ...», eller «hva var dine reaksjoner på ...».

3.3.4 Testintervju

I forkant av intervjuene ble det gjennomført et testintervju. Formålet med testintervjuet er å få en vurdering av spørsmålene i intervjuguiden, og samtidig teste seg selv i rollen som forsker (Postholm, 2010). Prøveintervjuet ble gjennomført på en bekjent med barnehagebakgrunn. Etter en vurdering av tilbakemeldingene og egen opplevelse av situasjonen, ble det utført forbedringer i intervjuguiden. Noen spørsmål viste seg vanskelig å forstå, andre var overflødige. For å teste endringene i intervjuguiden, ble et nytt prøveintervju utført. Prøveintervjuene gav også mulighet til å teste ut det tekniske utstyret, samt bli fortrolig på egen rolle som forsker. Å ha lest mye teori i forkant opplevdes som en nødvendig forberedelse for å ha tilstrekkelig kunnskap til å stille oppfølgingsspørsmål.

3.3.5 Gjennomføring av forskningsintervjuene

Intervjuene ble avholdt på informantenes arbeidssted, på et møterom eller et kontor der intervjuene kunne foregå uforstyrret. Flere av informantene valgte å gjennomføre intervjuene når de selv hadde kontortid. På denne måten hadde de god tid og trengte ikke å stresse med å komme seg tilbake til avdelingen eller basen. I noen barnehager ble det også tid til en liten omvisning. Dette gav en innsikt i barnehagens omgivelser og var nyttig for min forståelse av informasjonen som ble gitt.

Intervjuene hadde ulik varlighet, ut fra hvor mye som ble sagt, og varte fra 30 minutter til i underkant av en time. Intervjuene ble tatt opp på lydbånd slik at det ble lettere å konsentrere seg om informanten og om informantens reaksjoner under intervjuet (Thaagard, 2009). Pedagogene fikk informasjon om at intervjuene ville bli tatt opp på lydbånd i det utsendte informasjonsskrivet. Videre ble det informert om at lydopptaket og informasjon ville bli behandlet konfidensielt og slettet når oppgaven er ferdig. Det ble gitt informasjon om at det er frivillig å delta og en kan trekke seg fra intervjuet når som helst. Denne informasjonen ble også gjentatt muntlig, før selve intervjuet. Ved et av intervjuene hadde informanten lest nøye gjennom informasjonsskrivet. Informanten hadde satt seg inn i tema og hentet frem barnehagens aktuelle planer og forskrifter. Dette opplevdes som et godt utgangspunkt, og var nyttig underveis i intervjusituasjonen.

Ved slutten av intervjuene ble det åpnet for at informantene kunne fortelle fritt, dersom det var noe de følte at de ikke hadde fått sagt, samt mulighet til å fortelle hva de selv mente var det viktigste de hadde sagt. Dette opplevdes som en god oppsummering av samtalene. Etter intervjuene ble tanker rundt intervjusituasjonen notert ned. Dette for å se om det var noe som kunne gjøres annerledes ved neste intervju, eller om det var noe med informantens kroppsspråk og engasjement som var viktig å bemerke seg. Det ble også gjort avtaler om å kontakte informantene for oppfølgingsspørsmål per mail, ved behov. Alle informantene gav samtykke til dette.

3.4 Gjennomføring av analyse

Denne delen av kapittelet beskriver analyseprosessen fra transkribering av intervjuene til koding og kategorisering av datamaterialet, som er grunnlaget til funnene som blir presentert i kapittel fem.

3.4.1 Transkriberingsfasen

Intervjuene ble transkribert fortløpende i etterkant av hvert intervju. Transkribering er omfattende og tidkrevende. Fordelene med å transkribere selv, er at transkribering er første del av en analyseprosess (Nilssen, 2014). Gjennom transkribering blir forskeren kjent med dataene. Man går nøye gjennom opptakene for å kunne skriftliggjøre utsagnene. Ved å lytte og skrive kommer nye tanker og ideer. Ord som gjentar seg og viktige setninger trer også tydeligere frem (sst. 47). Ideer og tanker underveis er notert i en parentes i marginen ved siden av den transkriberte teksten. Dette fører til at de er lett å finne tilbake til i analyseprosessen.

Kvale & Brinkmann (2015) påpeker at de fleste transkripsjoner kun fanger opp det verbale og ikke konteksten, kroppsspråket, og blikk-kontakt som kan være av betydning. Det ble dermed lagt vekt på å få en mest mulig korrekt gjengivelse av det forskningsdeltakeren sier. Uttrykk, som eh, mm, ja og nei ble notert. Slike småord indikerer at den som snakker nøler, er usikker eller må tenke seg om (Nilssen, 2014). I analysedelen er småord redigert bort ved bruk av sitater, forutsatt at det ikke er av betydning for meningsinnholdet i sitatet. Pauser ble også nedskrevet, ved å bruke tegn som (..) og (...). Antall punktum viser til lengden på pausene. Dette kan indikere at de ikke vet hva de skal svare, eller kanskje de er redde for å støte noen med uttalelsen (Kvale & Brinkmann, 2015). Intervjuene ble transkribert på dialekt. Når man oversetter til bokmål, mister man samtidig ord og uttrykk som hadde sett naturlig ut på dialekt. En oversettelse til bokmål vil også medføre at grammatikk må endres. Det ble dermed transkribert på dialekt, for å bevare autentisiteten. For å bevare informantenes anonymitet, ble pedagogene referert til som pedagog A, pedagog B, pedagog C, pedagog D og pedagog E. Stedsnavn og andre sensitive opplysninger, er også anonymisert.

3.4.2 Koding og kategorisering

For å analysere datamaterialet er jeg blitt inspirert av «grounded theory» som forskningsmetode. Hovedideen bak metoden er å utvikle nye teoretiske ideer som har basis i datamaterialet. Dette kan ses på som en induktiv tilnærming, der man begynner med et bredt fokus som smalnes underveis i prosessen fra første møte med informantene frem til en ferdig analyse (Glaser & Strauss, 1967 i Nilssen, 2014). I «grounded theory» er det tre kodefaser: åpen koding, aksial koding og selektiv koding (Nilssen, 2014). Det vil bli gjort rede for disse fasene i det følgende.

Åpen koding innebærer å møte datamaterialet med et åpent sinn, en åpen holdning til hva datamaterialet forteller deg. Åpen koding er den delen av analysen der forskeren koder fenomener og ytringer ved å stille spørsmål til hva det er og hva datamaterialet representerer (Nilssen, 2014). Etter at datainnsamlingen var gjennomført og alle intervju samtaler transkribert, ble hvert enkelt intervju lest nøye gjennom. Det ble laget en marg på venstresiden av transkripsjonene, der egne tanker og ideer som sa noe om hva jeg mente datamaterialet handlet om, ble notert. Setninger som jeg oppfattet som nøkkelsetninger ble markert med en egen farge. Ord som gjentok seg ofte i teksten fikk en annen farge. Denne prosessen gav meg et innblikk i hva som kunne være interessante mønstre å se nærmere på. En slik fremgangsmåte bidro til å gjøre materialet mer oversiktlig å forholde seg til, fordi det ble enklere å identifisere hovedtrekkene i materialet. Jeg begynte etter hvert å sette koder på utsagn jeg oppfattet var relevante i forhold til hverandre. Konkrete hendelser som pedagogene fortalte om fikk for eksempel en egen kode, tiltak og teknikker for å forebygge mobbing fikk en annen kode. Flere av kodene overlappet hverandre, og mange av utsagnene fikk dermed flere koder. Etter denne prosessen ble jeg sittende igjen med en bedre oversikt over innholdet i intervjuene.

Aksial koding går ut på å gruppere kodene i ulike kategorier for at datamengden skal bli håndterlig (Nilssen, 2014). Under den åpne kodingen så jeg at datamaterialet trakk i to ulike retninger. Jeg valgte dermed å dele datamaterialet opp i to ulike hovedkategorier: forståelsen av mobbebegrepet og forebygging av mobbing. Navnene på kategoriene er hentet fra problemstillingen.

Deretter tok jeg for meg en kategori av gangen, for eksempel forebygging av mobbing. Under intervjuene ble informantene bedt om å fortelle om det mobbeforebyggende arbeidet i deres barnehage, samt beskrive hvilke områder de selv mener er sentrale for å forebygge mobbing. Etter å ha kodet alle intervjuene, ble informasjonen fra alle informantene kategorisert ut fra aktuelle tema, for å finne sammenhenger og essensen i datamaterialet. Under denne prosessen viste det seg at mye av det informantene beskrev, handlet om å utvikle barns sosiale kompetanse, betydningen av voksenrollen og hvordan planer og lovverk hjalp dem med å arbeide mer målrettet mot å forebygge mobbing i barnehagen. Delkategoriene under denne hovedkategorien ble dermed: Sosial kompetanse, voksenrollen og planer og rammeverk.

Etter hvert som jeg arbeidet mer med materialet og tilegnet meg mer teori, oppdaget jeg flere relevante mønstre og sammenhenger mellom kategoriene. På denne måten kom jeg også frem til ulike delkategorier. For eksempel satt jeg igjen med den forståelsen av begrepet sosial kompetanse som et vidt begrep som omhandler mye. Materialet under denne kategorien ble dermed systematisert på nytt, for å komme frem til relevante delkategorier. Det viste seg at pedagogenes tanker og erfaringer i forhold til arbeidet med sosial kompetanse kunne kategoriseres under Lamers (2001) fem ferdighetsområder, som beskrives som viktig for å utvikle sosial kompetanse. Områdene er selvkontroll, selvhevdelse, empati, prososiale handlinger og lek, humor og glede. Området lek, humor og glede ble under analysen endret til vennskap og felleskap, dette fordi det stemte bedre overens med det informantene beskrev. Denne prosessen ble gjentatt på de to andre delkategoriene, før jeg tok for meg neste hovedkategori. Gjennom denne prosessen vekslet jeg mellom åpen koding og aksial koding. Til slutt satt jeg igjen med tre underkategorier til hver hovedkategori, med flere delkategorier nært knyttet opp mot aktuelle teoretiske begreper

Selektiv koding er siste steg i analysen. Her prøver forskeren å finne kjernekategoriene og systematisk relatere den til andre kategorier, dette for å «trekke en rød tråd» gjennom oppgaven (Nilssen, 2014). Som tidligere nevnt, har jeg i denne studien valgt å bruke to kjernekategoriene. Jeg betegner disse hovedkategoriene. Arbeidet med den selektive kodingen har derfor for meg bestått i å finne ut hvordan hovedkategoriene påvirkes av hverandre, for slik å kunne svare på oppgavens problemstilling. Sagt med andre ord har jeg prøv å finne sammenheng mellom barnehagepersonalets forståelse av mobbebegrepet og hvordan mobbing i barnehagen kan forebygges. Dette arbeidet har ført til de avsluttende drøftingene og har dermed pågått helt frem til ferdigstillingen av oppgaven.

3.5 Kvalitetskriterier

I vitenskapen er det krav om kvalitetssikring av forskning. Reliabilitet og validitet er egenskaper som kan benyttes til å vurdere kvaliteten til et mål. Reliabilitet knyttes til spørsmålet om forskningens pålitelighet, og validitet knyttes til spørsmålet om forskningens gyldighet og om vi kan si at tolkninger som er basert på en enkelt undersøkelse, også kan gjelde i andre sammenhenger (Thaagard, 2009). Begrepene vil videre bli nøyere beskrevet og vurdert ut fra hvilke hensyn som er tatt i denne undersøkelsen.

3.5.1 Reliabilitet

Reliabilitet handler i kvalitative undersøkelser om i hvilken grad vi kan stole på forskningens funn (Kvale & Brinkmann, 2015). Reliabilitet sier altså noe om dataene i en undersøkelse. Det handler om hvilke data som blir brukt, hvordan de blir samlet inn og hvordan dataene blir bearbeidet (Thaagard, 2009). Ifølge Johannessen, Tufte & Christoffersen (2010) kan en styrke reliabiliteten ved å gi leseren gode beskrivelser av konteksten og fremgangsmåten som er brukt gjennom forskningsprosessen. Med tanke på å øke denne undersøkelsens reliabilitet, er forskningens metode og gjennomføring grundig beskrevet. Det er åpenhet om hvordan dataene er samlet inn og på hvilket grunnlag avgjørelser er tatt.

Det er blitt foretatt to prøveintervju, som har ført til at spørsmålene er blitt justert.

Spørsmålene er formulert så klart og tydelig at de ikke kan misforstås. Intervjuguiden består av flest åpne spørsmål, slik at informantene fritt kan fortelle om tidligere erfaringer og reflektere over egen praksis. Det er også formulert to lukkede spørsmål. Disse spørsmålene har til hensikt å bekrefte eller avkrefte kjennskap til forebyggingsprogrammer og manifest mot mobbing. At noen informanter ikke kjente til manifest mot mobbing var overraskende, da dette er et statlig prosjekt som barnehagene oppfordres til å anvende. Lukkede spørsmål bidro i så måte til viktige funn, samtidig som det var sentralt og ikke ha for mange spørsmål som ikke stilte krav til refleksjon. Hvordan intervjuene er transkribert påvirker reliabiliteten i en intervjustudie (Kvale & Brinkmann, 2015) For å styrke studiens pålitelighet er intervjuene transkribert så nøyaktig som mulig og på informantens egen dialekt. Dette er også min egen dialekt, noe som ytterligere bidrar til å minske risikoen for misforståelser og feiltolkninger.

I forhold til studiens reliabilitet vil det være naturlig å stille spørsmål om hvorvidt et resultat kan reproduseres på andre tidspunkt, av andre forskere (Thaagard, 2009). I følge Nilssen (2014) vil ikke dette være mulig i kvalitative studier, funnene er avhengig av konteksten der forskningen fant sted. Dette er i samsvar med en hermeneutisk tilnærming som poengterer viktigheten om at kunnskap bare er forståelig i den sammenhengen den befinner seg i (Thagaard, 2009). Min studie handler om fem pedagogers beskrivelser på et bestemt tidspunkt. Det er ikke sikkert at man vil få de samme resultatene fra andre pedagoger, eller de aktuelle pedagogene ved et annet tidspunkt. Det vil kunne skje forandringer i mellomtiden. Det vil likevel styrke undersøkelsens reliabilitet, dersom andre undersøkelser har lignende funn.

3.5.2 Validitet

Validitet måler forskningens gyldighet (Thagaard, 2009). Validitet i kvalitative studier handler om i hvilken grad fremgangsmåten som er brukt og funnene en har kommet frem til reflekterer formålet med undersøkelsen på en riktig måte, og representerer det som er virkelighet (Johannessen, Tufte, & Christoffersen, 2010). Den validiteten som er sentral for min kvalitative oppgave er begrepsvaliditet og ytre validitet.

Begrepsvaliditet handler om hvorvidt operasjonaliseringa er god eller ikke. For å vurdere undersøkelsens begrepsvaliditet, kan en stille seg spørsmålet om hvorvidt en metode undersøker det en har til hensikt å undersøke (Thaagard, 2009). For å styrke denne oppgavens begrepsvaliditet, ble det lagt stor vekt på intervjuene. Spørsmålene som er formulert i undersøkelsens intervjuguide er formulert i den hensikt å få svar på problemstillingen. «*Kan du fortelle om barnehagens mobbeforebyggende arbeid?*» er et eksempel hentet fra intervjuguiden som viser at det er samsvar mellom spørsmål som stilles i undersøkelsens intervju og oppgavens problemstilling: «*Hva forstår barnehagepersonalet med begrepet mobbing og hvordan kan mobbing forebygges i barnehagen?*». Et annet eksempel fra intervjuguiden er: «*Hva legger du i begrepet mobbing?*». For å validere under intervjuene ble det ofte stilt oppfølgingsspørsmål, dersom noe var uklart eller for å bekrefte riktig forståelse av et utsagn. Etter intervjuene ble det gjort avtale om å kontakte informantene, dersom det var behov for å utdype noe, eller oppklare noe som fremsto som uklart. Mellom intervjuene ble intervjusituasjonen evaluert ut fra hvordan informantene besvarte spørsmålene og hvilke typer svar ble gitt. Ved å vurdere spørsmålene underveis, øker muligheten for at forskeren sitter igjen med funn som er med på å besvare problemstillingen (Kvale & Brinkmann, 2015).

Forskerens subjektivitet, vil være en trussel mot validiteten til et forskningsprosjekt dersom han eller hun velger ut data som passer inn i deres ide eller teori (Thagaard, 2009).

Intervjuene gav mye data. Utvalgsprosessen ble basert på en vurdering av temaets relevans i forhold til problemstillingen. Dette ble blant annet gjort ved å hele tiden stille seg selv spørsmålet: handler dette om hvordan informantene forstår mobbebegrepet og hvordan mobbing forebygges? Oppgavens validitet kan være svekket, på det grunnlag at det ikke eksisterer så mye forskning om mobbing i barnehagen. Deler av det teoretiske grunnlaget er basert på forskning om mobbing i skolen, antatt at det også er gjeldene for mobbing i

barnehagen. Det beskrives i oppgaven hvilken teori som er hentet fra forskning i skolen, og hvilken teori som er basert på barnehageforskning.

Ytre validitet handler om hvorvidt funnene i oppgaven er generaliserbar. Ytre validitet er til stede dersom man kan generalisere gyldige konklusjoner på tvers av tid, personer eller situasjoner (Thagaard, 2009). For å kunne vurdere intervjuundersøkelsens ytre validitet, kan en stille seg spørsmålet om resultatene primært gjelder for denne studien, eller om de kan overføres til andre situasjoner og intervjupersoner (Kvale og Brinkmann, 2015).

En vanlig innvendig mot intervjuforskning er at det er for få informanter til at resultatet kan generaliseres (Kvale & Brinkmann, 2009). I denne studien ble fem pedagoger intervjuet, derfor vil det være vanskelig å generalisere disse funnene til å gjelde for andre pedagoger. Spørsmålet i forhold til overførbarhet handler også om hvorvidt tolkningen som utvikles innenfor et prosjekt kan være nyttig og relevant i andre sammenhenger (Thagaard, 2009). Det kan tenkes at denne oppgaven kan være relevant for pedagogene som deltok, for eksempel gjennom økt bevissthet i forhold til hvordan de forholder seg til mobbebegrepet og hvordan de velger å forebygge mobbing. Videre kan denne studien bidra med kunnskap og læring for dem som leser den. Målet med denne masteroppgaven var å oppnå en forståelse rundt kompleksiteten av bruken av mobbebegrepet i barnehagen, og hvordan mobbing kan forebygges. Studien handler i stor grad om fokus på og anerkjennelse av mobbing som tema i barnehagen, således vil studien kunne gi et bidrag til å sette søkelys på noe som er lite utforsket så langt. Det må likevel understrekes at dette vil ikke si at funnene i denne studien vil kunne overføres til å være gjeldene for andre pedagogers oppfatning av mobbebegrepet og arbeidsmåter for å forebygge mobbing.

3.5.3 Etske betraktninger

Kvalitativ forskning er avhengig av at andre viser godvilje til å slippe forskeren inn i livet sitt, gir av sin tid og tanker. Forskeren er gjest i det private rom, oppførselen skal dermed være god og de etiske kodene strenge (Nilssen, 2014). Å ta etiske hensyn til informantene har dermed vært høyt prioritert. Det handler om respekt for deltakerens arbeidssituasjon. Rammebetingelsene for intervjuet, som tid, steg og varighet ble tilpasset deltakernes ønsker og behov. Intervjuguiden ble tilpasset slik at det skulle ta cirka en halv time. Taushetsplikten begrenser hva informantene kan uttale seg om. Spørsmålene ble dermed stilt på en slik måte

at informantenes taushetsplikt ble ivaretatt. Informantene ble også minnet på om at navn og identifiserende bakgrunnsopplysninger måtte utelates ved omtale av barn og foreldre. Det oppsto ingen store etiske dilemmaer i forhold til gjennomføringen av intervjuene. Dette kan være fordi alle informantene virket positivt innstilt til undersøkelsen, og at det ikke ble tatt opp veldig personlige eller private temaer.

Min utdanning som barnehagelærer forutsetter etiske hensyn som må tas. Å forske innenfor eget fagfelt har både fordeler og ulemper. Wadel (2014) påpeker at forskeren har en lojal posisjon til eget felt, samtidig som det vil være vanskelig å opptre uvitende for å kunne fortolke data analytisk. Som forsker må dette tas i betraktning når oppgaven skrives og data fortolkes. Fordelene er at barnehagelærerutdanningen gir kjennskap til barnehagen som organisasjon og oversikt over hvilke utfordringer feltet står i.

4.0 Resultat og drøftingsdel

I dette kapittelet vil funnene bli presentert, tolket og drøftet underveis. Funnene blir presentert gjennom sitater fra informantene, og drøftet opp mot relevant teori. Som utgangspunkt for analysen er det som tidligere nevnt blitt brukt koding og kategorisering. Gjennom analyseprosessen ble det identifisert flere temaer som var fremtredende hos informantene. Temaene er blitt kategorisert under to hovedkategorier som tar utgangspunkt i oppgavens problemstilling. Oppgavens hovedkategorier er forståelsen av mobbebegrepet og forebygging av mobbing i barnehagen. I det følgende vil disse to temaene og dets underkategorier bli presentert som undersøkelsens funn.

4.1 Forståelsen av mobbebegrepet

Hvordan informantene forstår selve begrepet mobbing, legger føringer for hvordan man skal tolke svarene. Informantene vektlegger ulike momenter i sin beskrivelse av mobbing. Samtlige informanter beskriver mobbing som negative handlinger som gjentar seg over tid. Noen av informantene påpeker også at det må være en viss ubalanse i styrkeforholdet mellom mobber og den som blir mobbet, mens andre vektlegger intensjonen bak mobbingen. Informant D beskriver mobbing slik:

«Ja..d e vel når nån blir plaga over lengre tid, flere ganga. Ikkje enkeltilfella, men ting som skjer gjentatte ganga. Som ikkje e positivt.»

I denne beskrivelsen kommer det tydelig frem at mobbing er negative handlinger som gjentar seg over en viss periode. Dette stemmer overens med Rolands definisjon av mobbing: «...fysiske eller sosiale negative handlinger, som utføres gjentatte ganger over tid av en person eller flere sammen, og som rettes mot en som ikke kan forsvare seg i den aktuelle situasjonen» (Roland, 2014:25). Roland (2014) omtaler mobbing som fysiske eller negative handlinger. Informant D beskriver at disse negative handlingen kan være plaging av et annet barn. Informant C beskriver flere ulike handlinger som kan utvikle seg til å bli mobbing, dersom der foregår over tid:

«D e jo egentlig ganske omfattanes, men d e jo nåkka som gjentar sæ. Mobbing kan vær på mange forskjellige vis, d kan vær negativ blikkontakt, negativt språk, erting å utestening, å d kan vær dytting.. men d må vær at d gjentar sæ fleire ganga førr at æ vil kall d førr mobbing.»

Informant C trekker frem i sin beskrivelse at utestenging, erting og annen negativ atferd, kan utvikle seg til mobbeatferd dersom handlingen gjentar seg over tid. Roland (2014) støtter dette og sier at enkeltepisoder skal ikke bagatelliseres, men at begrepet mobbing skal reserveres for negative krenkelser, som er systematiske og gjentar seg over tid. Informant A beskriver skillet mellom negative enkelthendelser og mobbing slik:

«D e jo nåkka me, kor ofte og kordan d forekommer. Unga kan jo krangle uten at d e mobbing, men vesst en person gjentatte ganga, sirkle sæ inn på en enkelt person, me heniskt t å såre, eller å stenge ute. Da tenk æ at da e d ikkje bare krenkanes atferd, da e d nåkka mer. D må en viss intensitet tell førr at man ska kunne definere d som mobbing, å ikkje bare en krangel mellom to barn.»

I beskrivelsen ser vi at en negativ handling går over til å være mobbing dersom det gjentar seg over tid, har til hensikt å såre eller ekskludere og har en viss intensitet. Roland (2014) hevder i sin definisjon av mobbing at det må være en viss ubalanse i styrkeforholdet for at en handling skal kunne defineres som mobbing. I definisjonen beskrives dette slik: «...som rettes mot en som ikke kan forsvare seg i den aktuelle situasjonen» (Roland, 2014:25). Denne ubalansen finner vi igjen i Informant E sin beskrivelse av mobbing:

«Min definisjon, da har æ tenkt sånn at, unga som gjentatte ganga, å over tid blir utestengt ifra lek. Ofte så e d samme unga. Å i tilfelle di e delaktig i en lek, så blir de ofte tildelt underdanige rolla.. tenke æg.»

Informant E beskriver mobbing som negative handlinger hvor barn blir utestengt fra lek eller tildelt underdanige roller. Et barn som får tildelt en passiv rolle får ikke samme innflytelse i leken og må la seg styre av andre. Tildeling av underdanige roller kan dermed tolkes som en ubalanse i styrkeforholdet mellom den som mobber og den som blir mobbet. I informant B sin beskrivelse av mobbebegrepet, kommer det frem at mobbing i barnehagen ikke bare er aktuelt mellom barn, men at vi må være obs på at også voksne kan mobbe barnehagebarn. I et slikt tilfelle hvor en voksen mobber et barn vil ubalansen i styrkeforholdet komme svært tydelig frem. Informant C har erfart at ubalansen i styrkeforholdet kommer spesielt til uttrykk hos de barna som ikke forstår de sosiale kodene i barnegruppen:

«Førr at æ vil kall d førr mobbing, så e d gjerna samme gutten eller jenta d går utover. Ofte di som kan bli sett på som svak, å du ser at di klare ikkje heilt å telpass sæ resten av barnegruppa....»

Ut fra denne beskrivelsen kan en si at det er ikke tilfeldig hvem som blir utsatt for mobbing. Informant C hevder at barn som av ulike grunner ikke klarer å tilpasse seg barnegruppen vil være ekstra utsatt. Det kan være flere grunner til at noen barn ikke klarer å tilpasse seg i ulike aktiviteter og lek sammen med andre barn. Sosiale og fysiske ferdigheter, miljø- og kulturelle forhold, er eksempler på dette.

Denne drøftingen viser at informantenes oppfatning av hva mobbing er, stemmer overens med Rolands (2014) internasjonale definisjon av mobbebegrepet. Når en atferd skal defineres som mobbing oppfatter informantene tidsaspektet som særlig sentralt. Mobbing er negative handlinger som gjentar seg over tid med en viss intensitet og den som blir mobbet har ikke så lett for å forsvare seg.

4.1.1 Forekommer det mobbing i barnehagen?

«Eg så en episode ute. To sterke gutta. To 2 åringa, meget sterk, sto oppå haugen der. Så va d en 2 åring åsså, som slit med å komme inn. Han blir ofte sånn der, tatt inn å skjøven ut igjen. Så sto han nede å kikka opp på haugen, på di der to guttan der. Å han ville gjerne inn, å han va på tur opp tell dem. Men så begynte di å rope: nei, nei, nei!.åsså flirte di.. Han som prøvde å komme inn, han begynte å skrike. Han synes d va så trasi. Han hadde ikkje sjangs tell å komme inn der. Di skjøyv han ut, ganske så bestemt.»

Informant E beskriver her en observert situasjon i barnehagen, hvor et barn blir utestengt fra lek. Det er nærliggende å tro at dette barnet opplevde guttenes oppførsel som krenkende. Han ønsket å leke sammen med dem. Så fikk han plutselig ikke være med, og dessuten lo de av ham. Det er oppstått en viss ubalanse i styrkeforholdet, da guttene som ekskluderer det andre barnet befinner seg høyere opp i terrenget, samtidig som to står sterkere sammen enn en. Når gutten forstår at han ikke får delta i leken reagerer han med å trekke seg tilbake og blir lei seg. Dette kan tolkes slik at utestengelse fra lek eller en gruppe kan oppleves som sårende for den som ikke blir inkludert, og vil dermed være en negativ handling.

Episoden har flere likhetstrekk med Rolands (2014) definisjon av mobbing. Det blir utført en negativ handling av to gutter, og som er rettet mot en som ikke kan forsvare seg i den aktuelle situasjonen. Utfra Rolands (2014) definisjon av mobbebegrepet og også informantenes oppfatning av hva mobbing er, vil tidsaspektet være det som er avgjørende om en kan si at handlingen i dette tilfellet, kan defineres som mobbing eller ikke. Dersom disse to guttene gjentatte ganger stenger ute det omtalte barnet eller på andre måter gjentar negative handlinger mot gutten, kan handlingene defineres som mobbing. Utfra denne forståelsen kan vi si at mobbing forekommer i barnehagen. Det er derimot flere faktorer som må tas hensyn til når det kommer til anvendelsen av mobbebegrepet i barnehagen.

Det som gjør dette eksemplet noe spesielt er at det er snakk om en negativ handling utført av veldig små barn som i dette tilfellet er bare to år gamle. Spørsmålet om små barn i førskolealder er i stand til å mobbe, er et omstridt og diskutert tema blant forskere og barnehageansatte. I denne undersøkelsen kommer det frem at også informantene er uenige om en faktisk kan si at mobbing eksisterer i barnehagen.

4.1.2 Uenighet om mobbing som fenomen i barnehagen

Informantene i denne undersøkelsen er uenige i om vi faktisk kan si at det forekommer mobbing i barnehagen. Noen av informantene hevder at mobbing er et tema i barnehagen og mener at å si noe annet vil være det samme som å ikke ta barna på alvor. Andre mener derimot at å hevde at små barn i barnehagen mobber, vil være å gjøre dem urett. Det kommer tydelig frem at informant A mener at mobbing er et fenomen i barnehagen:

«Ja, mobbing forekommer i barnehagen, d gjør d absolutt. I ulike grada.. d e d jo kommen veldi mye forskning di siste par åran på at d e bevist at du finn mobbing. Du finn mobbing hos personale, hos foreldra å du finn mobbing fra små å store barn.»

Informant A støtter sin uttalelse på at forskning viser at det forekommer mobbing i barnehagen. Informant E forteller at mobbing er et begrep som hun best kjenner til fra når hun arbeidet i skolen, i forhold til mobbing i barnehagen har hun dermed valgt å undersøke hva forskning sier:

«Mobbing e definert som et begrep i barnehagen (...) å d forekommer, d har æ sjekka.. at Barne å familiedepartementet, konstanter at d eksistere mobbing i barnehagen.»

I heftet *mobbing i barnehagen* utgitt av barne- og familiedepartementet står det tydelig beskrevet at mobbing forekommer blant mennesker i alle aldersgrupper. Dette begrunnes med at det ville vært underlig om mobbing var noe som plutselig oppsto når barn begynte på skolen (Barne- og familiedepartementet, 2012). Winsvold & Gulbrandsen (2009) har forsket på forekomsten av mobbing i norske barnehager. Resultatene viser at 67 prosent av fagledere som ble spurt, svarer at mobbing forekommer i deres barnehage. Informant D vurderer det å stemple små barn som mobbere annerledes:

«Man kan ikkje si at en ett åring, eller en treåring, eller en fem åring mobbe. D føle ikkje eg e rettferdig. Dem har så å så mye med sæ i ryggsekken, å dem kan så å så mye. Dem har hatt et kort liv på jorda..å man kan ikkje forvente, man vet at dem ikkje har forutsetninge t å forstå alle handlingen dem gjør. D går jo på d å kopiere andre, å d å lære sæ strategia førr å overleve i et fellesskap.»

Utsagnet kan tolkes slik at det alltid er en grunn til at et barn handler slik som det gjør. Å kalle denne atferden for mobbing, kan dermed føles feil. Atferden kan beskrives som strategier barn benytter seg av for å kunne overleve i et fellesskap. Informant D hevder at atferden kommer av at personalet og foreldrene ikke gir barnet de redskapene de trenger for å kunne fungere i en gruppe:

«(...) altså d e jo små unga, di har ikkje lært sæ alle ferdighetan enda, å, vesst di voksne kanksje ikkje har sett behovan demmes. Så laga dem sæ jo strategia førr å overlev i et felleskap, å d e jo ikkje nødvendigvis at d e mobbing.»

Strategiene som informant D trekker frem her, kan tolkes som sosial kompetanse. Barns sosiale kompetanse vil komme til uttrykk gjennom deres handlinger og atferd. Dersom barn ikke har lært seg de ferdighetene som kreves for å fungere godt i en fellesskap, kan dette få uheldige konsekvenser og kan ifølge informant D bli tolket som mobbeatferd. Ruud (2010) har valgt å ikke gjøre bruk av mobbebegrepet i sin barnehageforskning, fordi da måtte hun betegne små barn, for utøvere av mobbing. Dette ville etter hennes oppfatning være å gjøre disse barna urett. Dette fordi ut fra disse barnas perspektiv, ofte kunne synes helt forståelig at

de avviste og ignorerte. Dette stemmer overens med informant D sine tanker om mobbebegrepet. Barn som ikke har lært seg de sosiale ferdighetene for å fungere i et fellesskap, vil heller ikke være gode lekekamerater.

Vi ser dermed at det kan være problematisk å anvende mobbebegrepet i barnehagen fordi begrepet synes ikke alltid å være dekkende for den atferden som observeres samtidig som det kan oppleves feil å si at små barn i barnehagen er mobbere, da det alltid vil være en grunn for at barn handler slik som de gjør. Flere av informantene, som du kan se i tabellen under, hevder derimot at det forekommer mobbing i barnehagen, og ved å ta i bruk dette begrepet ansvarliggjører vi personalet for å måtte sette fokus på dette tema også i barnehagen og dermed også gjøre noe med denne atferden.

Tabell 1: forekommer det mobbing i barnehagen?

Mobbing forekommer i barnehagen	Virker usikker, men forskning viser at mobbing forekommer	Mobbing forekommer ikke i barnehagen
Informant A, B og C	Informant E	Informant D

Tabellen viser en oversikt over hvilke informanter som hevder at mobbing forekommer i barnehagen, hvem som kan virke usikker og hvem som tenker at mobbebegrepet ikke er et fenomen i barnehagen.

4.1.2.1 Mobbing, et nytt tema i barnehagen?

En av grunnene til at informantene er uenige kan være at mobbebegrepet er et relativt nytt begrep i barnehagen. Barnehagepersonalet kan dermed være noe usikker i forhold til hvordan begrepet skal anvendes for å beskrive den atferden som observeres hos små barn.

Ut fra forskning om mobbing, ser man at det eksisterer mye mer forskning om mobbing blant skolebarn enn mobbing i barnehagen. Det er først de siste årene at mobbing også er blitt et tema i barnehagen (Midtsand, Monstad, & Søbstad, 2004). Informantene som har arbeidet noen år i barnehage har merket seg denne endringen. De forteller at mobbebegrepet, som tradisjonelt sett har beskrevet en bestemt atferd hos barn i skolealder, også nå hyppigere anvendes i barnehagen. Informant E mener at det er blitt et trendbegrep med en noe uklar definisjon:

«Så syns æ jo at d her begrepet mobbing i barnehagen, d e jo et relativt nytt begrep. Men så e d jo et sånn trend begrep, som plutselig e kommen veldig sterkt inn i barnehagen. Tradisjonelt sett så tenke vi skole, ikkje barnehage. Vi har vel kanskje brukt ordet utestengelse når vi har opplevd sånn type uheldige episoda i barnehagen. Dem e så små, dem mobbe jo ikkje.. D e en litt uklar definisjon der, ikkje sant.»

Utfra informant E sin beskrivelse ser vi at utestengelse er et begrep som barnehagen har valgt å bruke istedenfor mobbebegrepet. Ruud (2010) har valgt å erstatte mobbebegrepet med begreper som avvisning og ignorering, selv om den atferden hun beskriver samsvarer med kriteriene på mobbing. Dette fordi hun vurderte dem som mer presise og dekkende for den atferden hun observerte i barnehagen i sin studie. Pettersen (1997) mener derimot at det er viktig at erkjenner at mobbing forekommer, også i barnehagen. Ved å benytte mobbebegrepet kan barnehagepersonalet arbeide aktivt og målrettet for å bekjempe mobbing.

I følge Informant E er grunnen til at barnehagen tradisjonelt sett har erstattet mobbebegrepet med andre begreper som erting og utestenging at mobbing blant barn er svært alvorlig. Dette fører til at kanskje flere ansatte vegrer seg for å bruke begrepet, da de er usikre på egen kompetanse og hvordan man skal gå frem for å forebygge og stoppe denne atferden:

«Æ trur at vi som pedagoga i barnehaga, vegre oss kanskje litt førr å bruke ordet mobbing. Kanskje fordi at vi e litt redd førr, ka e d vi må gjære, ka e d vi må gå vidare med? Å da trur æ kanskje vi e usikker på egen kompetanse i forhold tell d.»

Informant C hevder derimot at vi nå må tenke nytt også i barnehagen. Hun forteller at hun tidligere kun har bruk begreper som utestenging og erting, men at kompetanseheving og erfaring har vist at noe av atferden som blir observert i barnehagen er noe mer enn erting. Informanten har dermed sett behovet for å også inkludere begrepet mobbing for å kunne beskrive noen former for atferd som forekommer i barnehagen:

«Æ har faktisk brukt ordet mobbing nån ganga, di seinare åran (...) Men ikkje tell å begyn med, førr då hadde æ så lite erfaring, å fyrsto egentli ikkje sjøl. Førr i barnehagen så bruka man jo mange ganga at di bære erta eller di bære tøysa. Men d e jo sekkert å fordi at man blir opplyst at mobbing forekommer.»

Informant C forteller videre at hun ser verdien i å også bruke begrepet mobbing i barnehagen og hevder at innføringen av begrepet i barnehagen har ført til at personalet arbeider mer målrettet:

«Nu har vi en knagg å heng d på. Før da jobba du lissom i mot at detta e no som vi vil ha bort. D e et mål, mobbing vil vi ikkje ha her hos oss».

Oppsummert ser vi at informantene mener at mobbebegrepet tradisjonelt sett ikke har blitt brukt i barnehagen fordi mobbing er et alvorlig begrep som fort kan bli et trendbegrep som brukes for å forklare all negativ atferd. Å bruke ord som erting og utestenging er mildere begreper som ikke har fokus på at noen blir mobbere og andre offer. Flere av informantene har derimot erfart at etter økt fokus på tema mobbing, og dermed også kompetanseheving, er mobbebegrepet relevant også i barnehagen. Ut fra dette ser vi at det ikke nødvendigvis er selve atferden hos barnehagebarn som har endret seg, men hvilke begreper barnehagepersonalet velger å benytte for å beskrive denne atferden. Mobbebegrepet kan bidra til å vise alvorlet i en oppstått situasjon, slik at personalet kan arbeide mer effektivt og målrettet for å forhindre at denne atferden fortsetter.

4.1.2.2 Mobber barn med hensikt?

En annen grunn til at informantene er uenige om vi kan si at det forekommer mobbing i barnehagen eller ikke, ser ut til å ligge i spørsmålet om barn intensjonelt mobber, med den hensikt til å såre andre. Olweus (2007) definisjon av mobbing, utdypet at mobbing er intensjonelt fra utøverens side. Schott (2009) stiller seg derimot spørrende til om vi i det hele tatt kan vite hva andre intenderer med sine handlinger. Forskere er altså uenige om vi kan si at barn har til hensikt å skade en annen, noe som også kommer frem blant informantene i denne studien. Informant D stiller spørsmål ved om små barn er kognitivt nok utviklet til å forstå konsekvensene av egne handlinger:

«...altså d e jo mange som stille spørsmål over d i dag å, om små barn e klar over handlingen demmes, altså om dem e bevisst ka konsekvensa d har. Mange vil jo si at d går på sosial kompetanse, du har jo ikkje lært dæ di ferdigheten enda. Så ja..»

Høiby og Trolle (2009) støtter dette synet og hevder at små barn kognitivt ikke er modne nok til å utføre mobbing med hensikt. Informant A tenker derimot at barn evner å utføre en

handling med en intensjon. Hun poengterer at det ikke er alle som forstår konsekvensene av egne handlinger, men at det likevel kan være en hensikt bak handlingen: «*Hensikten e enten å såre eller ekskludere eller hevde sæ sjøl, som regel.*» Informant A beskriver en opplevd situasjon, der hun tenker at det foreligger en hensikt bak den negative handlingen:

«Æ hadde et tilfelle der...æ høre en unge si tell en anna at du kan ikkje sette på sykkeln fordi du e så tykk. En unge i førskolealder skjønna at d e såranes å si ting på den måten. Å når ungen da oppdaga at æ får me mæ d hær. Før d hadde ikkje ungen sett i utgangspunkte, korrigere ho sæ sjøl, mens ho ser på mæ å sir, æ mente du kan ikkje sitte på fordi du e så tung, æ klare ikkje å sykle da.»

Eksemplet viser til en opplevd hendelse hvor et barn kommer med sårende bemerkninger til et annet barn. Handlingen oppfattes av pedagogen slik at barnet har forstått at kommentaren sårer, dette fordi barnet korrigerer seg selv når det oppdager at en voksen har fått med seg hva som er blitt sagt. I likhet med informant A, er også informant B tydelig på at barn i førskolealder er i stand til å utføre en negativ handling med hensikt:

«Ja, d trur æ virkelig. Di har fått ei personlighet da, å di veit ka di vil, så æ e veldi sekker på at en treåring klare d. Æ har jo opplevd d, å når man prate med ungen rundt tema, å han har et ganske greit språk, så mein æ at d e ei bevisst handling.»

Denne «hensikten» begrunnes med at barnet er bevisst på handlingen som er utført. Informant C viser til et lignende eksempel:

«Barn måle d slik at di ser at d såra å at di blir sterk. Ikkje nødvendigvis at di klarer å ta mobbeofferets perspektiv, unga har ikkje samme forutsetning for å sette seg inn i andres situasjon, dette er noe som må komme gjennom samtaler og erfaring.»

Det vil her være aktuelt å skille mellom en bevisst handling og en handling utført med hensikt å såre andre. Barnet forstår at handlingen fører til at han eller hun får en sterke posisjon i gruppen. Dette stemmer overens med Alsakers (1997) forklaring om at barna trenger bare å ha lært at det lønner seg å handle slik som de gjør overfor andre barn. Barnet hevdes derimot å ikke være tilstrekkelig kognitivt utviklet til evne å sette seg inn i andres situasjon (Høiby og Trolle, 2009). Ut fra denne forståelsen kan en ikke si at barnet utfører handlingen i den

hensikt å såre. Barnet har en formening om hva handlingen innebærer for seg selv, men ikke for den andre. På bakgrunn av dette kan en påstå at barnehagebarn kan utføre en bevisst handling uten at den har til hensikt å såre en annen. Denne uklarheten mellom barns evne til å utføre bevisste handlinger og handlinger utført med hensikt å såre andre ser ut til å være en av grunnene til at informantene i denne undersøkelsen er uenige om små barn mobber med hensikt å krenke andre eller ikke.

Oppsummert viser funnene så langt at mobbing er negative handlinger som gjentar seg over tid med en viss intensitet og den som blir mobbet har ikke så lett for å forsvare seg. Dette samsvarer med hvordan forskning definerer mobbing. Mobbing kan forekomme blant barn, blant personalet og foreldre. Mobbing i barnehagen er et relativt nytt begrep. Medvirkende årsak til at begrepet tradisjonelt sett kun er brukt i skolen er tanken om at førskolebarn ikke har kognitive forutsetninger til å sette seg inn i andres situasjon. Denne forklaringen bygger blant annet på en oppfatning om at det må foreligge en hensikt om å såre / krenke andre bak den utførte handlingen for at det skal kunne defineres som mobbing. Informantene er delt i synet på om det foreligger en slik hensikt bak mobbingen. Hva som ligger i mobbebegrepet i barnehagen kan oppleves som noe diffust og uklart. Informantene er av ulike grunner uenige om mobbebegrepet som brukes i skolen også kan anvendes i barnehagen.

Utfra denne drøftingen vil det være nærliggende å si at det forekommer mobbing i barnehagen. Det kan virke som om det er et behov for en tydeligere definisjon i forhold til hva mobbebegrepet innebærer, spesielt når det er snakk om små barn som går i barnehagen. Mobbing behøver ikke å dreie seg om en handling med hensikt i å såre en annen. Det er tilstrekkelig at det er en ubalanse i maktforholdet, det vil si at den som plages ikke så lett kan forsvare seg og at handlingen gjentar seg over en tidsperiode (Pettersen, 1997). Hvordan situasjonen oppleves av det utsatte barnet vil også være sentralt i forhold til hvordan barnehagepersonalet vurderer om en handling kan defineres som mobbing eller ikke. Et barn som ikke trives i barnehagen fordi det gjentatte ganger ikke får lov til å delta i lek eller blir ertet må tas på alvor, uavhengig av om utestengingen og ertingen har til hensikt å såre.

4.1.3 Eksisterer det ulike former for mobbing i barnehagen?

Informantene i denne studien ble spurt om å beskrive hvilke former for mobbing som kan oppstå i barnehagen. Basert på informantenes observasjoner og erfaringer er det kommet frem

fire ulike former for mobbing. Det som gjentar seg i undersøkelsen er at mobbingen som oftest forekommer i form av utestengelser, men også som verbale utsagn og fysiske krenkelser. En av informantene velger også å trekke frem miljøet rundt barnet og de voksnes påvirkningskraft i forhold til barnas atferd, og hevder at denne formen for mobbing har fått alt for lite oppmerksomhet når det kommer til det mobbeforebyggende arbeidet i barnehagen. Denne formen for mobbing vil bli presentert som miljøbettinget mobbing og vil i slutten av dette kapitlet bli drøftet som en mulig form for mobbing i barnehagen.

4.1.3.1 Utestenging som mobbing i barnehagen

En form for mobbing som ble nevnt flere ganger av alle informantene var utestenging. Det viste seg at flere uttrykk kunne kategoriseres under begrepet utestenging. Å stenge ute, ekskludere, kaste noen ut av leken, ikke får være med, utestenge og ekskludere er alle utsagn informantene benyttet seg av for å beskrive handlingen når et barn blir utestengt fra en gruppe.

Informant A forteller at det ikke alltid er like enkelt å vite hva som kan kalles for mobbing og hva som ikke er det. Hun har derimot opplevd enkelte tilfeller der noen barn har blitt ekskludert fra lek, som hun er sikker på kan defineres som mobbing:

«Di situasjonan som æ har vært borti, som e d nærmeste som æ ville ha definert som mobbing e gjerne gruppe på to eller tre som bevisst prøve å stenge ute en enkelt unge..»

Informant A beskriver utestenging som en gruppe på to eller tre som bevisst ekskluderer en annen fra gruppen. Hun vil ikke kalle all utestenging for mobbing, hun har likevel observert at det kan oppstå et mønster: *«D blir gjerne ofte den samme ungen gang på gang»*. I de tilfellene der det er samme barn som blir ekskludert hver gang, vil hun beskrive denne atferden som mobbing. Denne beskrivelsen stemmer overens med Pettersen (1997) sin beskrivelse av utestening: Utestenging kan forstås som å fryse ut og utelukke andre barn fra lek og annen samhandling. Vi kan kalle det utestenging når et barn gjentatte ganger forsøker å få innpass i andres lek, men blir holdt utenfor eller får tildelt en passiv rolle i leken. Et konkret eksempel på utestenging finner vi hos informant E, som beskriver følgende:

«Vi hadde en situasjon på huset no.. D va ei jenta som for på ferie. Å mens ho va borte, så fant di to andre kverandre. Å no slit, ikkje ho som e kommen telbake med å komme inn, men

ho andre som blei tatt inn, slit førr å få den samme statusen som di hadde, når di va bære to. Førr nu bli ho skyvd ut kver gang, sians ho som har vorr på ferie e kommen inn igjen.»

Beskrivelsen viser en situasjon hvor det barnet som har den svakeste statusen i gruppen, hele tiden må arbeide for å bli inkludert. Når det ene barnet reiser bort, blir det enklere for dette barnet å få innpass. Når det andre barnet kommer tilbake, svekkes barnets posisjon igjen, og blir dermed ekskludert fra gruppen. Informant B har også erfart at det blir vanskeligere med en tredje person:

«(...) da ser man at to går ilag, å når d da kjem den tredje person blir d vanskeligere. Å d kan da resulter i at di da egentli hiv ut den tredje person.»

Ut fra beskrivelsene ser vi at barnets posisjon i gruppa har mye å si. Et barn med en svak posisjon i gruppen kan stå i fare for å bli utestengt. Informant B erfarer at denne vanskelige trioen kan man spesielt se oppstå når det er snakk om tre jenter. Det er likevel viktig å også være obs på at også gutter utestenger andre fra lek.

Informant E forteller at ekskludering også kan forekomme ved at barnet får tildelt en passiv rolle i lek:

«Ja åsså ser du jo utestenging litt i forhold t tildeling av rolla i lek. Den som blir mobba, blir ofte den type som blir underdanig i leken. Den må ofte vær en hund i band, eller pasient»

Hun forteller at alle barn har opplevd hvordan det er å være pasient, som for eksempel på helsestasjonen. Som pasient vil barnet da få i oppgave å sitte helt i ro, og ikke si noe. En slik rolle i lek vil ikke ha noe å si for hvordan leken utspiller seg. Dette kan tolkes som en form for utestenging, fordi et barn som får tildelt en passiv rolle får ikke samme innflytelse i leken og må dermed la seg styre av andre. Informant C rekker frem et lignende eksempel som hun har erfart fra sin arbeidsplass:

«D va tre gutta som lekte med lego ilag. D så ut som d va en fin lek, men den eine gutten lekte bære med di hvite legoklossan. Når han prøvde å ta en av di andre fargeklossan sa de andre guttan at d fikk han ikkje lov tell.»

I eksemplet får et av barna kun lov til å leke med de hvite klossene. Om de hvite klossene har lavere verdi enn de klossene med andre farger vet vi ikke noe om. Vi kan likevel trekke den slutningen at barnet har fått tildelt en lavere rolle i leken og får dermed også en lavere status i gruppen. Denne formen for ekskludering er ikke like synlig og dermed vanskeligere å oppdage (Olweus 1992). Dette ser vi også i informant C sitt eksempel. Hun oppfatter først leken som en fin lek mellom guttene, men det viser seg at den ene gutten blir holdt utenfor ved å kun få tildelt de klossene de andre guttene ikke ønsker.

En av grunnene til at barn blir ekskludert fra lek, kan være fordi noen barn har problemer med å tilpasse seg de gjeldene lekekodene. Informant E beskriver dette slik:

«Unga som ikkje forstår koden i leken, di blir di der bollen, som ødelegge andre lek. D blir som negativ atferd, å då får di hvertfall ikkje være med.»

I et forsøk på å beskytte leken vil dermed de andre barna ekskludere dette barnet, enten ved å utestenge barnet eller tildele barnet en rolle som ikke har betydning for hvordan leken utspiller seg. Det er normalt at barn verner om leken sin og at det kanskje ikke alltid passer med nye deltakere. Å ikke bli inkludert i lek til enhver tid vil dermed være naturlig. Hvis det samme barnet blir avvist gjentatte ganger over en periode, vil det være grunnlag for å kalle dette for mobbing. En annen forklaring for hvorfor barn ekskluderer andre er frykten for selv å bli utestengt. A beskriver dette slik:

«Erfaringsmessig så skjer d konflikta om kæm som ska være ilag. Å da får kanskje dem som e mest usikker et behov førr å hevde sæ sjøl. Å den måten dem velge å gjøre d på, e jo å trække ned en anna person. Å æ tenke at vi har jo en viktig oppgave å gjøre i forhold t å lære ungan andre strategia om kordan dem kan hevde sæ sjøl uten å trække andre ned.»

Ekskludering beskrives her som en strategi for å heve egen status i et felleskap, og dette gjøres med å svekke en annens posisjon i gruppen. Som sett i eksemplene kan dette gjøres ved å stenge ute eller tildele personen en underdanig rolle i lek.

Vi ser at når et barn gjentatte ganger og over tid blir utestengt fra lek, vil dette kunne defineres som mobbing. Informantene erfarer at det kan oppstå konflikter om hvem som skal leke sammen, spesielt hvis det er snakk om grupper på tre eller flere. Det kommer frem av eksemplene at barn synes å ha ulike strategier for å utestenge andre barn. Det kan være i form

av å ekskludere noen fra en gruppe eller tildele personen en lavere rolle i lek. Det kan være ulike grunner til at barn blir utestengt. Manglede lekeferdigheter kan føre til at et barn ikke er en attraktiv lekekamerat. I forsøket på å verne om leken vil da dette barnet ikke bli inkludert av de andre barna. Frykten for selv å ikke bli inkludert i lek kan også føre til at barn velger å utestenge andre. Dette for å hevde seg selv og egen status i gruppen.

4.1.3.2 Verbal mobbing

I denne undersøkelsen kommer det frem at verbale utsagn er en mobbestrategi i barnehagen. Verbal mobbing kommer til uttrykk ved erting, verbale krenkelses og trusler. Informant A hevder at barn benytter seg av verbale krenkelses for å såre en annen:

«Åsså bruke hvertfall di større ungan språke veldi aktivt i forhold t å såre ...dem utpresse hverandre, di sir at vesst ikkje du jør d, så får ikkje du vær ilamme mæ.»

Beskrivelsen stemmer overens med Perrens (2000) studie som også konkluderer med at de eldste barnehagebarna i mye større grad anvender verbale former for ekskludering enn de yngste. Et viktig spørsmål å stille her vil være om yngre barn er så umodne som vi tror. Dette kan være rimelig å tenke i og med at yngre barn i barnehagen ikke har fullt utviklet språk enda. Det tidligere nevnte eksempelet om de to guttene på 2 år som står oppe på haugen og roper nei, nei, nei til en annen gutt, viser derimot at det ikke er mange ord som skal til for at et annet barn kan føle seg krenket og ekskludert. Informant A mener at barn bruker verbale krenkelses for å utpresse hverandre. Slike trusler kan styrke barnets posisjon i en gruppe, ved at barnet får andre til å gjøre slik som han eller hun bestemmer. Informant C beskriver flere hendelser der barn bruker verbale utsagn for å hevde seg selv.

«Gjerne vesst di e dyktig å tegne, så kan di påpeke at d kan ikkje du så godt, sjå kor flenk æ va å fargelegg innafor strekan...æ har åsså hørt en gutt si at du kan ikkje bygg å konstruer d æ kan (...) å d kan vær erting i en påkledningssituasjon, kor du ikkje får på dæ klean raskt nok.»

Informant C poengterer at disse beskrivelsene ikke kan defineres som mobbing, da det er snakk om enkelt hendelser. Utsagnene tolkes som negative handlinger, som kan utvikle seg til å bli mobbing dersom hendelsene gjentar seg over tid. Slike bemerkninger kan likevel virke sårende for den som blir utsatt. Eksemplene til informant C viser hvor enkelt det kan være å

krenke noen ved hjelp av ord, og kan foregå i det skjulte ved at barna hvisker eller sier noe når de merker at voksne ikke er tilstede. Et eksempel på dette er Informant A sitt tidligere nevnte eksempel på jenta som sier til den andre at hun ikke kan få sitte på sykkelen fordi hun er for tykk, og endrer sin forklaring når hun oppdager at det er en voksen til stedet. Informant C poengterer dermed viktigheten med at voksne er årvåkne og tilstede, slik at de kan merke seg slike utsagn og lære barn positive strategier for å hevde seg selv.

Verbal mobbing forekommer blant barnehagebarn, det er derimot usikkert i hvor stor grad denne formen for mobbing benyttes av små barn. Vi ser likevel at det er ikke mange ord som skal til for å krenke en annen. Verbal mobbing viser seg å være en enkel form for mobbing, som kan være lett å bortforklare til en voksenperson, eller foregå i det skjulte. Barn kan benytte seg av verbale krenkelser for å utpresse og såre andre barn, samt for å hevde seg selv og styrke sin egen posisjon i barnegruppen.

4.1.3.3 Fysisk mobbing

I denne undersøkelsen kommer det frem at informantene mener at fysisk mobbing eksisterer i barnehagen og kan oppstå blant annet i form av småknuffing, dytting og lugging. Barn kan også ta leker fra andre eller kaste gjenstander mot den utsatte. Informant B har erfart at det kan oppstå småknuffing mellom barn, som kan få et uheldig utfall:

«Mobbing kan vær i form av småknuffing, som egentli ikkje e så små knuffing, men mobbing fordi den ene ikkje synes d e så greit...»

Beskrivelsen tolkes slik at det kan ligge mer bak en handling enn hva som observeres i øyeblikket. Informanten forteller at når et barn opplever en situasjon negativt, kan det hende at denne småknuffingen som observeres egentlig er mobbing. Informant C beskriver en lignende situasjon, der en handling først kan oppfattes som lek:

«I barnehagen går d meir på at d kan kom i form av lek, kan d se ut som, men egentlig så ser man jo at den d går utover syns jo ikkje det her e artig.. Å då klar di lissom ikkje å stopp den leken. Leken kan gå ut på å ta ifra, eller dytting, åsså flira man, åsså kan den som blir fratatt leken syns d e artig ei stund, men så e d ikkje arti lenger.»

Informanten beskriver en lek mellom to barn, som har utviklet seg til å bli fysisk. Barnet som blir utsatt får en tydelig svakere posisjon i gruppen, ved at han blir utsatt for dytting og blir fratatt leker. Når mobbing oppstår i form av lek, blir den vanskeligere å oppdage. Det informant C trekker frem som avgjørende er hvordan barnet som blir utsatt reagerer. Dersom situasjonen oppleves som negativt for det utsatte barnet, tenker informant C at dette er en situasjon som personalet må gripe inn i. Barnets subjektive opplevelse er altså det som blir avgjørende. Verken Olweus (2007) eller Roland (2014) inkluderer barns subjektive opplevelse av en situasjon i sin definisjon av mobbing. Manifest mot mobbing (2003), understreker derimot viktigheten av at mobbing er en subjektiv opplevelse, og hevder at definisjonsretten ligger dermed hos den som føler seg utsatt for mobbingen. Ut fra denne forståelsen av mobbing vil det alltid være hensiktsmessig å avklare hvordan en situasjon oppleves for det utsatte barnet. Dette gjøres best ved å snakke med barnet og foresatte om hendelsen.

Informantene beskriver handlinger som i utgangspunktet er positive handlinger, men som kan utvikle seg til å bli mobbing. Olweus (1992) beskriver direkte mobbing som angrep mot offeret som er forholdsvis åpne. Det kan være å slå, sparke, eller holde noen fast mot deres vilje. Dette står i strid med funnene i denne studien. Ingen av informantene beskriver fysiske handlinger som direkte mobbing i form av åpne angrep mot offeret. Handlingene beskrives som å være vanskelig å tolke, da handlingen ofte blir observert i sammenheng med lek, latter eller noe som i utgangspunktet var morsomt. Det som ser ut til å bli avgjørende er hvordan situasjonen utvikles og oppleves for den som blir utsatt for handlingen. Opplevs situasjonen negativt eller krenkende vil informantene definere dette som en negativ handling som gjentatt over tid vil kunne kategoriseres som mobbing.

Selv om fysisk mobbing trekkes frem som en handling som kan forekomme i barnehagen, beskrives kun negative handlinger som kan utvikle seg til å bli mobbing. Det kan være flere grunner til dette. Det kan hende at denne formen for mobbing ikke er blitt observert av informantene i barnehagen. En annen mulighet kan være at tanken om at småbarn mobber er forholdsvis ny. Et utsagn om at mobbing forekommer som slag og spark i barnehagen vil dermed kunne være noe radikal og utfordrende til denne tradisjonen.

4.1.3.4 Miljøbetinget mobbing

Som nevnt tidligere er det ikke alle informantene som mener at barnehagebarn mobber. Hvis vi tenker på mobbingen som observeres i barnehagen som et resultat av miljøet rundt barnet,

vil det ikke være et klart skille mellom mobber og mobbeoffer. Dette fordi atferden er et resultat av forholdene rundt barnet, og ikke direkte på barnet selv. Informant D mener at den formen for mobbing som observeres i barnehagen er påvirket av miljøet. Dette kan være forhold i barns oppvekst, hjemmeforhold og forhold i barnehagen. Noen ganger kan slike forhold være uheldige. Informant D forklarer dette slik:

«Då vil æ heller si at d går på foreldra, ikkje ungan. D e foreldran som e mobbera, d e foreldran som ikkje skjønne ka demmes rolle egentlig e. D e vi som voksne som styre ungan sin atferd. Altså, dem kopiere d vi gjør, å d vi sir. Så korsn samarbeide dem vesst ungan ikkje klikke helt? Sei man at æ vil ikkje at min unga skal lek med den andre ungen? Å d e jo egentli den erfaringa man sitt med. At d e egentlig foreldran som har holdninge som kanskje ikkje e like grei bestandig.»

Den formen for mobbing informant D har observert i barnehagen er foreldrenes og personalet holdninger og atferd som kommer til uttrykk gjennom barna. Et eksempel på dette kan være at foreldrene sitter rundt middagsbordet, mens de snakker nedlatende om den naboen som alltid har på seg den teite grilldressen når han går ut døra, kan han da aldri kle på seg noe litt mer normalt! Dette er da noe barnet kopierer og formidler videre til den lille jenta i barnehagen som alltid går i hullete klær, hun er jo teit som aldri har på seg sånne klær som alle de andre. Eksemplet viser hvor fort en uskyldig kommentar om naboen, kan gi signalet til barnet om at det er greit å si negative ting om andre. Ved å inkludere miljøbetinget mobbing som en kategori under former for mobbing, synliggjøres mobbebegrepets kompleksitet når det er snakk om små barn, som er avhengig av gode rollemodeller. Foreldrene har dermed et stort ansvar i forhold til å være gode rollemodeller for både sine og andres barn i barnehagen. Informant D forteller også at de nå har planlagt et foreldremøte som omhandler akkurat dette tema:

«Sånn som her så ska vi nu ha temakveld sånn som SAU (Samarbeidsutvalget) vil ha som tema mobbing. Men da på voksenes rolle i d. Mobbe unga, eller e d no vi voksne gjør som kanskje ungan kopiere. E vi gode rollemodella? D å få alle med på å reflektere ilag på vårres holdninge å vårres måte å være på.»

Det vil være nærliggende å si at miljøbetinget mobbing representerer en positiv tilnærming til barns negative atferd. Dette fordi fokuset er på hvorfor handlingen oppstår og ikke selve

handlingen i seg selv. En kan tenke seg at dette vil være en løsningsorientert tilnærming. Ved å ha fokus på hvorfor et problem oppstår, vil det også være enklere å forebygge og eventuelt stoppe atferden. I eksemplet til informant D vil en kunne si at ved å endre våre egne væremåter og holdninger, vil vi også kunne forhindre at mobbing oppstår i barnehagen.

Et «tradisjonelt» syn på mobbing, ved å fokusere på handlingen i seg selv og de aktørene som inngår i den aktuelle handlingen synes å utfordre denne tilnærmingen. Ved å ha fokus direkte på handlingen i seg selv, vil den derimot være enklere å avdekke. En må dermed være oppmerksom på at man ikke blir blind i forhold til det man ikke ønsker å se. Vi ønsker ikke at små barn skal være i stand til å systematisk og over tid mobbe andre.

Oppsummert ser vi at mobbing i barnehagen som oftest forekommer som utestenging, men også som verbale og fysiske krenkelser. Verbal mobbing forekommer som oftest ved at barn ønsker å hevde seg selv i en gruppe. Fysisk mobbing i barnehagen beskrives som en mindre synlig form for mobbing, hvor pedagogene må være årvåkne og tilstede for å tolke handlingene. Dette står i kontrast til den faglige definisjonen av fysisk mobbing som beskriver denne typen adferd som mer åpenlyse handlinger. Miljøbetinget mobbing trekkes frem som en egen form for mobbing og representerer et alternativt syn på den mobbingen som forekommer i barnehagen. Dette fordi den har fokus på hvorfor handlingen oppstår og ikke selve handlingen isolert sett.

4.1 Forebygging av mobbing i barnehagen

Denne undersøkelsen viser at arbeidet med sosial kompetanse er svært sentralt i det forebyggende arbeidet mot mobbing i barnehagen. Ulike forebyggingsprogrammer anvendes derimot i ulik grad. Det er både personalet i barnehagen og foreldrenes ansvar å forebygge mobbing. Informantene forholder seg til ulike retningslinjer og rammeverk når det kommer til arbeidet mot mobbing, avhengig av hvilke satsningsområder den enkelte kommune som informantene er hjemmehørende i har.

4.1.2 Sosial kompetanse og mobbing

Under intervjuene ble informantene bedt om å fortelle om det mobbeforebyggende arbeidet i deres barnehage, samt beskrive hvilke områder de selv mener er sentrale for å forebygge

mobbing. Funnene i denne undersøkelsen viser at arbeidet med sosial kompetanse er står sentralt i informantenes arbeid med å forebygge mobbing. Dette stemmer overens med heftet «mobbing i barnehagen» som poengterer at arbeidet med sosial kompetanse er svært viktig for å være «føre var». Informantenes arbeid i forhold til å styrke barns sosiale kompetanse vil i det følgende bli presenter ut fra Lamers (2001) fem ferdighetsområder: selvkontroll, selvhevdelse, empati, prososiale handlinger og lek, humor og glede. Området lek, humor og glede er under analysen blitt endret til vennskap og fellesskap, dette fordi det stemte bedre overens med det informantene beskrev. Sosial kompetanse kan sies å være summen av disse fem sosiale ferdighetsområdene.

4.1.2.1 Selvkontroll

Selvkontroll handler om å kunne kontrollere egne følelser på en slik måte at det ikke går utover andre (Brodin & Hylander, 2004). For å lære barna selvkontroll understreker flere av informantene viktigheten av å gi barna gode redskaper til å kunne håndtere en konflikt. Å bekrefte følelsene, å hjelpe barn til å tolke hendelser, å gi barn strategier og å hjelpe barn til å gjøre det godt igjen er ulike strategier som informantene mener barnehagelærere kan anvende for å bistå barn i konfliktsituasjoner.

Webster-Stratton (2007) beskriver konfliktløsning som en prosess. Barn må lære å definere problemet og de følelsene som er involvert. Deretter må barna lære å komme opp med mange løsningsforslag, vurdere konsekvensene av dem og til slutt velge det beste alternativet. Dette stemmer overens med informantenes tanker og erfaringer med å lære barn konfliktløsning. Informant D tenker at på samme måte som at vi lærer små barn at man ikke må skrike, men fortelle eller vise hva det er man ønsker, må vi også lære barna å bruke språket aktivt dersom det oppstår konflikter. Informant D mener at barna kan lære dette ved at personalet oppfordrer barna til å sette ord på egne følelser: «(...)koffør blei du sint nu, du kan ikkje slå bære førr at du blei sint, du må førtell han koffør d va du blei sint.»

For at barn skal kunne løse konflikter slik informant D beskriver må barnet klare å tolke hendelsen og følelsene som oppstår, og deretter sette ord på situasjonen. Informant A beskriver hvordan hun i sin barnehage bruker å arbeide for å gi barna redskaper for å kunne håndtere en konflikt og dermed også ivareta egne vennskap:

«Æ bruka å snakke med ungan om konfliktløsning sånn at når det oppstår en situasjon kan de tenk, detta har vi snakka om før, æ veit ka æ kan gjøre førr å løyse denna konflikten. D handle om å lære ungan å kjenne igjen ka som e ei god løsning, å ka som e ei god løsning førr alle.»

Utsagnet tolkes slik at å snakke med barn om hvordan de kan handle dersom det oppstår en konflikt, vil kunne føre til en løsning som er positiv for begge parter. Informant A har videre erfart at det er veldig ulikt i forhold til hvor mye hjelp og støtte hvert enkelt barn har behov for. Noen barn klarer som regler å håndtere konfliktsituasjoner godt uten den voksnes hjelp, mens andre barn har behov for mye og tett oppfølging fra en voksen. I hvilken grad den voksne må følge opp hvert enkelt barn sier Brodin og Hylander (2004) noe om. De hevder at noen barn trenger mer hjelp fra den voksne enn andre. Dette for å se hva som foregår i en situasjon, hjelp til å tolke hendelsesforløpet og finne alternative handlemåter, helst før sinnet gir seg uttrykk i destruktive handlinger. Dette forutsetter at barnehagelæreren er tilgjengelig for barna og snakker med dem om konfliktløsning, samt bidra i en eventuell konfliktløsning dersom det er behov det.

Informant C trekker frem fortellerkort som et nyttig redskap og utgangspunkt for å snakke med barn om konfliktløsning. Informant C forteller:

«Då kan man bruk fortellerkort, la dem få kjenn på at d e greit å vær lei sæ, å d e greit å vær sint. Åsså e d jo å spørr koffør, koffør gråt du, å koffør e du lei dæ. Bruk d igjen ute i lekegården, huska du ka vi snakka om i samlingsstunda, når vi så på di kortan... å gjerna vesst d va en gutt som blei erta den dagen, så kan æ sei at d va ei jenta. Målet e ikkje å kjenn igjen kæm person va, men situasjon. Å då kan di løys d veldig flott, uten at vi sett med fasitsvaret.»

Fortellerkort er kort som har avbildet en situasjon som er aktuell for barnehagebarn og som barna kan kjenne seg igjen i. Det kan for eksempel være bilde av to barn der et barn ser lei seg ut og det andre har vendt ryggen til. Ved å anvende disse fortellerkortene erfarer informant C at barna får mulighet til å reflektere over situasjoner som kan oppstå i barnehagehverdagen og kan få bruke tid sammen med en voksen for å reflektere over mulige løsninger, samt sette ord på egne følelser.

Oppsummert kan man si at barn lærer selvkontroll ved å tilegne seg ulike strategier for å kunne løse eventuelle konflikter og gjenkjenne egne følelser som det å være sint, trist og glad. Barn er ulike og har dermed i ulik grad behov for hjelp og støtte fra en voksen for å kunne håndtere en konfliktsituasjon. Fortellerkort har vist seg å være en god arbeidsmetode for å hjelpe barna å kjenne seg igjen i og reflektere over situasjoner som har og kan oppstå. Konfliktløsning og forståelse av egne følelser kan forhindre at en liten konflikt forverrer seg, og kan dermed virke forebyggende mot utvikling av mobbing i barnehagen.

4.1.2.2 Selvhevdelse

Selvhevdelse løftes frem av flere informanter som sentralt for å forebygge mobbing.

Informantene forteller at det er viktig å lære barna å sette egne grenser, si tydelig ifra og ha tro på seg selv. Informant B beskriver dette slik:

«Vi må lær ungan å vær sterk mot sæ sjøl. D e vekti å lær di at di tar vare på sæ sjøl, å at di veit å sei nei, når di ska sei nei. Å lær ungan å vær sterk å selvstendig.»

Brodin og Hylanders (2004) sier at ved å hevde seg selv, sine egne behov og grenser blir en synlig og tydelig for andre. Utsagnet til informant B kan utfra dette tolkes slik at det er personalets oppgave å lære barn å hevde seg selv, slik at de blir selvstendige individ som evner å stå for egne meninger. På den andre siden er det også viktig å lære barn å respektere andre og ikke uttrykke seg slik at de sårer noen unødige. Informant C har erfart at et barn med god selvtilitt i mindre grad vil ha behov for å hevde seg selv gjennom å utføre negative handlinger mot andre. I sitt arbeid med å styrke barns selvtilitt prøver hun alltid å ha fokus på det barnet mestrer og er god på:

«E du ikkje flenk å tegne, så kanskje du e skikkelig god å klatre. Ros den ungen, å vis at du sett pris på han.»

Vel så viktig som å rose barna når de er gode, mener informant C at barn har behov for å utfordre seg selv på det de ikke er like flinke til. Dette fordi ved å utfordre seg selv på noe som er vanskelig og å lykkes gir selvfølelsen et stort løft. Informant C tenker at dette må gjøres ved å gi barnet passe store utfordringer som vi vet det kan mestre. Brodin og Hylanders (2004) hevder at bilde barn allerede har av seg selv, er avgjørende for hvordan de håndterer utfordringer. Den som har et bilde av seg selv som «en som kan», påtar seg gjerne nye

utfordringer, mens den som kjenner seg som «en som ikke kan», heller trekker seg tilbake. For at barnehagelæreren skal kunne gi barn utfordringer som fører til mestring fordrer det dermed at de kjenner hvert enkelt barn i barnegruppen godt. De må ha oversikt over barnas styrker og svakheter, samt hvilke forutsetninger hvert enkelt barn har for å mestre eventuelle utfordringer.

Informant A arbeider målrettet for å styrke barns selvbilde ved bekrefte barna og vise dem at de er gode nok akkurat som de er. Hun hevder at et utsagn som «Hei! Så godt du e hær, så fint å se dæ igjen!» har en utrolig stor påvirkningskraft. Hun mener at følelsen av å bli sett og ivaretatt gjør noe med hvordan alle føler seg, og er like viktig for et lite barn som for en voksen. Informant A gir et eksempel på hvordan hun har arbeidet på sin avdeling for å styrke barnas selvfølelse, og samtidig lære dem å være god mot andre:

«Æ har hadd mye fokus på å lære barna å si fine ting til hverandre. D har æ blant anna gjort med at vi har lagd vennskapshjerta der hele avdelinga har sagt nåkka fint om den person som har navne sitt i hjerte. D e nåkka me at vesst du vet at..okei, alle dem som sett rundt mæ hær syns at d e nåkka åkei me mæ. At d e fint at æ e hær. Det gjør dagen tell alle ganske mye bedre.»

Vennskapshjerter er hjerter klipt ut av papp, hvert barn får et eget hjerte med sitt navn på. Den pedagogiske grunntanken er å bruke disse hjertene for å bygge vennskap, og dermed også forebygge mobbing. Erfaringsmessig har informant A sett at ved å øve seg på å si fine ord til andre, blir det også lettere å legge merke til andres positive sider, samtidig som det vil bli mer naturlig å bemerke dette til den aktuelle personen. Mellom barn som deler positive bemerkninger og opplevelser, skapes det gode relasjoner som blir en drivkraft til forsoning når de blir uvenner (Brodin og Hylander, 2004). Ut fra denne forståelsen kan en si at arbeidet med å lære barn å bemerke positive egenskaper med hverandre, kan bidra til at mobbing forebygges.

Å lære barn selvhevdelse forebygger mobbing. Selvsikre barn vil i mindre grad ha et behov for å hevde seg selv gjennom å utføre negative handlinger mot andre. For å styrke barns selvbilde kan den voksne rose barnet, lære barn å si fine ting til hverandre, vise barnet at det er greit å si tydelig ifra i situasjoner de ikke ønsker og å gi barnet utfordringer som skaper

mestringsfølelse. Dette fordrer at barnehagelærerne kjenner hvert enkelt barn godt, samt er engasjert og interessert. Informant C oppsummerer det ganske godt slik:

«Gjør di trygg på sæ sjøl, at de har lov å være den de e, fordi ingen e lik, og d e greit.»

4.1.2.3 Empati

Empati trekkes frem av informantene som et område man kan arbeide med for å forebygge mobbing. Det handler om å lære seg å forstå hvilke konsekvenser egne handlinger gir og evnen til å sette seg inn i andres situasjon. Informant C hevder at empati kan ikke læres, men utvikles: *«alle har vi det i oss, men vi må få hjelp for å videreutvikle det.»* Dette stemmer overens med Brodin og Hylanders (2004) teori om at barn utvikler empati ved at de smittes av andres affekter. Å føle det samme som den andre føler, er grunnlaget for forståelse for andre. Informant A tenker at for å lære barn empati må vi starte med å fokusere på barnets egne følelser:

«D e utruli viktig at ungan ska klare å sette ord på sine egne følelsa. Førre korsn ska dem klare å kjenne di igjen hos andre vesst du ikkje klare å kjenne di igjen hos dæ sjøl.»

Eksemplet viser at selvfølelse og medfølelse henger sammen. Hvis en selv blir forstått og bekreftet, er det lettere å forstå seg selv, og da er det også lettere å forstå andre. Brodin og Hylander (2004) sier at dette må gjøres ved at barn får mulighet til å dele sine følelser med en voksen, og etter hvert også få satt ord på det som foregår. Informant A trekker frem bøker som et godt utgangspunkt for å gjøre nettopp dette:

«Æ har jobba en god del med å bruke bøker, som e så synlig i måten dem e tegna, at du treng egentli ikkje å si nåkka. Ungan kjenne sæ gjerna igjen i d som bøkern tar opp. Tema som sjenanse, sjalusi eller førelskelse. Æ har hadd unga som faktisk har sagt at: Ja æ har kanskje hadd d litt sånn æ..

Informant A har også erfaring med bruk av eventyr for å få barna til å sette ord på egne følelser:

«Æ har jobba med et eventyr som heite isdronninga. Da har æ i små gruppe førtelt dela av eventyret, åsså har vi snakka om, d at når nån sir stygge ting t dæ, eller sir ting som såre, så e d akkurat som om at hjerte ditt frys t is. Å førre å klare å smelte hjerte igjen, så må man klare å

si fine varme ting. I ettertid har æ hørt unga som har brukt akkurat di ordan at: æ vil ikkje at du ska snakke sånn t mæ, æ kjenne at æ får ondt i hjerte.»

Begge eksemplene viser at barna har evnet å kjenne seg igjen i situasjonen og dermed evnet å sette ord på egne følelser. Mulighet til dialog mellom voksne og barn i form av rimelig store barnegrupper var en forutsetning.

Oppsummert ser vi at den følelsesmessige kommunikasjonen som skjer i barnehagen, blir et viktig ledd i barns selvutvikling og for å forstå andre. Barn må lære seg å sette ord på egne følelser, for å evne å kunne sette seg inn i andres situasjon. Dette gjøres best gjennom samtale med barna. Bøker og eventyr med tema som barna kan kjenne seg igjen i viser seg å være gode arbeidsmetoder for å oppnå dette.

4.1.2.4 Prososiale handlinger

Prososiale handlinger trekkes frem som viktig i forhold til forebygging av mobbing.

Informantene forteller at de forsøker å ha fokus på hvordan de ønsker at barna skal være mot hverandre, fremfor hva de ikke skal gjøre.

Felles opplevelser og erfaringer i relasjon med andre, vil styrke barns sosiale kompetanse. Informantene har likevel erfart at kompetansen må etterprøves og forsterkes i det daglige. Informantene erfarer at dette skjer best ved at de er oppmerksom på og konkret anerkjenner ønsket atferd når den kommer til uttrykk. Rørnes (2007) beskriver denne metoden som «bestemors lov»; «catch the child being good». Informant D forklarer dette slik:

«Gode ting må løftes opp. D kan være så enkelt som at man kan sende brødet når man spis lunsj, så gjør man d, så løfte man d opp, at man e en god venn, å si at d va en god ting å gjøre. Ja forsterke prososial atferd.»

Informant C trekker frem et eksempel fra barnehagehverdagen hvor det å forsterke prososiale handlinger har positiv effekt:

«Æ syns jo nåkka av d finaste å se, e å se en 5 åring står å bala med en toåring førr å få på skoen, eller votten, å du ser at di held på å gje opp. Åsså går man førbi å sei: åh så bra, førr en god venn du e nu. Så ser du bære at mestringsfølelsen kommer, å førr en lykke.»

Informantene erfarer at ved å forsterke positiv atferd, merker de at barna fortsetter med denne atferden. Informant A forklarer dette slik at: «*D e lettar å gjør d som forventes av dæ*». Det vil si at hvis et barn tenker at vi som voksne ser på barnet som en som gjør mye ugang, vil denne atferden forsterkes. Løfter vi derimot frem ønsket atferd og tar barnet i å være god, vil barnet enklere fortsette med denne atferden.

Informant A tenker at det er viktig å øve seg på å bemerke positive handlinger hos hverandre. Øvelse på å si og utføre positive handlinger til andre fører til at vi lettere legger merke til og uttaler dette til personene vi omgås med.

«Vi skal lære barna å legge merke til positive ting andre barn gjør. Æ hadde føreksempel en unge som, ikkje nødvendigvis sa så veldi mye, i forhold til sånne ting, men plutseli en dag kommer æ på jobb, å da sir ho: du lukte helt nyyydeli! Øvelsen gjør d lettar førr ungan å si sånne ting tell hverandre. D gjør nåkka med kordan alle forholder seg tell hverandre, liten som stor skal kunne glede sæ tell å komme i barnehagen.»

Informant A trekker frem et utsagn fra et barn som setter ord på hvordan det føles å få positiv tilbakemelding fra noen andre:

«Når nån sir fine ting tell mæ, så kjenne æ at hjerte mitt glittre».

Utsagnet viser at prososiale handlinger har betydning for hvordan vi har det i barnehagen. Kunnskap om at menneskene rundt oss tenker positivt om oss er med på å styrke selvfølelsen og dermed også fellesskapet. Ved å forsterke prososiale handlinger vil barn fortsette med denne atferden og dermed også forebygge mobbing.

4.1.2.5 Vennskap og fellesskap

Vennskap og fellesskap er sentrale begreper hos samtlige informanter i forhold arbeidet med å forebygge mobbing. I denne undersøkelsen kan vi se at informantene skiller mellom fellesskap om vennskap. Fellesskap beskrives som noe som oppstår ved at vi står sammen som en gruppe og som ikke er valgfritt. Vi skal ta vare på hverandre og vi skal sørge for at andre har det greit, er beskrivelser som informantene bruker når de snakker om å bygge et fellesskap. Vennskap beskrives derimot som mer komplekst.

På høsten starter et nytt barnehageår, og flere barnehager får mange nye barn i barnegruppa. Informant D mener at arbeidet med å forebygge mobbing må starte allerede i august ved å bygge opp et fellesskap i barnegruppen:

«Man starte jo på høsten å bygge opp et fellesskap, korsk n e man med hverandre, å korsk n e d vi behandle folk.»

Beskrivelsen tolkes slik at et fellesskap bygges opp ved at vi lærer barn hvordan vi er mot hverandre. Informant D sier videre at fellesskapet er noe de må arbeide med hele tiden, gjennom hele året. Det som blir spesielt med høsten er at barnegruppen endrer seg ved at noen barn begynner på skolen og det vil da komme nye barn på avdelingen/basen. Et fellesskap vil dermed være noe som er foreløpig. Den er situasjonsavhengig og vil endres. Dette vil vi se når barna bytter avdeling i barnehagen eller begynner på skolen. Barnet vil da bli en del av et annet fellesskap. Informant A forteller at for å skape et godt fellesskap i barnegruppen er det viktig at alle bidrar. Informant A beskriver dette slik:

«Æ bruke å si til ungan at: du har ansvar før at di som sett ved sia av dæ har d bra, d e din jobb. D e viktig å synligjøre før ungan d ansvaret di har før at dem e grei å være med, at andre har d godt når dem e ilamme dæm. D e ikkje nåkka som kan være valgfritt.»

Informant A ser på det å være en del av et fellesskap der alle tar vare på hverandre, som noe som ikke er valgfritt. Barna som går i samme barnehage, eller på samme avdeling, tilhører et fellesskap, innenfor dette fellesskapet skal barna lære hvordan de skal kunne bidra til at alle trives og har det bra sammen. Som tidligere nevnt skiller informantene mellom fellesskap og vennskap. Fellesskap beskrives som noe som ikke er valgfritt. Vi skal ta vare på hverandre og vi skal sørge for at andre har det greit. Vennskap beskrives derimot som mer komplekst. Informant C beskriver dette slik:

«D e ikje bære å sei t ungan, at nu ska vi vær venna. Å d e heller ikkje lett å vær venna gjennom heile dagen heller. Å bygge vennskap e jo nåkka vi gjør heile tia. Bære med å..ja i en påkledningssituasjon kor man hjelpa kverandre, vesst man plages.»

Informant C trekker frem at det ikke alltid er like enkelt å bygge vennskap blant barna, men at man må arbeide med det hele tiden. Fordi barnehagepersonalet ikke kan tvinge noen til å bli venner, kan det være en risiko for at noen barn ikke finner venner i barnehagen. Det vil derfor være på sin plass å reflektere over bruken av vennskapsbegrepet i barnehagen. Er det slik at vi kan si at alle barn i barnehagen skal ha minst en venn? I Rammeplan (2011) står det følgende: «barnehagen skal legge til rette for at barna kan danne vennskap» (s.10). Det vil si at det vil være barnehagens oppgave å gi barna et best mulig utgangspunkt for å knytte vennskap. Øksnes og Greve (2015) hevder at det ikke er mulig å bestemme at alle skal ha en venn, men alle skal kunne oppleve å bli verdsatt. Det vil være nærliggende å si at for å kunne oppleve å bli verdsatt må man føle en tilhørighet til de menneskene som man forholder seg til. Utfra denne forståelsen kan man forstå det slik at barnehagen skal legge til rette for at alle barn kan danne vennskap, samtidig som alle barn skal føle at de blir inkludert i et fellesskap der vi passer på og har omsorg for hverandre.

Informant A trekker frem leken som den viktigste arenaen for å bygge vennskap:

«Leken e d viktigaste vi har i barnehagen. I leken tilegne ungan sæ masse kunnskap og sosiale erfaringe, å ikkje minst så gjør de d jo på en måte som di synes e arti.»

Olofsson (1993) mener at ingen sysselsetting gir barn sosial kompetanse i samme grad som leken. Gjennom lek lærer barn å inngå kompromisser, gjensidighet og alternering. Dette er også viktige egenskaper for å beholde lekens harmoni. Flere av informantene i denne undersøkelsen har i tillegg erfart at lekens harmoni kan opprettholdes ved å skape like lekeforutsetninger. Informant B hevder at ulikheter mellom barna gjør det vanskeligere for dem å leke sammen og det blir dermed også vanskeligere å knytte vennskapsbånd. Informant B trekker frem barnehagens karneval som et eksempel på hvordan man kan legge til rette for lek med like forutsetninger:

«Ungan faktisk ikkje får lov å ta med sæ karnevalsklea, vi laga di sjøl i barnehagen. Da e d ingen som e lissom større en di andre. Alle e på lik linje, å d e så fint å se, fokus e lissom ikkje på di klean, men fokuset e på den festen rundt. Alle har ei lik forutsetning, å d e ikkje snakk om penga eller status. D e lissom her i barnehagen vi e, å d e likt førr alle»

Informant A mener at like lekeforutsetninger gir barna et godt utgangspunkt i lek. Ved å dele felles opplevelser og erfaringer vil alle kunne delta i en eventuell lek som omhandler tema:

«Vest du jobba me et tema for eksempel, så skal alle ungan være med på d, uansett om dem e interessert i d eller ikkje. Før da har du uansett om du e 2 eller 4 år, vært med på d samme, du har hatt en felles opplevelse, å du har dermed en felles lekeforutsetning. Da stille alle på samme plan å alle har nåkka felles.»

Vennskap og fellesskap har stor betydning for barns trivsel og sosiale utvikling, og er dermed med på å forebygge at mobbing forekommer. Barnehagen skal sørge for at alle barn er inkludert i et fellesskap. De voksne kan derimot ikke danne vennskap mellom barna, men de skal legge til rette slik at barna får et best mulig utgangspunkt for å kunne bygge gode vennskap gjennom felles aktiviteter og lek. Informantene sitter igjen med en oppfatning av at arbeidet med sosial kompetanse for å forebygge mobbing er både meningsfylt og effektivt. Å gi barna felles lekeforutsetninger har vist seg å være et godt utgangspunkt for at barna skal kunne delta i et fellesskap og knytte vennskap. Fellesskapet styrkes i hovedsak gjennom lek, men også felles arrangement, samtaler og hverdagssituasjoner.

4.1.2.6 Mobbeforebyggende programmer

Det er utviklet flere ulike mobbeforebyggende programmer. Målsettingen for programmene er å bidra til å ivareta og fremme barns sosiale kompetanse, samt forebygge mobbeatferd. De mest brukte verktøyene er *Du og jeg og vi to*, *Steg for steg* og egenutviklede programmer (Kunnskapsdepartementet, 2008-2009). «Du og jeg og vi to» er et program utviklet for å fremme barns sosiale kompetanse, samtidig som det har fokus på kompetanseutvikling for personalet (Lamer 1997). «Steg for steg», er et program for utvikling av sosiale ferdigheter (Kunnskapsdepartementet, 2008-2009). Informantene i denne studien har ulik erfaring i forhold til å anvende forebyggingsprogram mot mobbing.

Informant D tenker at forebyggingsprogram er fint å bruke i for eksempel samlingsstund og i lesestund. Hun trekker frem *Dunderly* som et eksempel, hvor tema følelser tas opp. Her kan barna studere bilder som omhandler aktuelle tema, sammen med pedagogen. Informant D forteller:

«Ja, d e jo mye av di der, steg for steg, du og jeg og vi to, åsså har du den der Dunderly, e jo åsså kommen. Dunderly går på vennskapsrelasjon, åsså følelsa. D e liksom sånn at ho gråter, koffør gråter ho. Åsså e d en som står å hoppe, et eller anna sånn som ka e d som har skjedd. Tolkebild. Dem e jo fin å bruke i samlingsstund. Å ellers åsså, at man sitt i en sofakrok, å filosofere litt ilag».

Informant D forteller videre at hun ikke benytter seg av disse programmene systematisk og over tid, men tar de frem hvis hun ser behovet for det. Hun viser til et eksempel hvor et barn hadde vansker med å kontrollere følelsene sine, og ble ofte veldig fort sint. I dette tilfellet opplevde hun tolkebildene i Dunderly som et godt utgangspunkt for samtale og refleksjon sammen med barnet. Flere av informantene fremstår derimot usikker på de ulike programmene og etterlyser mer fagkunnskap i forhold til hvordan programmene skal anvendes. Informant A beskriver dette slik:

«Æ har ikkje jobba nåkka med det, æ har liksom aldri fått spørsmål om æ ville få innføring i di programan.»

Informant A etterlyser en innføring i hvilke forebyggingsprogram som er aktuelle for å forebygge mobbing og hvordan disse eventuelt skal anvendes. Informant C tenker også at en av grunnene til at de har valgt å ikke ta i bruk forebyggingsprogram er mangelen på opplæring, samt behovet for variasjon i det forebyggende tilbudet:

«Nei. Æ føl at e litt sånn at d e opp t oss i barnehagan å holde fast på ka trur vi på, å ka vi velge å videreføre. D e litt sånn med dissa programman, at vesst man har gjort nåkka, å gjentatt om å om igjen, så virka d ikkje motiveranes før di ansatte.»

Informant E legger til at disse programmene i tillegg er veldig dyre i innkjøp, samtidig som hun hevder at det vil være mye mer effektivt å kartlegge og anvende den kunnskapen som allerede eksisterer blant personalet i barnehagen:

«Æ tenk at d e ikkje nødvendig å kjøpe alle di her dyre programan. Æ trur man kan bruke, intern kompetanse. Æ tenke sånn at man må kartlegge, ka kunnskap finnes på et hus, å anvende den.»

Det er verdt å merke seg at programmene slik som *Du og jeg og vi to* og *Steg for steg* ikke handler spesifikt om mobbing, men fokuserer på å fremme sosial kompetanse. Videre hevder Lamer (2014) at systematisk arbeid med sosial kompetanse viser seg å redusere problematferd i barnehagen. Dette sammenlignet med barn i barnehager som arbeider med sosial kompetanse slik de *«alltid har gjort det»*. Informantene i denne undersøkelsen arbeider med sosial kompetanse for å forebygge mobbing, men benytter seg i mindre grad av disse programmene. Det ser ut som om programmene bygger på mye av de samme verdier og tankene som informantene har i forhold til å forebygge mobbeatferd. På dette grunnlaget ville det vært interessant å undersøke dersom informantene hadde fått innføring og mer kunnskap om de ulike programmene, om de hadde vært mer positive til å anvende slike program for å forebygge mobbing i barnehagen.

Oppsummert ser vi at *Steg for steg*, *Du og jeg og vi to* og *Dunderly* trekkes frem som aktuelle mobbeforebyggende program i barnehagen. Disse verktøyene ser ut til å kunne være et godt hjelpemiddel som utgangspunkt for samtale og refleksjon om følelser og atferd sammen med barna, og vil derfor også kunne virke forebyggende mot mobbing. Det etterlyses derimot mer fagkunnskap om hva programmene formidler og hvordan de skal anvendes. Det poengteres også at det eksisterer mye fagkunnskap blant personalet i barnehagen, som er viktig å benytte seg av, fremfor å bruke penger på dyre forebyggingsprogram. Denne metoden er mer fleksibel og lettere å tilpasse hver enkelt barnegrupes behov.

4.1.3 Det er voksnes ansvar å forebygge mobbing

Rammeplanen (2011) fremhever betydningen av voksnes holdninger, kunnskaper og ferdigheter til å møte og «se» barn. Gjennom holdningsskapende arbeid og konkret handling i samarbeid med hjemmene skal personalet i barnehagen skape et trygt, inkluderende og stimulerende barnehagemiljø som forebygger mobbing. Informant E beskriver den voksnes ansvar i forhold å forebygge mobbing i barnehagen slik:

«Vesst ikkje en unge får være med i leken, må vi som voksne ta grep. D e ikkje ungen sitt ansvar, d e de voksne i barnehagen som skal ta den rollen.»

På lik linje med at personalet har et ansvar, trekkes også foreldrene frem som ansvarlige for å forebygge mobbing. Informant C beskriver dette slik:

«En forelder sa engang på et foreldremøte at: d e ikkje barnehagens sitt ansvar å oppdra barna vårres, d må vi gjør selv hjemme. Barnehagen har et ansvar å følge dette opp, men d e vi som foreldra som har hovedansvaret.»

Videre vil dermed den voksnes og foreldrenes rolle i barnehagen bli drøftet i forhold til informantenes tanker, erfaringer og relevant teori.

4.1.3.1 Voksenrollen

I arbeidet med å forebygge mobbing er informantene enige om at voksenrollen står sentralt. Voksne har stor påvirkningskraft på barn og må dermed fremstå som gode rollemodeller i barnehagehverdagen. Informantene beskriver den gode rollemodellen som en som er årvåken, ydmyk, lyttende, anerkjennende og som ser barnet, der barnet er i utviklingen. Informant C beskriver en god rollemodell slik:

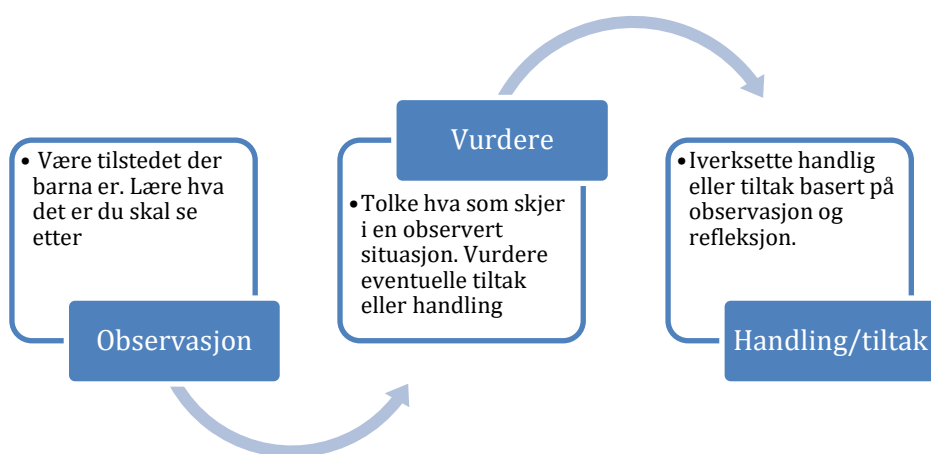
«D viktigste for å forebygge mobbing, trur æ må være årvåkne, tilstedeværende voksne. Som «ser» ungen, der ungen e. Å e en vandrer som vandrer rundt, å som ikkje snakke for mykje, men som lytte til barnet.»

Her vil det være aktuelt å stille spørsmål om hva det vil si å «se» barnet, der barnet er. Helgesen (2014) poengter at det å se barn handler om å se alle barn. Det handler om å ha gode rutiner som sørger for at alle barna hver eneste dag blir sett av en voksen. Og det handler om voksne som vet at noen barn kan være mer utfordrende å se fordi de utfordrer oss på ulike måter (Helgesen, 2014). En kan forstå det slik at barn er ulike og det er helt greit. En god voksen som ser barnet ser barnet for den det er og anerkjenner det. Dette har nær sammenheng med det informant C betegner som det å lytte til barnet. En vanlig måte å forstå og se andre på er å lytte til det de forteller når de har noe spesielt å fortelle. Det er jo kanskje også det vi gjerne vil selv når vi har opplevd noe som har gjort inntrykk på oss: at andre skal lytte til oss og bekrefte våre handlemåter og reaksjoner.

Informant D tenker at gode rutiner for å kunne «se» barnet handler om å være en tilstedeværende og tilgjengelig voksen. Informant D forklarer dette slik:

«Man må være på gulvet med ungan, man må være tilstede. Å se ka som skjer, e jo ei læring som di voksne må ta sæ til, åsså må di observer situasjon, åsså man dem lære å vurdere korsn dem ska trå inn. Vesst du ikkje e t stedet, så har du ikkje oversikt, eller kontroll, eller kan hjelpe, vesst d sku vær behov førr d».

Informant D viser til tre ulike egenskaper som er viktig for å kunne «se» barnet, og kan illustreres slik:

Figur 1: Å "se" barnet

Modellen viser hvordan voksne kan «se» barnet gjennom en prosess som starter med observasjon, og så en vurdering av hendelsen som til slutt resulterer i en handling gjennom tiltak. Informant D trekker frem en erfart hendelse som illustrerer viktigheten med å være årvåken og tilstede hele tiden, samtidig som du må ha rett fokus:

«Æ hadde 7 stykk som satt rundt bordet, åsså va d tre som prata veldi høyt, å har d veldi morsomt, men så satt d to i hjørne, å den ene fortell den andre at han ikkje får lov å være med i bursdagen, å detta hadde ikkje æ fått med mæ når d begynte, æ va bare heldi som fikk d me mæ, førr at æ plutseli begynte å fokusere på situasjon.»

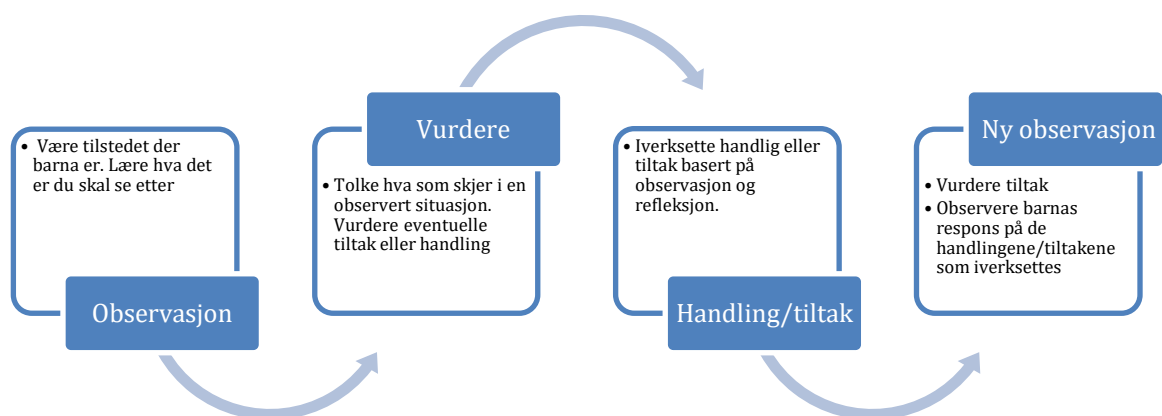
Situasjonen illustrerer at selv om pedagogen ser alle syv barna rundt bordet betyr ikke dette at hun automatisk klarer å få med seg og vurdere alle situasjonene som kan oppstå. Hun må være årvåken og tilstede hele tiden, samtidig som hun må tolke og vurdere det hun observerer. Hva var det som lå bak det at gutten sa at den andre ikke fikk lov til å komme i bursdagsselskapet hans? Eller hvilken relasjon har barna fra før? Dette er eksempler på

spørsmål informanten kan stille seg selv for å vurdere situasjonen. Basert på den vurderingen som blir gjort, må informanten ta et valg i forhold til hvilken handling eller tiltak hun skal iverksette.

Informant E etterlyser et enda mer systematisert og fagrettet arbeid, hvor barnehagepersonalet er flinkere på skriftliggjøring av observasjonene og evaluerer iverksatte tiltak:

«Mange e flink t å observere å komme med forslag tell tiltak. Men vi e veldig dårlig på å skriftliggjøre d. Vi må gå litt dypare inn i materiale førr å vurdere tiltak å se om d e nåkka vi kunne ha gjort på en anna måte.»

Utsagnet kan tolkes slik at det alltid er viktig å observere barnas respons på de handlingene/tiltakene som barnehagepersonalet iverksetter, og justere dersom det er nødvendig, og kan illustreres ved å inkludere «ny observasjon» som fjerde egenskap i figuren:

Figur 2: Å "se" barnet, ny observasjon

For å kunne forstå og tolke barns handlinger, samt iverksette effektfulle tiltak forteller informant C at det er viktig at den voksne er anerkjennende.

«Ja æ tenk at man må vær anerkjennende. D å ha respekt førr ungan, d e vekti å av å tell vær ydmyk (...). D e åsså vekti å vise at du e stolt av di, at: åh, æ syns du e bra på nåkka. Samtidig så syns æ en voksen som jobba i barnehage, må ha evnen tell å by litt på sæ sjøl. At ungan veit at, ja ho går d ant å tøys me, å ho kan lek ilamme oss. Men samtidig ha den sia at du e en klar å tydelig voksen.»

Å være en klar og tydelig voksen handler om å være tydelig på hva som i utgangspunktet er akseptert, samtidig som det også er viktig å si ifra til barna om hva som ikke er greit. En anerkjennende og tydelig voksen vil være en voksen som barna lytter til og stoler på. Informant A beskriver dette slik:

«D e lettere førr ungan å ha fokus på ka dem skal gjøre, men samtidig så mein æ at d e feil å sku ignorere vesst unga gjør feil mot andre som e heilt uakseptabelt, som såre, så mein æ at man skal si tydelig ifra.»

Informant A sier at voksne må tørre å være tydelige mot barna og hevder at dette er noe som mange føler er vanskelig. Dette fordi mange ønsker å ha en positiv tilnærming til barna, å si at noe ikke er greit eller at barna ikke får lov til noe, vil dermed være utfordrende. Det er likevel et ansvar den voksne må ta for å være en god rollemodell for barna.

Oppsummert ser vi at voksnes væremåte påvirker barnas atferd og samhandling med andre. En voksen som fremstår som en god rollemodell for barna vil dermed virke forebyggende mot mobbing. En god rollemodell er en voksen som er bevisst sine egne handlinger og fremstår som et godt eksempel for barna i forhold til hvordan vi skal være mot hverandre. Den voksne i barnehagen skal være en person som er årvåken og tilstede der barna er. Han eller hun skal evne å observere en situasjon og vurdere den utfra kjennskap til barnegruppa, refleksjon sammen med kollega og erfaring. Utfra denne vurderingen skal han eller hun komme frem til et tiltak som påvirker barnet eller barna positivt, som igjen fører til ny observasjon og evaluering av tiltak. I tillegg må den voksne kunne opptre som anerkjennende i forhold til barna, som bør kunne lytte og se deres sterke sider. En voksen som arbeider i barnehagen bør ha evnen til å by på seg selv og samtidig opptre som en klar og tydelig voksen.

4.1.3.2 Foreldresamarbeid

En annen faktor som nevnes i forhold til voksnes ansvar er foreldrenes ansvar i forhold til barna og barnehagen. Samarbeid mellom foreldrene og hjemmet løftes frem som en viktig faktor i det mobbeforebyggende arbeidet.

Informant A viser til mobbekampanjen *voksne skaper vennskap*, som et godt redskap i forhold til å synliggjøre foreldrenes rolle og ansvar:

«Voksne skaper vennskap handler om å synliggjøre ansvaret for foreldrene. Foreldrene har et ansvar for at hver en eneste unge som går i avdeling t din unge, e inkludert, å e invitert i bursdaga. D ska ikkje være opp t en unge i barnehagealder å vurdere k em som ska inviteres i bursdag eller ikkje. Fordi så små unga har ikkje en evne t å forstå konsekvensen av ei sånn handling. Så da e d jo di voksne sitt ansvar.»

Foreldrene skal være gode rollemodeller for barna sine.   la barna selv bestemme hvem som skal inviteres i bursdagsselskap, handler også om at de får bestemme hvem som ikke blir invitert og dermed utestengt. Deltakelse i mobbekampanjen: *voksne skaper vennskap* er med på å synliggjøre dette ansvaret. Rammeplanen for barnehagen (2011) poengterer at foresatte og barnehagens personale har et felles ansvar for å oppnå et inkluderende og godt psykososialt miljø som forebygger diskriminering og mobbing. Dette skal gjøres gjennom daglig kommunikasjon, gjensidig åpenhet og tillit mellom foresatte og personalet. Informant B forklarer hvordan hun tenker i forhold til hva vi skal kommunisere med foreldrene om:

«Oppstår d situasjona i barnehagen, må man ha en dialog med foreldran om korsn man ønska d,   åsså korsn dem ser på d som vi ønska her i barnehagen. Målet at foreldran veit korsn vi ønska d i barnehagen, å vi veit korsn di vil ha d heime, sånn at vi kan jobb ilag med d.»

Informant B mener at målet med foreldresamarbeidet er at både personalet og foreldrene er godt informert om hvordan barnet har det, slik at de kan samarbeide for at barnet skal få en best mulig hverdag. Dette stemmer overens med Drugli og Lichtwarck (2009) tanker om foreldresamarbeid som hevder at foreldresamarbeidets primære hensikt er å fremme helhet rundt barnets ulike livsarenaer. Informanten forteller videre at hun erfarer at åpenhet til foreldrene påvirker dem i en positiv retning, og at det kan gi dem større forståelse i forhold til barnets atferd og behov. Foresatte og personalet i barnehagen m ter barnet på hver sin arena, og innehar dermed ulik kunnskap om barnet. Foresatte kan fange opp signaler om livet i barnehagen og deretter komme med innspill som kan ha betydning for kvaliteten på miljøet. Informant C trekker frem et eksempel på en hendelse der de har valgt å inkludere foreldrene for å kunne stoppe en negativ utvikling i barnegruppa:

«S nn som nu, så har d vært en periode kor d har vært veldi masse mobbing blant jenten på kallas klea man har   forskjellige teng.   d  har vi tatt d opp på f reldrem te,   lurt på kallas

forslag har foreldran, å kom med innspell på ka vi kan gjør. Å då opplev æ at foreldran e lyttanes, å syns egentli d e veldi flott, å nån kan sei: kor bra at vi får telbakemelding på ka som skjer.»

Drugli & Lichtwarck (2009) mener foreldremøter er en god samarbeidsarena, hvor foreldrene kan delta i og utarbeide gode planer for hvordan de sammen med barnehagen kan samarbeide for å skape en god hverdag for barna. I informant C sitt eksempel ser vi at foreldrene inkluderes i forhold til hvordan de sammen kan finne frem til en god løsning på at det har oppstått et negativt fokus blant barna på hvilke klær de har på seg. Informant D har også opplevd at dette kan være en utfordring, og undrer seg over hvordan små barnehagebarn kan bruke kallenavn slik som «Cubusbarn». «Cubusbarn» er en betegnelse som brukes for å bemerke at klærne barnet har på seg er billig og dermed heller ikke «kule». Informant D hevder at dette er et kallenavn som barnehagebarna ikke har funnet på selv, og tenker at her må vi voksne være bevisst egen rolle i forhold til hvordan vi påvirker barna.

Vi ser at på lik linje med at personalet har et ansvar, trekkes foreldrene inn som vel så ansvarlige for å forebygge at mobbing oppstår i barnehagen. Foresatte kjenner barna sine best. Innspill fra foresatte vil dermed være svært verdifulle i barnehagens forebyggende arbeidet med å skape et godt psykososialt barnehagemiljø. Det er viktig å huske at samarbeidet skal ha barnets beste som formål. Et godt samarbeid kan føre til et mer helhetlig og nyansert bilde av barnets trivsel og utvikling.

4.1.4 Planer og andre rammeverk

Informantene i denne undersøkelsen kommer fra to ulike bykommuner i to forskjellige fylker. I denne studien kommer det tydelig frem at det er store forskjeller mellom bykommunene i forhold til hvilke planer og rammeverk de forholder seg til og kjennskap til *manifest mot mobbing*. Manifest mot mobbing (2011-2014) er et overordnet dokument som regjeringen og flere brukerorganisasjoner har undertegnet. Formålet med manifestet er at alle skal arbeide for å forebygge og stoppe mobbing.

Alle informantene fra den ene bykommunen referer til rammeplanen og årsplanen som sentrale føringer for hvordan de skal arbeide for å forebygge mobbing. Informant C forteller:

«Vi følge rammeplan, der står d om mobbing. Tema vennskap står d åsså mye om i årsplan.»

I rammeplanen (2011) står det at barnehagen har en viktig samfunnsoppgave ved å tidlig forebygge problematferd som mobbing. Dette skal barnehagen gjøre ved å fremme positive handlinger som motvirker mobbing og legge til rette for at barn kan danne vennskap. Dette har barnehagene til informantene gjort ved å nedfelle blant annet tema vennskap i sine lokale årsplaner. Informantene forteller derimot at de ikke bruker begrepet mobbing i noen av sine lokale planer, informantene forteller også at det ikke forekommer noen krav fra kommunen om å fremstille en handlingsplan mot mobbing eller en plan for forebygging av mobbing. Informantene hadde heller ikke kjennskap til manifest mot mobbing og var usikre på hvilke føringer som manifestet legger til grunn. Informant B om manifest mot mobbing:

«Ja, manifest, ka du tenke da? Nei, et manifest følg ikkje vi sånn fast.»

Informant C hadde heller ikke kjennskap til manifest mot mobbing:

«Nei, d e æ litt usekker på..»

Dette var overaskende funn, fordi manifest mot mobbing er statlige føringer som alle barnehager oppfordres til å følge. Manifest mot mobbing (2011-2014) skal bidra til at mobbing settes på den nasjonale agendaen. Det viktigste arbeidet mot mobbing er det som skjer lokalt. Partene i Manifest mot mobbing bistår det lokale arbeidet blant annet gjennom å sette årlig fokus på områder som er sentrale i arbeidet mot mobbing.

På regjeringen.no finner man en oversikt over hvilke kommuner som har signert manifestet, her kommer det frem at den aktuelle kommunen har signert manifest mot mobbing og dermed forpliktet seg til blant annet å aktivt arbeide for gode oppvekst- og læringsmiljø med nulltoleranse for mobbing. De oppfordres også gjennom manifestet til å gjøre dette til et bredt samarbeidsprosjekt i kommunen, som inkluderer relevante lokale planer. Ut fra funnene i denne undersøkelsen kan det derimot virke som om kommunenes satsning i forhold til manifestet enda ikke har nådd frem til alle barnehageansatte i kommunen. En av grunnene til dette kan være at kommunen har hatt for lite fokus på tema i forhold til barnehagen. En annen grunn kan være at informantene i denne undersøkelsen arbeider i private barnehager og stilles kanskje dermed ikke overfor samme krav som de barnehagene som er kommunale. I en

utvidelse av denne studien ville det dermed vært aktuelt å undersøke om disse funnene også gjelder for kommunens kommunale barnehager.

Disse funnene står i kontrast til informantenes erfaringer i fra den andre bykommunen. Samtlige informanter fra denne bykommunen forteller at de har i de to siste årene hatt et stort fokus på tema mobbing. Informantene fra denne bykommunen arbeider både i kommunale- og private barnehager. Ved spørsmål om hvilke rammeverk barnehagen forholder seg til svarer informant D følgende:

«D går jo egentlig gjennom heile den der rekka sku æ t å si. D blir jo, barnehageloven, den e jo trukke ned i rammeplan, åsså har vi jo årsplan, åsså e d jo utarbeida en lokal strategiplan mot mobbing, med et årshjul før sosial kompetanse. Det går på ka vi jobbe med i forhold t mobbing, å ka vi skal gjøre i forhold t mobbing. Åsså blir d jo festa da i månedsplana, utifra aktiviteteta å tankan bak d man gjør.»

Informant D viser stor fagkunnskap i forhold til hvilke rammeverk og lovverk barnehagen er pålagt å forholde seg til. I tillegg har de, etter krav fra kommunen, utarbeidet egne lokale planer i arbeidet mot mobbing. Kommunen vedtok i 2014 Strategiplan mot mobbing for barnehager og skoler med hovedmålsettingen:

«Barn og unge skal ha et godt og inkluderende læringsmiljø med nulltoleranse mot mobbing. Ingen barn og unge skal utsettes for mobbing eller for krenkende ord og handlinger verken fra andre barn, medelever, personalet eller lærere.» (Hentet fra kommunen nettside, 2016).

Informantene forteller at etter dette vedtaket har de på personalmøter, foreldremøter og ledermøter samarbeidet med å utarbeide lokale planer for hvordan de skal arbeide med sosial kompetanse for å forebygge mobbing og for hvordan mobbing håndteres dersom det skulle oppstå situasjoner i barnehagen. Informant E beskriver innholdet i deres lokale plan for forebygging av mobbing slik:

«Vi har et årshjul for å fremme sosial kompetanse i et psykosialt læringsmiljø. Der står d plana før korsn ska vi være mot hverandre, korsn ska vi ta vare på hverandre, å ka vi ska gjøre. Et eksempel e at vi har mange fellesarrangement som julebord å solfest.»

Et årshjul vil si at barnehagen har satt opp ulike mål og aktiviteter utfra hvilken årstid det er. I august har barnehagen til informant E satt opp at de skal arbeide med å skape trygge rammer og gode relasjoner, der de blant annet lager en «vennelov» sammen med barna. I desember inviteres foreldrene på julefrokost, der målet er å skape et felleskap mellom foreldrene og barna på tvers av avdelingene. Informant E forteller at hovedmålsettingen med de lokale planene i deres barnehage er at:

«Alle ansatte i vårres barnehage skal jobbe aktivt førr at ingen unga skal bli mobba å at de ska få ei best mulig forutsetning når de begyn på skola.»

Informant E stiller spørsmål ved om strategiplanen mot mobbing er blitt implementert i hele personalgruppen. Hun tenker at personalet trenger mer tid for at planen skal bli en naturlig del av deres barnehagekultur. Å ta tema opp i det daglige på avdelingen og på møter vil være viktig for at det ikke blir som informant E formulerer det: *«bære enda en plan vi pedagoga har skrevet»*.

Det kommer også frem at informantene fra denne bykommunen arbeider aktivt i forhold til manifest mot mobbing, der det arrangeres tiltak i forhold til både foreldre og barn. Manifestet har blant annet vist seg å være et godt redskap til å vise foreldrene på foreldremøter.

Informant D beskriver det slik:

«Vi har jo den kampanjen voksne skaper vennskap, der har vi vist film tell foreldran på foreldremøta om korsn di e med på å påvirke vennsksapsrelasjonan tell ungan. Æ trur mange foreldra blei overaska når di så en av filman om bursdagsinvitasjona, æ trur kanskje ikkje di har tenk så mykje over korsn ansvar di har.»

Filmen informant D forteller om er en del av manifest mot mobbing sin mobbekampanje som heter «voksne skaper vennskap». Det vil være nærliggende å tro at ved å formidle kunnskap om mobbing i barnehagen til foreldrene, gis foreldrene en bedre forutsetning til å forstå på hvilken måte de kan engasjere seg, slik at mobbing kan forebygges. Økt kunnskap til foreldrene kan dermed ses på som en viktig del av barnehageansattes arbeid med å forebygge mobbing. Alle informantene fra denne bykommunen forteller at de på ulikt vis har engasjert seg i kampanjen. Informant E forteller følgende om et opplegg i forbindelse med kampanjen:

«I høst arrangerte vi ei vennskapsløypa i forbindelse med voksne skaper vennskap. D gikk ut på å knyte fotan sammen, hold i handa og å samarbeide med å male et bilde sammen. Dette blei en øvelse førr oss voksne å, førr tanken bak e jo sosial kompetanse, at d ska bygges både førr ungan å oss voksne i et fellesskap.»

Kampanjen «voksne skaper vennskap» ser ut til å gi inspirasjon og engasjement i forhold til hvordan personalet kan arbeide for å forebygge mobbing i barnehagen. Informant A tenker at det økte fokuset på tema mobbing har hatt en positiv effekt:

«Nu har d vært så mye fokus på d, sett d et press på barnehagan på at dem må handle. Å d tenke æ at d e bare positivt, fordi at vi har faktisk den største jobben å gjøre, fordi at vi ska forebygge, sånn at mobbinga ikkje forekomme på skolen. Barnehagen legg jo grunnlaget førr alt vidare.»

Informant A ser på arbeidet med å forebygge mobbing som en stor jobb og understreker at dersom barnehagen arbeider godt med forebygging av mobbing, vil dette kunne ha positiv effekt når barna begynner på skolen, samt i barnas fritid. Informant D tenker også at utviklingen med fokus på mobbing har vært positivt og beskriver her hvilke forskjeller hun har merket:

«Ja. D e meir fokus på voksenrollen. Å korsen man håndtere konflikta kanskje. Å d åsså undersøke, ka e d som har skjedd, med kanskje andre øya Men åsså forståelse førr foreldresamarbeide, kor viktig d egentli e. Men åsså foreldran sæ imellom, ka kan vi i barnehagen gi uttrykk førr om ka e en god ide, når d oppstår sånne ting. Åsså e plan et veldi godt verktøy å bruke når, å ha på borde, at d e d her vi jobbe med. D e sånn vi jobbe.»

Informant D erfarer at etter økt fokus på forebygging av mobbing har personalet blitt mer bevisst egen rolle og ansvar. Hun mener det har ført til at personalet arbeider mer systematisk og målrettet i forhold til forebygging av mobbing.

Oppsummert ser vi at informantene kommer fra to ulike bykommuner i to forskjellige fylker. I denne studien kommer det tydelig frem at informantene fra den ene bykommunen de to siste årene har hatt et stort fokus på tema mobbing. Personalet har samarbeidet med å utarbeide lokale planer for hvordan de skal arbeide med sosial kompetanse for å forebygge mobbing og

for hvordan mobbing håndteres dersom det skulle oppstå situasjoner i barnehagen. Det kommer også frem at de arbeider aktivt i forhold til manifest mot mobbing, der det arrangeres tiltak i forhold til både foreldre og barn. Dette står i kontrast til informantene fra den andre bykommunen. Informantene fra denne bykommunen referer til rammeplan og årsplan som sentrale føringer for hvordan man skal forebygge mobbing. Samtlige informanter fra denne bykommunen forteller derimot at de ikke har noen krav fra kommunen om å fremstille en handlingsplan mot mobbing eller en plan for forebygging av mobbing. De har heller ikke kjennskap til manifest mot mobbing. Funnene så langt kan tolkes slik at økt fokus fra kommunen fører til en mer målrettet innsats i forhold til planarbeid og fagkunnskap om forebygging av mobbing i barnehagen. Informantene fra den andre bykommunen forteller at satsningen på forebygging av mobbing i barnehagen har hatt stor effekt og informantene har blant annet merket det på kvaliteten på foreldresamarbeidet og måten konflikter blant barn håndteres. I forhold til hva informantene opplyser om hvordan de konkret arbeider for å forebygge mobbing og hvilke tanker de har i forhold til å bruke mobbebegrepet i barnehagen, fremkommer det i denne studien likevel ikke store forskjeller mellom de to ulike bykommunene.

5.0 Konklusjon

Utgangspunktet for denne studien var å undersøke følgende problemstilling:

Hva forstår barnehagepersonalet med begrepet mobbing og hvordan kan mobbing forebygges i barnehagen?

I denne studien kommer det frem at informantene tenker noe ulik i forhold til hvordan de forstår mobbebegrepet i en barnehagekontekst, og om vi i det hele tatt kan si at mobbing forekommer i barnehagen. I tillegg viser informantene til flere måter å forebygge mobbing, som samsvarer med oppgavens teoretiske grunnlag.

Informantene i denne undersøkelsen beskriver mobbing som negative handlinger som gjentar seg over tid med en viss intensitet og den som blir mobbet har ikke så lett å forsvare seg. Dette samsvarer med Roland (2007) og Olweus (1992) sine definisjoner av mobbing. Mobbebegrepet i forhold til en barnehagekontekst, oppfattes derimot som noe diffust og uklart av informantene. Roland (2007) og Olweus (1992) sine definisjoner av mobbing er basert på skolebarn. Informantene trekker frem flere faktorer som de tenker det er viktig å ta stilling til, når det kommer til anvendelsen av mobbebegrepet i barnehagen.

I denne oppgavens teorigrunnlag kommer det frem at mobbebegrepet i barnehagen er et omstridt og diskutert tema. Det stilles blant annet spørsmål om det er rett å si at små barn i førskolealder mobber, samt hvilket pedagogisk utbytte begrepet har i forhold til barnehagen (Pålerud, 2004). Spørsmål i forhold til anvendelsen av mobbebegrepet viser seg å være sentralt også hos informantene i denne undersøkelse. En av informantene tror at nettopp fordi mobbebegrepet er et begrep som tradisjonelt sett har blitt anvendt i skolen, vegrer barnehagelærere seg for å bruke mobbebegrepet i barnehagen. Dette fordi man er usikker på egen kompetanse i forhold til hvordan mobbing håndteres og forebygges. Det etterlyses dermed mer forskning på området og kompetanseheving blant personalet. Samtidig mener en av informantene at mobbebegrepet er et alvorlig begrep som fort kan bli et trendbegrep som blir brukt til å forklare all negativ atferd i barnehagen. Informantene ser dermed behovet for en tydeligere definisjon i forhold til hva mobbebegrepet innebærer, når det er snakk om små barn som går i barnehagen. Skillet mellom hva som er en negativ handling og hva som er mobbing beskrives av informantene som utfordrende. En vurdering ut fra hvordan situasjonen

oppleves av det utsatte barnet, beskrives dermed som sentralt i forhold til hvordan informantene vurderer situasjonen. Et barn som ikke trives i barnehagen fordi det gjentatte ganger ikke får lov til å delta i lek eller blir ertet må tas på alvor. En av informantene mener at vi også må vurdere om mobbebegrepet faktisk er relevant i forhold til å beskrive barns negative atferd i barnehagen. Hun forklarer dette med at det alltid er en grunn til at et barn handler slik som det gjør. Å kalle denne atferden for mobbing, kan dermed oppleves feil. Atferden kan beskrives som strategier barn benytter seg av for å kunne overleve i et fellesskap. Spørsmålet om små barn i førskolealder er i stand til å mobbe, er diskutert blant forskere og barnehageansatte. En medvirkende årsak til denne diskusjonen, er spørsmålet om barn er kognitivt nok utviklet til å utføre en handling, med den hensikt å såre en annen. Høiby og Trolle (2009) mener at svaret på dette er nei, men hevder likevel at det forekommer mobbing i barnehagen, for eksempel når et barn blir gjentakende utestengt fra lek. Funnene i denne studien viser at et barn kan utføre en negativ handling for å styrke sin egen posisjon. Ut fra denne forståelsen kan en si at barnet har en formening om hva handlingen innebærer for seg selv, men ikke for den andre. På bakgrunn av dette kan en påstå at barnehagebarn kan utføre en bevisst handling uten at den har til hensikt å såre en annen.

For å forstå hva mobbebegrepet innebærer i barnehagen, ble informantene spurt om hvilke former for mobbing som observeres i barnehagen. Flere av informantene erfarer at mobbing i barnehagen som oftest forekommer som utestenging, men også som verbale og fysiske krenkelser. Verbal mobbing forekommer som oftest ved at barn ønsker å hevde seg selv i en gruppe. Interessant er det at i denne undersøkelsen beskrives at fysisk mobbing i barnehagen ofte kan forekomme som skjult mobbing, hvor pedagogene må være årvåkne og tilstede for å tolke handlingene. Dette står i kontrast til den faglige definisjonen av fysisk mobbing som beskriver denne typen adferd som mer åpenlyse handlinger (Olweus, 1992). Det kan være flere grunner til dette. Det kan hende at fysisk mobbing kommer til uttrykk ulikt i barnehagen i forhold til skolen. En annen grunn kan være at fordi tanken om at småbarn mobber er forholdsvis ny, vil et utsagn om at mobbing forekommer som slag og spark i barnehagen være noe radikal og utfordrende til denne tradisjonen. På det grunnlaget at ikke alle informantene i denne undersøkelsen mener at vi kan si at små barn mobber, trekkes miljøbetings mobbing frem som et alternativt syn på barns negative atferd i barnehagen. Dette fordi den har fokus på hvorfor handlingen oppstår og ikke selve handlingen isolert sett.

Under intervjuene trekker informantene frem ulike årsaker til at barn mobber. Manglede lekeferdigheter kan føre til at et barn ikke er en attraktiv lekekamerat. I forsøket på å verne om leken vil da dette barnet ikke bli inkludert av de andre barna. Frykten for selv å ikke bli inkludert i lek kan også føre til at barn velger å utestenge andre. Dette for å hevde seg selv og egen status i gruppen. Kunnskap om hvorfor barn mobber, er relevant i forhold til å kunne iverksette effektive og gode forebyggingstiltak. Flere av informantene har erfart at mobbebegrepet kan bidra til å vise alvoret i en oppstått situasjon, slik at personalet kan arbeide mer effektivt og målrettet for å forhindre at denne atferden fortsetter både i barnehagen og når barna begynner på skolen. Det vil dermed være nærliggende å si at hvordan barnehagepersonalet forstår mobbebegrepet, påvirker hvordan mobbing forebygges. Ved kompetanseheving og diskusjon rundt mobbeproblematikken i personalgruppen, kan barnehagen oppnå en oversikt og felles forståelse for hvordan mobbing oppstår og også dermed forebygges i barnehagen.

Teorigrunnlaget i denne studien viser til at sosial kompetanse kan ses på som en ”vaksine” i forhold til mobbing (Rørnes, 2007). Rammeplanen for barnehager (2011) poengterer også viktigheten med å arbeide med sosial kompetanse i forhold til mobbeforebyggende arbeid i barnehagen. Informantene i denne studien viser til flere forhold hvor de har fokus på å lære barna sosial kompetanse for å forebygge at mobbing oppstår. Informantene beskriver blant annet at ved å lære barna selvkontroll, vil de kunne tilegne seg ulike strategier for å kunne løse eventuelle konflikter og gjenkjenne egne følelser som det å være sint, trist og glad. Selvheldelse og empati trekkes også frem som sentralt fordi selvsikre barn, som evner å sette seg inn i andres situasjon, i mindre grad vil ha behov for å hevde seg selv gjennom å utføre negative handlinger mot andre. Vennskap og fellesskap fremkommer som kanskje det aller mest sentrale for å forebygge mobbing. Å gi barna felles lekeforutsetninger har vist seg å være et godt utgangspunkt for at barna skal kunne delta i et fellesskap og knytte vennskap. Fellesskapet styrkes i hovedsak gjennom lek, men også felles arrangement, samtaler og hverdagssituasjoner. Informantene erfarer at å lære barn sosial kompetanse, gjøres best gjennom samtale med barna. Bøker, eventyr og drama med tema som barna kan kjenne seg igjen i viser seg å være gode arbeidsmetoder for å oppnå dette. For å styrke barns selvbylde kan den voksne blant annet rose barnet, lære barn å si fine ting til hverandre og vise barna at det er greit å si tydelig ifra i situasjoner de ikke ønsker. Informantene sitter igjen med en oppfatning av at arbeidet med sosial kompetanse for å forebygge mobbing er både meningsfylt og effektivt. Mobbeforebyggende programmer blir derimot brukt i mindre grad.

Informantene etterlyser mer fagkunnskap i hva programmene innebærer og hvordan de skal anvendes.

Voksenrollen trekkes frem som sentral i arbeidet med å forebygge mobbing. Den voksne i barnehagen må være bevisst sine egne handlinger og fremstå som et godt eksempel for barna i forhold til hvordan vi skal være mot hverandre. I tillegg må han eller hun være en som er årvåken, tilstede og «ser» barna. Observasjon, vurdering og tiltak trekkes frem som viktige steg i forhold til å kunne «se» alle barn. Vi ser at på lik linje med at personalet har et ansvar, trekkes foreldrene inn som vel så ansvarlige for å forebygge at mobbing oppstår i barnehagen. Foresatte kjenner barna sine best. Innspill fra foresatte vil dermed være svært verdifulle i barnehagens forebyggende arbeidet. Et godt samarbeid kan føre til en mer helhetlig og nyansert bilde av barnets trivsel og utvikling.

Informantene i denne undersøkelsen kommer fra to ulike bykommuner fra to forskjellige fylker. Det kommer frem i undersøkelsen at en av bykommunene har de to siste årene hatt et større fokus på tema mobbing i barnehagen, fremfor den andre bykommunen. Funnene i denne undersøkelsen tolkes slik at økt fokus og pålegg fra barnehageeierne om krav til å forebygge mobbing, fører til en mer målrettet innsats i forhold til planarbeid og fagkunnskap om forebygging av mobbing i barnehagen. Informantene fra den ene bykommunen forteller at satsningen på forebygging av mobbing i barnehagen har hatt stor effekt og informantene har merket det blant annet på kvaliteten på foreldresamarbeidet og måten konflikter blant barn håndteres. Dette er interessante funn som viser at vi kan gjøre mer for å sørge for at barna våre skal få en god hverdag og et best mulig utgangspunkt for læring og utvikling. Funnene viser at dette kan blant annet gjøres ved at stat, kommune og barnehage samarbeider aktivt for å forebygge mobbeatferd. Store deler av barn som bor i Norge går i barnehagen, dermed vil barnehagen vær en unik arena for tidlig innsats og forebyggende arbeid mot mobbing, som vil kunne ha stor betydning for barna lenge etter at de går ut av barnehagen.

5.1 Forslag til videre forskning

De siste årene har det vært et generelt økende fokus på temaet mobbing i barnehagen, likevel trengs det mer forskning på området. Underveis i arbeidet med oppgaven har det dukket opp flere interessante spørsmål som kan danne et grunnlag for videre forskning.

Dette forskningsprosjektet er en liten studie med få informanter og kan derfor ikke generaliseres. Det kunne derfor vært interessant med en studie med flere informanter, med

både pedagogiske medarbeidere og fagarbeider, for å undersøke om funnene er representative. Denne studien fokuserer på mobbing i barnehagen. Et interessant felt for videre forskning kan være om det er samme personene som er mobbere og mobbeofre gjennom hele livet – fra barnehage, via skole og til arbeidslivet? Finnes det fellestrekk som kan identifiseres tidlig? Og hva handler det i tilfelle om? Arv eller miljø? En slik studie vil kunne belyse viktighetsgraden av tidlig forebygging allerede i barnehagen. Det kunne også vært spennende og supplere studien med observasjoner. Dette for å undersøke om praksis og informasjonen i intervjuene korresponderer.

Et optimistisk mål for fremtiden i forhold til barnehagens forebyggende arbeid mot mobbing – at alle barnehagebarn skal få kjenne på den følelsen «*at hjertet mitt glittre*».

Bibliografi

- Alsaker, F. (1997). *Undersøkelser om mobbing i barnehager i Bergen og i Sveits. I: Pettersen, J. R. Mobbing i barnehagen*. Oslo: Sebu Forlag.
- Barne- og familiedepartementet. (2004). *Mobbing i barnehagen. Et hefte for deg som arbeider i barnehagen*. Oslo.
- Barsøe, L. (2010). *"De ville og de stille barna" veier ut av låste atferdsmønstre*. Kommuneforlaget: Oslo.
- Brodin, M., & Hylander, I. (2004). *Selv-følelse - å forstå seg selv og andre*. Oslo: Egmont forlag.
- Drugli, M. B., & Lichtwarck, W. (2009). *Foreldresamarbeid - med barnet i fokus?* Oslo: Pensumtjeneste AS.
- Evenshaug, O., & Hallen, D. (2003). *Barne- og ungdomspsykologi 4.reviderte utgave*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Gulbrandsen, L., & Eliassen, E. (2012). *Kvalitet i barnehager. Rapport fra en undersøkelse av strukturell kvalitet*. NOVA: Norsk institutt for forskning om.
- Helgesen, M. B. (2014). *Mobbing i barnehagen - et sosialt fenomen*. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Høiby, H., & Trolle, A. (2009). *Drop drilleri: forebyggelse af mobning i vuggestue og børnehave*. Fredrikshavn: Dafolo.

- Johannessen, A., Tufte, P. A., & Christoffersen, L. (2010). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Kinge, E. (2010). *Empati hos voksne i møte med barn med spesielle behov*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Kristensen, M. Ø. (2008). *Kampen om mobbebegrepet - en diskursanalyse av begrepet mobbing i barnehagen. Masteroppgave i pedagogikk*. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Kunnskapsdepartementet. (2008-2009). *St.meld. nr. 41. Kvalitet i barnehagen*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Kunnskapsdepartementet. (2011). *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Kunnskapsdepartementet. (2013). *Lov om barnhage (barnehageloven)*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Kvelling, Ø. (2012). *Barn i risiko. Skadelige omsorgssituasjoner*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Lamer, K. (1997). *Du og jeg og vi to! Om å fremme sosial kompetanse. Teoriboka*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lamer, K. (2014). *Dette vet vi om. Barnehagen: Sosial kompetanse*. Oslo: Gyldendal norsk forlag.
- Lund, I., Godtfredsen, M., Helgeland, A., Nome, D. Ø., Kovac, B. V., & Cameron, D. L. (2015). *Prosjektrapport: Hele barnet, hele løpet; mobbing i barnehagen*. Prosjektet er støttet av: Foreldreutvalgene for barnehager (FUB), grunnsopplæringen (FUG) og Sørlandet Sykehus, avdeling for barn og unges psykiske helse (A-Bup), Universitetet i Agder og Kristiansand kommune.
- Manifest mot mobbing. (2011 - 2014). *et forpliktende samarbeid mot et godt og inkluderende oppvekst- og læringsmiljø*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Midtsand, M., Monstad, B., & Søbstad, F. (2004). *Tiltak mot mobbing starter i barnehagen*. Trondheim: DMMH Publikasjonsserie nr. 2. DronningMaudsMinne.
- Nilssen, V. (2014). *Analyse i kvalitative studier – den skrivende forskeren*. Oslo: Universitetsforlaget.
- NSD. (2015, Desember 15). *Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste*. Hentet fra <http://www.nsd.uib.no/>

- Ogden, T. (2001). *Sosial kompetanse og problematferd i skolen*. Oslo: Gyldendal norsk forlag AS.
- Olofsson, K. B. (1993). *I lekens verden*. Oslo: Pedagogisk forum.
- Olweus, D. (1992). *Mobbing i skolen. Hva vet vi og hva kan vi gjøre*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Pape, K. (2000). *"Æ trur dem søv". Om aktive voksne og sosial kompetanse i barnehagen*. Oslo: Kommuneforlaget AS.
- Perren, S. (2000). *Kindergarten children involved in bullying: Social behavior peer relationship and social status*. Ph.d.- avhandling. Hentet fra zb.unibe.ch: http://www.zb.unibe.ch/download/eldiss/00perren_s.pdf
- Pettersen, J. R. (1997). *Mobbing i barnehagen*. Oslo: Selbu forlag.
- Postholm, M. B. (2010). *Kvalitativ metode: en innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Pålerud, T. (2004). *Hva har mobbebegrepet å tilføre barnehagen?* Hentet fra Utdanningsnytt.no: <https://www.utdanningsnytt.no/debatt/2004/mai/hva-har-mobbebegrepet-a-tilfore-barnehagen/>
- Roland, E. (2007). *Mobbingens psykologi. Hva kan skolen gjøre?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Ruud, E. B. (2010). *Jeg vil også være med! Lekens betydning for barns trivsel og sosiale læring i barnehagen*. Oslo: Cappelen Damm AS.
- Rørnes, K. (2007). *Det motstandsdyktige "mobbeviruset" Hvordan planlegge en beredskap som virker i barnehage og skole?* Kristiansand: Høyskoleforlaget AS.
- Schott, R. M. (2009). *Mobning som sosialt begrep: filosofiske refleksjoner over definisjoner*. I J Helgesen, M, B : *mobbing i barnehagen - et sosialt fenomen*.
- Thaagard, T. (2009). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode (3. utg)*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Utdanningsdirektoratet. (2012). *Barns trivsel - voksnes ansvar. Forebyggende arbeid mot mobbing starter i barnehagen*. Oslo: Utdanningsdirektoratet.
- Wadel, C. (2014). *Feltarbeid i egen kultur*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Webster-Stratton, C. (2007). *De utrolige årene*. Oslo: Gyldendal norsk forlag.
- Winsvold, A., & Gulbrandsen, L. (2009). *Kvalitet og kvantitet: Kvalitet i en barnehagesektor i sterk vekst. NOVA-rapport*. Hentet fra Nova.no: http://www.nova.no/asset/3631/1/3631_1.pdf

Øksnes, M., & Greve, A. (2015). *Vennskap*. Oslo: Cappelen Damm AS.

Vedlegg 1

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Vivian Nilsen
Institutt for lærerutdanning og pedagogikk UiT Norges arktiske universitet

9006 TROMSØ

Harald I Hårfagre gate 29
N 5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Vår dato: 17.12.2015

Vår ref: 45872 / 3 / AGL

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 27.11.2015. Meldingen gjelder prosjektet:

45872	<i>Mobbing i barnehagen</i>
Behandlingsansvarlig	<i>UiT Norges arktiske universitet, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Vivian Nilsen</i>
Student	<i>Solveig Birkeland</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i melde skjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 31.05.2016, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Katrine Utaaker Segadal

Audun Løvlie

Kontaktperson: Audun Løvlie tlf: 55 58 23 07

Vedlegg: Prosjektvurdering

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Avdelingskontorer / District Offices

OSLO: NSD Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHJEM: NSD, Norges teknisk naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47 73 59 19 07. kyrre.svarva@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, SVI, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47 77 64 43 36. nsdmaa@svi.uit.no

Personvernombudet for forskning

Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 45872

Utvalget informeres skriftlig og muntlig om prosjektet og samtykker til deltakelse. Informasjonsskrivet er godt utformet.

Data innhentes ved personlig intervju. Vi minner om at det av hensyn til barnehageansattes taushetsplikt ikke kan fremkomme identifiserbare opplysninger om enkeltbarn. Vi anbefaler at forsker minner informanten om dette ifm. intervjuet.

Personvernombudet legger til grunn at forsker etterfølger UiT Norges arktiske universitet sine interne rutiner for datasikkerhet. Dersom personopplysninger skal lagres på privat pc, bør opplysningene krypteres tilstrekkelig.

Forventet prosjektslutt er 31.05.2016. Ifølge prosjektmeldingen skal innsamlede opplysninger da anonymiseres. Anonymisering innebærer å bearbeide datamaterialet slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes. Det gjøres ved å:

- slette direkte personopplysninger (som navn/koblingsnøkkel)
- slette/omskrive indirekte personopplysninger (identifiserende sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som f.eks. bosted/arbeidssted, alder og kjønn)
- slette digitale lyd-/bilde- og videoopptak

Vedlegg 2

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

” Mobbing i barnehagen ”

Bakgrunn og formål

Jeg er masterstudent i spesialpedagogikk ved Universitetet i Tromsø og holder nå på med min avsluttende masteroppgave. Temaet for oppgaven er mobbing i barnehagen, hvor jeg ønsker å finne ut av hva pedagoger tenker om bruken av mobbebegrepet i barnehagen og hvordan de arbeider for å forebygge at mobbing forekommer.

For å finne ut av dette ønsker jeg å intervjuer barnehagelærere ved tilfeldig utvalgte barnehager i to bykommuner i Troms og Nordland fylke. Jeg vil spørre nokså åpne spørsmål. Spørsmålene vil omhandle hvilke tanker du har om bruken av mobbebegrepet i barnehagen, hvilke former for mobbing observeres blant små barn og erfaringer rundt det forebyggende arbeid mot mobbing.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Datainnsamlingen vil foregå ved intervju og vil ha en varighet på ca. en halvtime. Vi blir sammen enige om tid og sted.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Kun studenten vil ha tilgang til opplysningene. Dataene vil bli registrert med lydopptak og notater underveis og slettes ved prosjektets slutt, senest ved utgangen av 2016. Prosjektet skal etter planen avsluttes mai 2016. Deltakerne vil ikke kunne gjenkjennes i publikasjonen.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli anonymisert.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med prosjektleder Solveig Birkeland på telefon 48149908 eller på e-post sbi006@post.uit.no. Du kan også ta kontakt med min veileder Vivian Nilsen på e-post: vivian.doris.nilsen@uit.no

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Håper du ønsker og har mulighet til å delta!
Med vennlig hilsen
Solveig Birkeland

Samtykke til deltakelse i studien

- Jeg samtykker til å delta i intervju.
- Jeg samtykker til at opplysningene lagres frem til prosjektslutt
- Jeg samtykker til at anonyme opplysninger kan publiseres

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

INTERVJUGUIDE

Introduksjon

Fortelle kort om meg selv

Gå gjennom forespørsel- og samtykkeskjema

Innledende spørsmål

Hvor lenge har du arbeidet som førskolelærer/pedagogisk leder?

Kan du fortelle litt om barngruppen og avdelingen du arbeider på? (antall barn, aldersgruppe, personalet, miljø)

Hvordan oppfatninger har pedagoger av begrepet mobbing?

Hva legger du i begrepet mobbing?

-Hva er forskjellen på mobbing og annen negativ atferd?

Tenker du at det forekommer mobbing i barnehagen?

-Hvilke tanker har du om å bruke begrepet mobbing i barnehagen? Hva er det som gjør at du tenker slik?

Hvilke former for mobbing observerer pedagogene hos barn?

Kan du beskrive ulike mobbesituasjoner som kan oppstå i barnehagen?

- Hva med skjult mobbing?

-Hvilke tidligere erfaringer har du med mobbing i barnehagen?

Hvordan arbeider personalet med å forebygge mobbing i barnehagen?

Kan du fortelle om barnehagens mobbeforebyggende arbeid?

- Fokus på individ eller gruppeprosesser?

-Utfordringer i arbeidet? Når opplever du at du lykkes?

Hvilke områder synes du er sentrale når det gjelder forebygging av mobbing? (sosial kompetanse, tilstedeværelse, relasjonsbygging, identitet)

På hvilken måte er barna deltakende i dette arbeidet?

Har du erfaring med ulike forebyggingsprogram?

Miljø: Hvordan opplever du at rammefaktorer som tid, gruppestørrelse og personalets kompetanse, påvirker det mobbeforebyggende arbeidet?

Voksenrollen: Hva tenker du om voksnes rolle i forhold til å forebygge mobbing?

-Hvilke egenskaper mener du er viktig å ha som god rollemodell i forhold til forebygging av mobbing?

Rammefaktorer: Hvilke rammeverk og lovverk forholder du deg til i arbeidet mot mobbing?

-Har det skjedd noen endringer etter økt fokus? Eks: endringer i intervjuguiden for ansettelse

-Har ”Manifest mot mobbing” påvirket ditt arbeid?

Foreldresamarbeid: På hvilken måte blir foreldre inkludert i arbeidet mot mobbing?

Avsluttende spørsmål: Hva tenker du er det viktigste du har sagt?

Hvordan synes du det har vært å være med på dette intervjuet?